

DIYANET

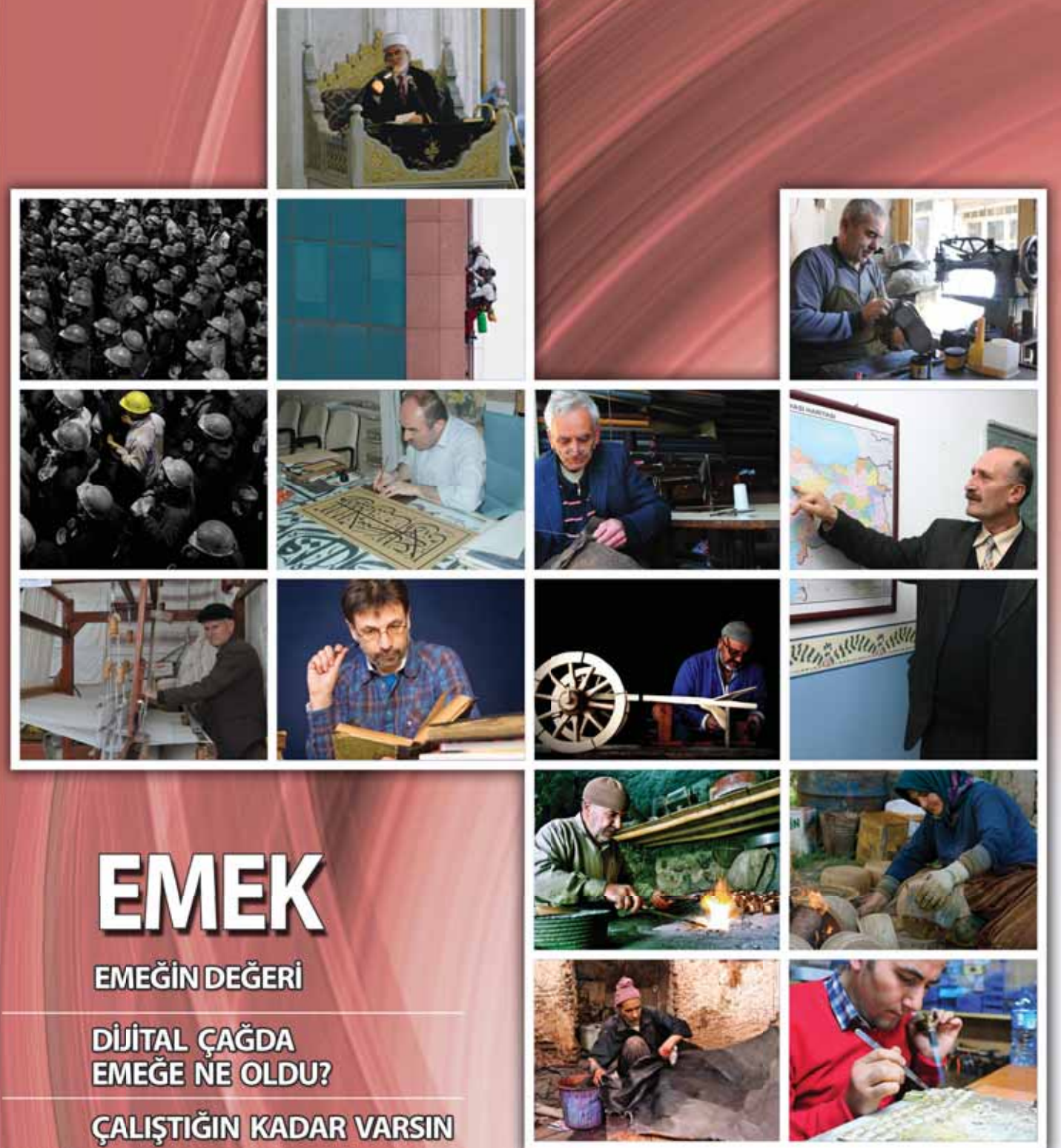
MAYIS 2012 SAYI: 257

AYLIK DERGI

...Ben, erkek olsun, kadın olsun,
sizden hiçbir çalışanın
amelini zayi etmeyeceğim...
(Âi-i İmrân, 3/195.)

FIYATI: 3,00 TL

EMEK

EMEĞİN DEĞERİ

DİJİTAL ÇAĞDA
EMEĞE NE OLDU?

ÇALIŞTIĞIN KADAR VARSIN

İleri Zamanlarımız

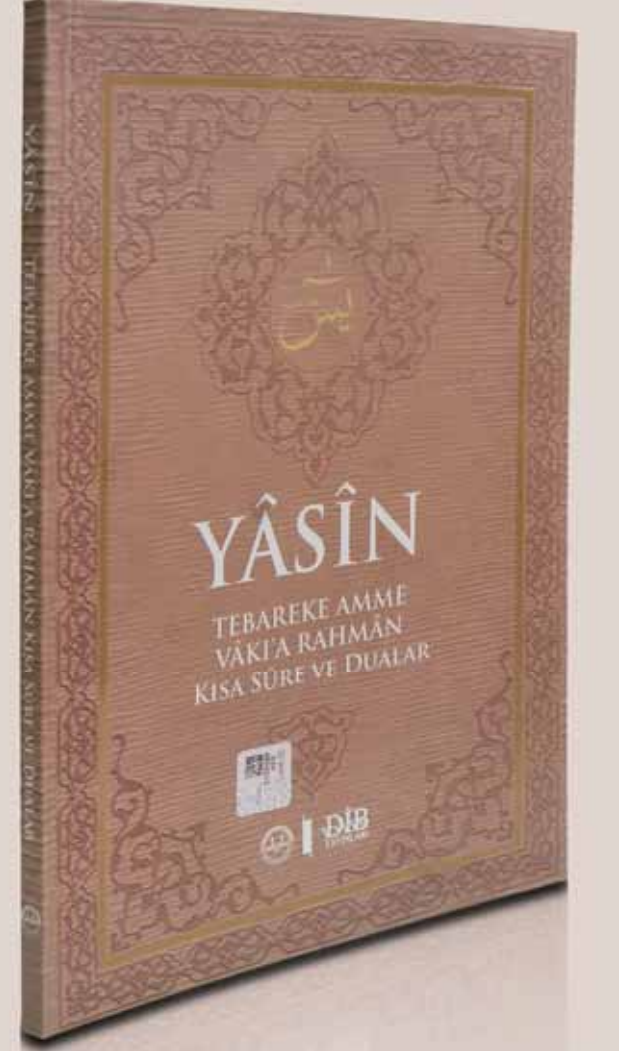
Kutlu Doğum Haftasında, bu topraklarda yetişmiş, bu toprakların havasını solumuş, suyunu içmiş, kültürünü özümsemiş, toplumun sevip saydığı kişilerin düşünce ve yaşantılarının özünü oluşturan kardeşlik mesajlarını içeren bu güldesteyi siz okuyucularımıza sunuyoruz. Amacımız Kutlu Doğum Haftasının bu yılki kardeşlik teması ile bu güzide şahsiyetlerin kardeşlik mesajlarının aynı amaca matuf olduğunu göstermektir. Bu toplumun kardeşliği için kimin emeği geçmişse ona minnettarız.

Diyabet İşleri Başkanlığı

İleri Zamanlarımız

Kur'an-ı Kerim, insanlara rehberlik eden son ilahi kitaptır. Bu kitabın temel amacı; insanlara yol göstermek, onların mutlu ve huzurlu olmalarını sağlamaktır. Peygamber Efendimiz, gerek bir bütün olarak Kur'an'ın, gerekse bir kısım sure ve ayetlerin okunmasına özel bir önem atfetmiştir. Bu sebeple Müslümanlar, Kur'an'ın tamamını okumanın yanında özellikle Peygamberimizin tavsiyesine uyarak bazı sure ve ayetleri belli zaman dilimlerinde ve çeşitli vesilelerle okumayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Halkımızın talebi üzerine Diyanet İşleri Başkanlığınca bir kısım sure, ayet ve duaları içeren, elinizdeki kitapçık hazırlanmıştır. Eser, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bazı sure ve ayetlerin mealleri ile bunlarla ilgili kısa bilgiler; ikinci bölümde ise bazı dualar ve bunların açıklamaları, üçüncü bölümde de Kur'an-ı Kerim'den ayet ve sureler Arapça olarak yer almaktadır.

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

Prof. Dr. Mehmet Görmez
Diyaret İşleri Başkanı

Emek: Alın terinin değeri

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

"Hz. Peygamber (s.a.s.), kardeşlik ahlakı ve kardeşlik hukuku" teması çerçevesinde, geçtiğimiz ay içerisinde gönül coğrafyamızda yaşayan bütün kardeşlerimizle birlikte büyük bir coşkuyla idrak edilen Kutlu Doğum Haftası geride kaldı. "Kardeşlik" konusu etrafında gerçekleştirilen etkinlikler, milletimizin her ferdi tarafından büyük bir beğeni ve ilgiyle yakından takip edildi. Ancak eksik bırakılan bir husus vardı. O da emekle gelen işçi-işveren kardeşliğinin yeterince gündeme gelmemiş olmasıydı. Bu sebeple derginin bu ayki konusu emeğe ve emeğin değerine ayrıldı.

Yüce Rabbimizin "İnsan için ancak çalıştığı vardır." (Necm, 53/39.) ayeti ile Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in "Kişi, elinin emeğinden daha hayırlı bir şey asla yememiştir." hadisi, emeğin ve kişinin çalışarak hayatını kazanmasının önemine vurgu yapmakta, "İşçiye ücretini alın teri kurumadan veriniz." sözü de insan emeğinin, emeği kullanan açısından değeri üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla kendisi değerli olan insanın emeği de değerlidir.

Ayrıca statüler farklı olsa da işçi ve işverenin önce Allah'a, sonra da birbirlerine karşı sorumlulukları vardır. Nitekim zenginlerin, ticaret erbabının büyük bir hırsıyla mal biriktirme yarışına girip hizmetçilerini ve kölelerini hor ve hakir gördükleri bir zamanda, Sevgili Peygamberimizin, "Hizmetçileriniz, kardeşlerinizdir." ifadesi, haksızlık ve zulüm üzerine kurulu yapıyı değiştirmeye yöneliktir. Bir kutsi hadiste Allah Teala, çalıştırdığı işçiye işini yaptırdığı

hâlde ücretini ödemeyen kimsenin kıyamet gününde hasmı olacağını bildirmiş, Sevgili Peygamberimiz, "Her kimin kardeşi hizmetinde çalışırsa, yediğinden yedirsın, giydiğinden giydirsın." buyurmuş, onlara güçlerini aşan işler yüklememeyi, eğer ağır işler yüklenirse de yardım etmeyi istemiştir.

Evet, Müslümanlar, işvereniyle, işçiyle, işsiziyile kardeşler. Aralarında bulunan sosyal ilişkilerdeki ast-üst ilişkisi ne olursa olsun, neticede birbirlerine kardeşçe davranmak durumundadırlar. Zenginiyle fakiriyle, patronuyla işçisiyle İslam ahlakının öğretileri doğrultusunda hareket etmelidirler. Maddi durum, mevki ve makamları ne olursa olsun aralarında şefkat ve merhamete dayalı dayanışma ve yardımlaşma esastır. Nitekim bizim medeniyetimizde kaynağını Kur'an-ı Kerim ve Sevgili Peygamberimizin sünnetinden alan ve "kardeşlik esasına dayalı mesleki eğitim" diye niteleyebileceğimiz "Ahilik" müessesesi, her sanat ve zanaat erbabının, yetiştirdiği çırağına, kalfasına, ustasına sadece iş ve mesleğini değil; aynı zamanda kardeşliği, hak ve sorumluluğu, alın terini ve emeği, helal kazancı, dürüstlüğü, sadakati ve tevazuu öğretmesini sağlamıştır.

Modern zamanların yeni olduğu kadar karmaşıklık ve çeşitlilik arz eden ticari ve iktisadi muameleleri karşısında Rahmet Peygamberinin günümüzün ölçüleriyle ancak bir kasaba sayılabilecek bir şehrin küçük bir pazarında, bir hurma teknesinin başında irat ettiği, "Bizi aldatan bizden değildir." sözü, bugün de bütün sadeliğiyle hükümfermadır. Bu bağlamda İslam'ın iktisat adına ortaya koyduğu esaslar, bir bütün olarak,

nasıl kazanmalı ve nasıl harcamalı sorularının cevabıdır. Zira ne kadar karmaşık olursa olsun bütün iktisadi haksızlık ve tecavüzlerin temelinde, "sen çalış ben yiyeyim" bencilliği yatmaktadır. Bencilliğinin mağlubu olan insan, aldatmaktan, sömürmekten ve zulmetmekten çekinmez.

İslam'ın getirdiği hükümler, helal ile haramın arasını ayıran sınırlardır. Bu sınırların delilsiz, hüccetsiz ve keyfi bir şekilde genişletilmesi Allah'ın hakkına (hukukullah) tecavüzken, daraltılması ise kulun hakkına (hukuku'l-ibad) tecavüzdür. Bu sınırları ihlâl, emeğin ve emekçinin mağduriyetine ve haklarının zayı olmasına; sınırlara riayet ise, hakkın teslimine ve sosyal nizamın sürekliliğine vesile olur. Üzülerek ifade edelim ki emek, yaşadığımız çağda sarfiyatı çok fazla yapılan, karşılığı az ödenen ve aynı zamanda çok fazla zayı edilen bir değerdir.

Şurası iyi bilinmelidir ki, emeğin değmediği, erişmediği bir hayat yoktur ve düşünülemez de. Çünkü emek, hayatın idamesi için çok büyük bir değerdir. Dolayısıyla emek hangi aşamada olursa olsun, hangi elden çıkarsa çıksın kutsaldır. Bu açıdan emeğiyle hayata dokunan ve insanlığa katkı sunan herkes kıymetlidir.

Sonuç olarak yüce dinimiz İslam'ın öğretileri, Rasul-i Ekrem (s.a.s.)'in örnek hayatı bizlere, say u gayret göstermeyi, emek sarf etmeyi, alın teri dökmeyi, emeğin hakkını vermeyi, emrimiz altında çalışanlara adaletle muamele etmeyi emreder. Sevgili Peygamberimizin ahlakını ahlak edinme şiarında olan kardeşleri olarak bizler, emeğe ve emeği sarf edene verdiğimiz değerle, ona biraz daha yaklaşmış olacağız. ■

5

Emeğin değeri

Çalıştığın kadar varsın

31

Aile içi iletişimde "Değer" kazandırma yolları-II

43

GÜNDEM

- Emeğin değeri 5
Prof. Dr. Adem Esen
Çalışma hayatında görev ve sorumluluklarımızın farkında olabilmek..... 9
Dr. Muhlis Akar
Göçün öyküsü
-Anadolu yollarında taşınan emek-..... 13
Ayşe Geze Bilgen
Küle dönüşen emekler 16
Cengiz Topbaş
Gökten iner mi tembel için arza mâide?..... 20
Dr. Durak Pusmaz
Dijital çağda emeğe ne oldu? 24
Dr. Ömer Menekşe

DİN-DÜŞÜNCE-YORUM

- Ahlakın öznesi olarak birey..... 27
Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın
Çalıştığın kadar varsın 31
Sacid Ekerim
Zamanın mimarı olmak 34
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Önder

DİN VE SOSYAL HAYAT

- Hz. Peygamber'in engellilere bakışı ve örnekliliği 36
Prof. Dr. Saffet Sancaklı
İslam'ın sosyal ilişkileri belirleyiciliği..... 40
Kerime Cesur

AİLE

- Aile içi iletişimde "Değer" kazandırma yolları-II..... 43
Prof. Dr. Ertuğrul Yaman
Aile içi iletişim ve huzurun kodları 47
Doç. Dr. Ömer Yılmaz

SÖYLEŞİ

- Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu ile "Emeğin Değeri" üzerine söyleşi 49
Mutlu Doğan

BİR AYET BİR YORUM

- Kötülüğe iyilik er kişinin kândır..... 52
Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karslı

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel Salman

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Faruk Görgülü

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Mustafa Bayraktar (Dön. Ser. İşl. Müd.)

Yayın Koordinatörleri
Mustafa Bektaşoğlu
mbektasoglu@mynet.com

Elif Arslan
elifarslan4@gmail.com

Kâmil Büyüker
kamilbuyuker@gmail.com

Son Okuma
Mustafa Bektaşoğlu - Sait Şan
Mutlu Doğan - Sedat Memiş

Uygulama
Latif Köse

Arşiv
Ali Duran Demircioğlu

Yönetim Merkezi
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 295 73 06 Fax: (0312) 284 72 88
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Abone İşleri
Tel : (0312) 295 71 96-97
Fax : (0312) 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Abone Şartları
Yurt içi yıllık: 28.80 TL.
Yurt dışı yıllık: ABD, 30 ABD Doları
AB Ülkeleri, 30 Euro
Avustralya, 50 Avustralya Doları
İsveç ve Danimarka, 250 Kron
İsviçre, 45 Frank
Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün

58 Vakıf müessesesinin kaynağı ve tarihî gelişimi

BİR HADİS BİR YORUM

Hakkına razı olmak 54
Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal

DİN GÖREVLİSİNİN HATIRA DEFTERİNDEN

Artık sen öğüt ver. Sen ancak bir öğüt vericisin..... 56
Abdulcelil Alpkıray

KÜLTÜR - SANAT – EDEBİYAT

Vakıf müessesesinin kaynağı ve tarihî gelişimi 58
Prof. Dr. Âdem Apak

ÖRNEK HAYATLAR

Beyefendi bir şahsiyet: Prof. Dr. Sabahattin Zaim
(1926 - 2007) 62
Hediyeullah Aydeniz

HİKMET PENCERESİ

Duayı anlamak 64
Abdülbaki İşcan

UZMAN GÖZÜYLE

Zehirlenmelerde yapılması gerekenler..... 66
Dr. Havva Şahin Kavaklı

FIKİH KÖŞESİ

Din İşleri Yüksek Kurulundan..... 68

İSLAMLA YENİDEN DOĞANLAR

Bin türlü sebep 70
Hazırlayan: Metin Karabaşoğlu

DAĞARCİK

Peygamberimiz ve din hizmetlerinde üslubun önemi 72
Ayşe Serra Kara

Edep ya hu 74
Fatma Zehra Yeğin

KÜRSÜDEN

Gençlik ve önemi 76
Abdurrahman Akbaş

KİTAP TANITIMI

Hz. Peygamber döneminde çalışma hayatı ve meslekler 79
Arş. Gör. Ayşe Betül Oruç

Beyefendi bir
şahsiyet: Prof.
Dr. Sabahattin
Zaim

62

Zehirlenmelerde
yapılması
gerekkenler

66

74

Edep ya hu

T.C. Ziraat Bankası Ankara - Akay şubesindeki
IBAN: TR 84000100076005994308-5001
no'lu hesabına yatırılması ve makbuzun foto-
kopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayaca-
ğını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya
e-postanın Diyanet İşleri Başkanlığı Döner
Sermaye İşletme Müdürlüğü Üniversiteler
Mahallesi Dumlupınar Bulvarı No:147/A 06800
Çankaya/ANKARA adresine gönderilmesi
gerekir.

Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli Yayın
Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Temsilcilikler

Yurt içi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri

Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri

web: www.diyamet.gov.tr

e-mail: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

sureliyayinlar@diyanet.gov.tr

aylikhaber@diyanet.gov.tr

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve
çıkartmalar yapılabilir.

Yazıların bilimsel sorumluluğu
yazarlarına aittir.

Tasarım - Baskı Cilt

Evren Yayıncılık ve Bas. San. Tic. AŞ

Konya Devlet Karayolu (29. km)

Evren Yayıncılık Sermeleri

Oğulbey Kavşağı Nu.: 1

06830 Gölbaşı/ANKARA

tel.: (0.312) 615 54 54

belgeç: (0.312) 615 54 55

www.evrenyayincilik.com

Basım Yeri: ANKARA

Basım Tarihi: 08.05.2012

ISSN - 1300 - 8471

Başkalarına muhtaç olmamak, helalinden kazanmak, ilimde, teknolojide, sanatta yeni şeyler üretmek için emek sarf etmek, yüce dinimizin bir buyruğudur. Bütün kutlu elçiler, hayatlarını idame ettirmek ve insanlığa bu konuda örnek olmak için çalışmış ve el emeğini teşvik etmişlerdir. Onların pek çoğunun bir meslek dalında temayüz etmiş olması da emeğin değerine ve helalinden kazanmanın önemine dikkat çekmek içindir. Çünkü emek; var gücüyle çalışmayı, alın terini ve işini düzgün, sağlam yapma uğruna bitap düşmeyi gerektirir. Bu yüzden, çalışırken nasır tutan ellerin, toza toprağa bulaşan yüzlerin, sıcaktan çatlayan dudakların ve alından süzülen terin sembolik değeri çok yüksektir.

Emek kıymetlidir. Özellikle hayırlı işler için harcanan emek daha da kıymetlidir. Soframıza gelen bir dilim ekmeğin geçirdiği aşamaları düşünelim. Bin bir zahmet ve emekle tohum için tarlalar islah edilir, o tohum toprakla buluşup gelişir, olgunlaşır ve zamanı geldiğinde hasat edilir. Ögütülmek için değirmenlere götürülür, un olur, ekmek olur, soframıza gelir. “Emeksiz yemek olmaz.” sözünün ne kadar anlamlı olduğu bu süreçler dikkate alındığında daha iyi anlaşılır. Esasen, gözümüzü nereye çevirirsek çevirelim, alın teri ve emeğin izlerini görürüz.

Yolumuzu ve gönül dünyamızı aydınlatan göz nuru ve zihin meyvesi olan muhallet eserleri, uykusuz sabahlayan münzevi fikir işçilerine borçluyuz. Bu yüzden fikir ve sanat erbabından, toplumun ihtiyaç duyduğu her alanda iş ve hizmet üreten ve bu imkânı sağlayana herkese hak ettikleri saygıyı göstermek ve emeklerinin karşılığını alın teri kurumadan ödemek gerekir. Emeğin hakkının zayı edildiği ve istismar edildiği bir yerde iş verimliliğinden ve çalışma barışından söz edilemez.

Bu duygu ve düşüncelerle hazırladığımız “emek” konulu dosyamızı beğeninize sunuyoruz. Dosya kapsamında Prof. Dr.

Adem Esen, “Emeğin Değeri” adlı yazısında, işçi ve işveren ilişkilerinde özellikle din kardeşliği ve ahiret sorumluluğunun unutulmaması gerektiğini ve çalışmaya hayatının en önemli yaklaşımının menfaat çatışmasından çok, kulluk görevleri ve dayanışma olması gerektiğini vurguladı.

Dr. Muhlis Akar, işçi ve işverenin ayrı ayrı sorumlulukların bulunduğu ve ilişkilerde temel olarak insan haklarının göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etti.

Ayşe Geze Bilgen, “Göçün Öyküsü” başlıklı yazısıyla, daha iyi yarınlara ulaşmak umuduyla Aluçe nine, Deran gelin ve Helin kızın hüznü göç öyküsünü bizlerle paylaştı.

Dr. Durak Pasmaz, “Gökten iner mi tembel için arza maide” adlı başlığıyla, kişinin en hayırlı kazancının meşru yollardan ve helalinden, el emeği ve alın teriyle elde ettiği kazanç olduğunu, tembellik ve dilenciliğin dinimizce hoş görülmediğini ifade etti.

Cengiz Topbaş, “Küle Dönüşen Emekler” adlı yazısında, mangal kömürü çıkaran işçilerin zorlu hayatlarına, onurlu duruşlarına ve yokluğa rağmen ellerindeki paylaşmalarına dikkat çekti ve onlarla geçirdiği zamanı bizlerle paylaştı.

Dr. Ömer Menekşe, teknolojinin insan hislerini nasıl zayıflattığını ve esir ettiğini, özellikle teknolojik gelişmelerin, bir taraftan emeğe olan ihtiyacı azaltırken, diğer taraftan emeğin istihdamı için yeni kapılar açtığını “Dijital Çağda Emeğe Ne Oldu?” yazısıyla vurguladı.

Birbirinden değerli yazılarla birlikte, emeğin ekonomik değeri ve insan hayatındaki yeri üzerine Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu ile yapılan kapsamlı bir söyleşiyi okuyacaksınız.

Özel çekilmiş fotoğraflar eşliğinde, dolu dolu bir “emek” dosyasını beğeninize sunarken, bu sayının emeğin değerinin fark edilmesi ve emektarın hakkının zamanında ve hak ettiği ölçüde ödenmesi konusundaki duyarlılığımızı artırmasını diliyorum. ■

Emeğin değeri

TOPLUMLARIN GELİŞME SEVİYELERİ ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNİ DE ETKİLEMEKTEDİR. BUNUNLA BİRLİKTE TARAFLAR SORUNLARA MENFAAT ÇATIŞMASINDAN ÇOK, KULLUK GÖREVLERİ VE DAYANIŞMA AÇISINDAN BAKABİLMELİDİR.

İSLAM'DA İNSANİ MERTEBELERİN EN YÜKSEĞİ OLAN FÜTÜVVET YANİ CÖMERT VE ASALET SAHİBİ OLMAK İKTİSADİ İLİŞKİLERİN DE ESASİ KABUL EDİLMİŞTİR.

Emek-sermaye, işçi-işveren ilişkileri veya çalışma hayatında ahlakilik konusunu ele alırken “İslam’ın öngördüğü işçi ve işveren tipi nedir?” sorusuna cevap vererek başlamak gerekir. Ancak iktisadi ilişkileri ve çalışma hayatını sadece inanç konusuyla değerlendirmek doğru olmaz. Çünkü işçi-işveren ilişkileri ayrıca iktisadi, kültürel ve sosyal şartlar, küresel irtibatlar, kullanılan teknoloji ve teknolojik gelişmelerle şekillenmektedir.

İslam emeği kutsal saymış, buna karşılık sermaye için aynı ifadeler kullanılmıştır. Servet ve para Allah yolunda sarf edildiği ve helal yoldan kazanıldığı takdirde tasvip edilmiştir. Bu nedenle emeğe ayrı bir değer verilmiştir.

İnsanlar, çalışanlar ve işverenler olarak birbirlerine muhtaçtır. Bunun için her bir konum bir üstünlük veya aşağılık olarak değerlendirilemez. Ancak çalış-

ma ilişkisinde bir taraf iş yaptıran diğer taraf da iş yapan olduğundan aralarındaki sözleşmeye ve hukuka riayet borçları vardır. Bu ilişki ihlas, ihsan gibi İslam ahlakı ile birleştiğinde sinerji ve bereket ortaya çıkar. Böylece bereket, verimlilikten daha ziyade ilahi hayrın meydana gelmesidir. Bu düşünce insanın robotlaşması, emeğin yabancılaşması ve çalışanların ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmesine fırsat vermez.

Çalışma hayatının prensipleri

Toplumların gelişme seviyeleri çalışma ilişkilerini de etkilemektedir. Bununla birlikte taraflar sorunlara menfaat çatışmasından çok, kulluk görevleri ve dayanışma açısından bakabilmelidir. Çalışanlar sözleşmeleriyle sorumludurlar. Sorumlulukları yerine getirmek ve güzel ahlak esastır. Yine Allah işlerini iyi yapanları sever.

DAYANIŞMA RUHUyla HAREKET EDEN İŞLETMELER VE TOPLUMLARDA HEM İŞÇİLER, HEM İŞVERENLER HEM DE TOPLUMLAR DAHA KAZANÇLI OLURLAR.

Akran etkileri (iş çevrelerinin birbirleriyle emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker kapsamındaki çalışmaları) ve kişilerin olumlu veya olumsuz hayat tecrübeleri işletmelerde çalışma ilişkilerini etkilemektedir. İyilikte yardımlaşma esastır. Bu nedenle toplu çalışma ilişkileri (sendikalar, toplu sözleşme, grev-lokavt) bu açıdan ele alınabilir. Uygulamaların arkasındaki değerler içinde dinin önemli yeri olmakla beraber, din tek belirleyici değildir. Topluların ve bireylerin deneyimleri, gelir dağılımı, işletmelerde insan kaynakları yönetimi gibi pek çok faktör etkilidir. Ahlaki ve gayriahlaki davranışların ortaya çıkmasında örgüt kültürü ve çevre şartları; krizler, enflasyon gibi iktisadi şartlar ve kentleşme önemli yer tutar.

İslam'da insani mertebelerin en yükseği olan fütüvvet yani cömert ve asalet sahibi olmak iktisadi ilişkilerin de esası kabul edilmiştir. Bu nedenle işverenden beklenen, çalışana karşı lütüfkâr olmaktır. Dolayısıyla İslam iktisadın-

daki insan anlayışı, homo-economicustan çok farklıdır.

İşveren sadece ücreti verip işçilerini zorluk içinde bırakamaz. İdeal olan, zekâta muhtaç olmayacak derecede ücret vermektir. Ancak piyasada oluşan ücret yetersiz ise çalışana zekât ve benzeri sadaka verilebilir mi? Zira infak içine işçiler de alınabilir.

Müslüman bir işverenin ahlaki davranışı irrasyonel olup, onu piyasanın gerisine iter mi? Ya da böyle davranan toplular rekabete dayanamayıp geri kalır mı? Burada İslam'ın bir din olarak insandan beklediği ile konvansiyonel iktisattaki "iktisadi insan" kavramını ayırt etmek gerekir. Müslüman işveren ve çalışanların ahlaki davranışları her kesimin dünya ve ahiret kazançlarını artırır. Kanaatimizce dayanışma ruhuyla hareket eden işletmeler ve

toplumlarda hem işçiler, hem işverenler hem de toplumlar daha kazançlı olurlar.

Haklarımız ve sorumluluklarımız

İslam'a göre bir Müslümanın insanlara ve tüm yaratıklara karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk, diğer taraf için birer hak oluşturur.

Müslüman kıskançlık yapmaz, kibirli davranmaz. Çünkü Müslüman, malı ve mülkü verenin ve hakiki sahibinin Allah olduğunun bilincindedir. Bu sebeple işletme içi ilişkiler sağlam temeller üzerine dayanır.

Çalışmanın değerinden sonra üretim alanındaki önemli değerlerden birisi çalışmanın ihsanı (iyi yapılması) ve itkanıdır (mükemmelliğidir). İslam'da kişinin işini iyi yapması ve verimli olması gerekir. Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyur-

muştur: "Muhakkak ki Allah sizden birinizin işini iyi yapmasını sever." (Beyhakî, Şuabu'l-İman, IV, 334.)

İşçi haklarını korumak için dünyalık hukuk kuralları geliştirilebildiği gibi işçi haklarının ahirette büyük sorumluluğu vardır. Buhârî'nin Sahih'inde zikrettiği bir hadis-i kutside şöyle buyrulmuştur: "Kıyamet gününde ben üç grubun hasmıyım: Benim adıma söz veren sonra dönen kimse, hür bir insanı satıp bedelini yiyen kimse ve bir işçi istihdam edip ücretini vermeyen kimse." (Buhârî, İcâre, 10.)

Çalışanın hakkı öncelikli kul hakları arasındadır. Müflisler ise başta çalıştırdıklarının hakları olmak üzere kul hakkı yiyenlerdir.

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "İşçiye ücretini teri kurumadan önce veriniz." (İbn Mâce, Ruhun, 4.) Burada çalışanın işini bitirdikten sonra fiilen terlemesi veya teri kurumasa bile ücretinin ödenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Mal kazanmanın gayesi Allah'a yaklaştırmaktır. Din kardeşliği ve ahiret sorumluluğu hem işçi, hem de işveren için geçerlidir. Bunun yanında katma değer üretilmesi, ülke insanların üretimleriyle gerçekleşir. Bilgi ve teknolojik ilerleme katma değer yaratır. Bunun için

üreten kesimleri temsil eden işçiler ve işverenler, çatışma yerine, dayanışmanın dünya ve ahiret getirisi sağladığını bilirler.

Rekabetçi kuruluşlarda kazanmak için her türlü aracın kullanılmasının mübah sayılarak güçsüz çalışan kesimin ezilmesi asla tasvip edilemez. Ancak ücret sistemleri ve ödül sistemleri ahlak dışı davranmayı teşvik edebilir. Bu nedenle bazen sadece ahlaki davranış yeterli olmayıp, çalışma hayatında sistem ve usuller üzerinde de durulmalıdır.

İKTİSADİ GELİŞME, ADİL GELİR BÖLÜŞÜMÜ VE SOSYAL BARIŞIN SAĞLANMASI GİBİ EKONOMİK, SİYASAL VE SOSYO-KÜLTÜREL HEDEFLERİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ İÇİN DAYANIŞMACI BİR RUHA İHTİYAÇ OLDUĞU AÇIKTIR.

Günümüzde İslam iktisadı ile ilgili çalışmalarda para ve finans konusuna ağırlık verilirken, çalışma hayatı ile ilgili konulara fazla önem verilmemektedir. Hâlbuki üretim,

rekabet, bölüşüm gibi reel iktisadi konular çalışma hayatını, yani işçi-işveren münasebetlerini doğrudan ilgilendirir. İktisadi gelişme, adil gelir bölüşümü ve sosyal barışın sağlanması gibi ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel hedeflerin gerçekleştirilmesi için dayanışmacı bir ruha ihtiyaç olduğu açıktır.

Çalışma hayatında görev ve sorumluluklarımız

BİR İŞYERİNDE SEVGİ VE SAYGININ OLUŞMASI, ÇALIŞMA BARIŞININ SAĞLANMASI VE VERİMLİLİĞİN ARTMASININ YOLLARINDAN BİRİ DE ÇALIŞANLARIN ÜCRETLERİNİN TAM VE ZAMANINDA ÖDENMESİNDEN GEÇMEKTEDİR.

İslam'da işçi-işveren, amir-memur, çalışan-çalıştıran ilişkileri barış, kardeşlik, dayanışma, adalet, hakkaniyet ve dürüstlük prensipleri üzerine kurulmuştur. Karşılıklı olarak haklara saygı göstermek ve emeğin hakkını vermek de bu prensiplerin bir gereğidir.

Kur'an-ı Kerim'in değişik ayetlerinde emeğin değeri vurgulanmış, çalışıp gayret etmenin mutlaka maddi ve manevi mükâfatının olacağı belirtilmiştir. Nitekim; "İnsan için ancak çalıştığı vardır." (Necm, 53/39.); "Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onu görecektir." (Zilzâl, 99/7-8.); "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararındadır." (Bakara, 2/286.) ayetlerinde hiçbir emek ve gayretin gerek dünyada, gerekse ahirette karşılıksız kalmayacağı açıkça ifade edilmiştir. Bir kutsi hadiste ise yüce Allah'ın; kıyamet gününde kendisine verdiği sözü tutma-

yanın ve çalıştırdığı işçiden tam olarak iş ve hizmet aldığı hâlde; emeğinin karşılığını vermeyenin hasmı olacağı ifade edilmiştir. (Bk., Buhâri, İcâre, 10.)

Bu bakımdan sorumluluğunun bilincinde olan işveren; çalıştırdığı kişilerin maaş veya ücretlerini en azından temel ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda vermeli; bilgi, beceri ve uzmanlık gerektiren işlerde çalışanlara ise durumlarına uygun, tatmin edici ücret ödemelidir. Vereceği ücreti önceden belirlemeli, sonradan hak kaybına sebebiyet verebilecek durumlardan kaçınmalıdır. (Bk. Nesâî, Eymân, 10, 44.) Zira bir işyerinde sevgi ve saygının oluşması, çalışma barışının sağlanması ve verimliliğin artmasının yollarından biri de, çalışanların ücretlerinin tam ve zamanında ödenmesinden geçmektedir. Sevgili Peygamberimiz; "Çalışanın ücretini alın teri kurumadan veriniz." (İbn Mâce, Ruhun, 4.) buyurarak bu konuda işverenleri dikkatli ve duyarlı olmaya davet etmişlerdir.

**İŞÇİ-İŞVEREN
İLİŞKİLERİ,
İNSAN
İLİŞKİLERİNDEN;
İŞÇİ HAKLARI
DA İNSAN
HAKLARINDAN
BAĞIMSIZ
DEĞİLDİR.**

ÇALIŞANLAR; GEREK İŞYERLERİNDEN, GEREKSE KENDİLERİNE EMANET EDİLEN ÜRETİM ARAÇLARININ KORUNUP GÖZETİLMESİNDEN DE SORUMLU OLUKLARINI UNUTMAMALIDIRLAR.

Şüphesiz çalışanlara karşı işverenlerin görev ve sorumlulukları sadece maaş ya da ücretlerini ödemekten ibaret değildir. Sigortasız işçi çalıştırmamak, çalışanların sigorta primlerini eksiksiz yatırmak, işyerinde gerekli emniyet tedbirlerini alarak can ve mal güvenliklerini sağlamak; ibadetlerini rahatlıkla yerine getirebilmeleri için fiziki imkanlar oluşturarak ruhen ve bedenen sağlıklı olmalarına özen göstermek vb. de günümüz şartlarında işverenlerin yerine getirmesi gereken görev ve sorumluluklar arasındadır.

Aynı şekilde yüce kitabımız Kur'an'ın "... Elinizin altındakilere iyilik edin." (Nisa, 4/36.) ayeti ile; Hz. Peygamber (s.a.s.)'in; 'Hizmetçileriniz (sorumluluğunuz altında bulunanlar) sizin kardeşlerinizdir. Allah onları sizin himayenize vermiştir. Her kimin emrinde din kardeşi varsa ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. (Ey işverenler) Onlara güçlerinin yetmeyeceği işleri yüklemeyiniz. Eğer yüklerseniz, bari onlara yardım ediniz.' (Buhâri, İman, 22.) anlamındaki hadis-i şerifi işverenler açısından önemli mesajlar içermektedir. Buna göre işveren, sorumluluğu altında bulunanlara ya da emrinde çalışanlara ihsanla muamele

etmeli; kendilerine kardeşçe davranmalı, güç ve kabiliyetlerinin üzerinde iş yüklememeli, temel ihtiyaçlarını karşılamalı ve haklarına saygılı olmalıdır. (Bk. Buhâri, Edep, 44.)

Yine işveren meşru ve yasal haklarından yararlanırken, başkalarına zarar vermekten şiddetle kaçınmalı, helal alanlarda yatırım yaparak istihdam imkânı sağlamalı, işçilerinin haklarını tam ve zamanında ödemeli ve müşterilerine fahiş fiyattan mal satmamalıdır. İş ilişkilerinde dürüst olmalı, yanıltıcı ve aldatıcı reklam kampanyalarından sakınmalı, verdiği sözü tutmalıdır. Ekonomik gücünü hiçbir zaman bir baskı aracı olarak kullanmamalı, her şeyiyle emniyet ve güven insanı olmalıdır.

Buna karşın, bir akde bağlı olarak kamu veya özel sektörde (memur, işçi, sözleşmeli vs.)

çalışanlar da yüce Allah'ın; “Ey iman edenler! Akitlerinizi (sözleşmelerinizi, verdiğiniz sözleri) yerine getirin.” (Mâide, 5/1.) buyruğuna uygun davranmalı, iş ahlakının gerektirdiği ilke ve prensiplere bağlı kalmalı, aldıkları maaş veya ücretin helal olması için kendilerine verilen işleri belirlenen zamanda ve istenilen ölçülerde standartlara uygun olarak yapmalı, hak ettiğinden fazlasını almaya talip olmamalı, iş ve çalışma hayatında dürüst olmalıdır.

Çünkü çalışana verilen maaş veya ücret iyi yapılması gereken işin karşılığıdır. Bu konuda sevgili Peygamberimiz; “Allah Teala, sizden birinizin bir iş yaptığı zaman, onu sağlam ve güzel yapmasını sever.” (Beyhakî, Şuabu'l-iman, IV, 334-335.) buyurarak; çalışanları sağlam ve kaliteli mal ve hizmet üretmeye teşvik etmişlerdir.

İŞ VE ÇALIŞMA HAYATINDA HUZURUN, MUTLULUĞUN, BARIŞIN VE KARDEŞLİĞİN YOLU, İSLAM'IN ÜZERİNDE HASSASİYETLE DURDUĞU HUKUKİ VE AHLAKİ KURALLARIN ÇALIŞAN VE ÇALIŞTIRAN TARAFLARCA BİLİNMESİ VE UYGULANMASINDAN GEÇMEKTEDİR.

Çalışanlar; gerek işyerlerinden, gerekse kendilerine emanet edilen üretim araçlarının korunup gözetilmesinden de sorumlu olduklarını unutmamalıdır. Zira devlet, memuruna; işveren de işçisine belirli bir maaş/ücret karşılığında iş vermiş; işin yapıldığı yerdeki araç, gereç ve üretim araçlarıyla makineleri kendilerine emanet etmiştir. Sevgili Peygamberimiz çalışanların bu sorumluluğunu şöyle hatırlatmışlardır: “Çalışanlar, işverenin malının koruyucusudur.” (Buhârî, İstikraz, 20.)

O hâlde; iş ve çalışma hayatında huzurun, mutluluğun, barışın ve kardeşliğin yolu, İslam'ın üzerinde hassasiyetle durduğu hukuki ve ahlaki kuralların çalışan ve çalıştıran taraflarca bilinmesi ve uygulanmasından geçmektedir. Bunun için gerekli ilkeler, samimiyet, dürüstlük, adalet, ahde ve akde vefadır.

Şüphesiz bu kurallar hem işveren hem de iş gören bakımından geçerlidir. Diğer bir ifadeyle işi yapanların ne kadar bu ilkelere bağlı kalmaları gerekliyse, işi yaptıranların da en az o

kadar bağı kalma-
ları gereklidir. Bu
nedenle iş gören,
işini zamanında ve
istenilen nitelikler-
de yapmalı; işveren
de karşılığını hak-
kaniyet ölçülerine
uygun olarak ver-
melidir. Aksi tak-
dirde zamanında yapılmayan iş, verilmeyen
karşılık, emeklerin zayi olmasına, maddi ve
manevi zarara, taraflar arasında kin, nefret ve
düşmanlığın oluşmasına ve böylece çalışma
barışının bozulmasına sebebiyet verecektir.

Anlaşılan odur ki, İslam dini, çalıştırdığı kişi-
leri ezen, onların hak ve hukukunu ihlâl eden
bir işvereni tasvip etmediği gibi; işvereniyle
iyi geçinmeyen, yaptığı işin gereklerini yerine
getirmeyen çalışana da tasvip etmez. İslam'ın
istediği; çalışanın ücretini tam ve zamanında
ödeyen ve işçisine sevgiyle yaklaşan bir işve-
ren; aldığı ücreti hak etmek için çalışan ve

**İŞÇİ-İŞVEREN, ÇALIŞAN-ÇALIŞTIRAN
İLİŞKİLERİNİN ADALET, HAKKANİYET
VE KARDEŞLİK HUKUKU EKSENİNDE
SEYRETMESİ, YALNIZCA HUKUK
KURALLARI VE YAPTIRIMLARIYLA
SAĞLANABİLECEK BASİT BİR KONU
DA DEĞİLDİR.**

işini en güzel ve kali-
teli bir şekilde yapan
işçidir.

Son olarak şunu da
belirtilelim ki, işçi-
işveren ilişkileri, insan
ilişkilerinden; işçi hak-
ları da insan hakların-
dan bağımsız değildir.

Zira İslam'ın genel ilke

ve amaçları, gelir ve nimetlerin olduğu kadar,
meşakkat ve sıkıntıların da birlikte ve adil
bir şekilde paylaşılmasını öngörür. Öte yan-
dan işçi-işveren, çalışan-çalıştıran ilişkilerinin
adalet, hakkaniyet ve kardeşlik hukuku ekse-
ninde seyretmesi, yalnızca hukuk kuralları ve
yaptırımlarıyla sağlanabilecek basit bir konu
da değildir. Hukuki ilişkilerin dinî ve ahla-
ki sağlam bir temele dayanması, bu temel
üzerinden gelişmesi, dinin bir bütün hâlinde
kişilerin vicdanlarını ve hayatlarını kuşatması;
böylece toplumda hak, hukuk ve adalet ölçü-
sünün ve farkındalığının oluşması gerekir.

Göçün öyküsü

-Anadolu yollarında taşınan emek-

KİMİ EKMEK İÇİN DÜŞER YOLLARA, KİMİ OKUMAK İÇİN AMA İLLA DA HAYAT İÇİN TERK EDİLİR YAŞANILAN TOPRAKLAR.

Bir sabah ayazına denk düşer göçün öyküsü. Gidenin omzunda bir yük geride bıraktıklarına dair, gözlerinde bir hüznün, bir korku, yüreğinde bir avuç kor. Kimi ekmeğe için düşer yollara, kimi okumak için ama illa da hayat için terk edilir yaşanılan topraklar. Şarkılara, şiirlere konu olur, film olur, yürek yakar. Hepimizin aşına olduğu hikâyeler yaşanır göç edenlere dair.

Göçün öznesi erkekler iken yaralıları en çok da kadınlardır aslında. Göç kararı kendilerine ait değilken sonuçları en çok onları incitir. Görünmez bir el tarafından karanlığın kenarına bırakılır; korunaksız, şaşkın. Her taşını tanıdığı, her canlısını bildiği toprağından koparılır zoraki Aluçe nine, Deran gelin ve Helin kız gibi kadınlar... Kervan düzülür, yola çıkılır, kimi zaman bir kamyon kasasında kimi zaman bir otobüs koltuğunda, suskun seyredilir köyler kentler...

Nihai durak kenttir; korna sesleri, baş döndüren binalar, sığı-

nılan bir akraba yanı. Nüfus çok, ekmeğe bir parça. Pencereden bakmak ister Deran gelin; karşı-sı duvar, diğer pencereye koşar, dikilir karşısına bir başka pencere... "Pencereler arasında göğü görmek ne zor ya Rab!" diye inler yaşlı Aluçe... Kibleye yönelir yüreğini açmak için ufuklara doğru. Zaman anlamsızdır burada. Güneşin doğuşunu göremez, batışını ise evin dört duvarına aniden çöken karanlık da olmasa anlayamaz. Günler günlere eklenir, anlamsız bir bekleyiş sürer.

Deran gelin düşüncelere dalar. Her sabah kalkıp inek sağmaya gidecekmiş gibi fırlar yataktan, neden sonra anlar ki, koca bir kafes içindedir. Ne hayvanları vardır ne de kaynatması gereken süt. Köy çeşmesine gidip kadınlarla iki kelam da edemez artık. Su musluktan akar istediği kadar yine de mutsuzdur Deran. Sokağa çıktığında kulağını tırmalar sesler, sözler yabancı, kendini kayıp hissediyor. Yalnızca kendisinden önce gelen akrabalarının yanında eski neşesine kavuşur, çağıldar sözle-

**GÖÇÜN ÖZNESİ
ERKEKLER İKEN
YARALILARI
EN ÇOK DA
KADINLARDIR
ASLINDA.
GÖÇ KARARI
KENDİLERİNE
AİT DEĞİLKEN
SONUÇLARI EN
ÇOK ONLARI
İNCİTİR.**

ri, hasretlik üstüne bir muhabbet başlar. Dert ortağı olurlar, yaşlıca olanı mevsimin bahar olduğunu hatırlatır, "Toprağı havalandırmak gerek." der. Kimi kış boyu ördüğü çorapları anlatır. Paraca sıkıntısı olmayan kimi, eve bir ay önce alınan televizyondan öğrendiği yemek tariflerini paylaşır, kimi ise dil bilmez olmanın ölümle bir olduğundan dert yanar ve ekler; "Kızları burada okutmalı."

Doğasından uzaklaştırılan kadın yaralı da olsa er geç özüne dönmeyi bilir. Anadır çünkü yuvasını diri tutmalıdır, çareler düşünür, üretmek için yollar arar. Ancak böyle tutunur hayata. Göç ederken nasıl yanında ise erkeğinin şimdi de yanında olması gerektiğini bilir. Gücü kuvveti olup dil bilenleri fabrikalara gider çalışır, emeğini ortaya koyar. Deran gelin gibi olanlar ise evde iş başı yapar bir gayretle. Okula giden kızından birkaç kelime Türkçe öğrenmeye çalışır, bir yandan da yün çorap örmeye devam eder. Haber salar akrabaya, eşe dosta "satıverin şunları" diye. Bir dayanışmadır başlar, kadın ayakta-
dır, yarası kapanır gün be gün. Hatıraları ise dipdiri, gözünde tüter bacaları köyünün. Aluçe ninenin ölmeden önce köyünü görme umudu hepsine sirayet eder. Tek bir hedef vardır artık; "Ölmeden önce köye dönmek..." Mahzunlaşır böyle anlarda, "Toprak küsmüş müdür?" diye endişelenirler. Ölülerine bir dua yollarlar kilometrelerce öteden.

Bir sabah serinliğine denk düşer geri dönüş. Sessiz sedsız geçilir köyler, kasabalar, tüneller. Köyün tabelası görülünce hızlanır nabızlar, bir heyecan başlar yeniden. Otların kapladığı bahçelerden geçilir. Evler hayalet sessizliğinde, yıkık dökük. Çatılardan birkaç leylek havalanır, toprak uyanmıştır. Çıt çıkmaz kimse-den, bahçede bir taş çöker evin reisi, kadınlar kapının önünde içeri girmekte kararsız. Gençler, film izler gibi, yabancı gözlerle süzerler etrafı. "İki günden fazla kalınmaz burada" der birisi ve ekler; "İnsanın canı sıkılır." Evin reisi kafasını sallar sadece, gençlere cevap vermez. Başını kaldırır, evin yıkık bacasına bakar, onarmak gerek diye düşünür...

Adları değişse de kaderleri aynıdır göç eden kadınların ve erkeklerin. Yeni, yabancı, bilmedikleri bir hayata yolculuktur yaşadıkları. Bu hayata alışmakla başlar yeni öyküleri. Ürettiklerini gittikleri yerde üretmeye devam ederler. Acılarını, kederlerini, neşelerini götürseler de yeni hüzneler, yeni sevinçler onları bekler. Ve bir gün geri dönüp baktıklarında uzakta bir resim görürler, silik bir hatıradır anıları. Artık kentli olmuşlardır dönseler de bir yanları onları hep geriye çeker. Değişen alışkanlıklar, gezilen yerler, yaşanılanlar, yeni kimlikleri vardır. Göçün türküsü hayatın gürültüsü arasında cılız bir ses olarak kalır.

**ALUÇE NİNENİN
ÖLMEDEN ÖNCE
KÖYÜNÜ GÖRME
UMUDU HEPSİNE
SİRAYET EDER. TEK
BİR HEDEF VARDIR
ARTIK; "ÖLMEDEN
ÖNCE KÖYE
DÖNMEK..."**

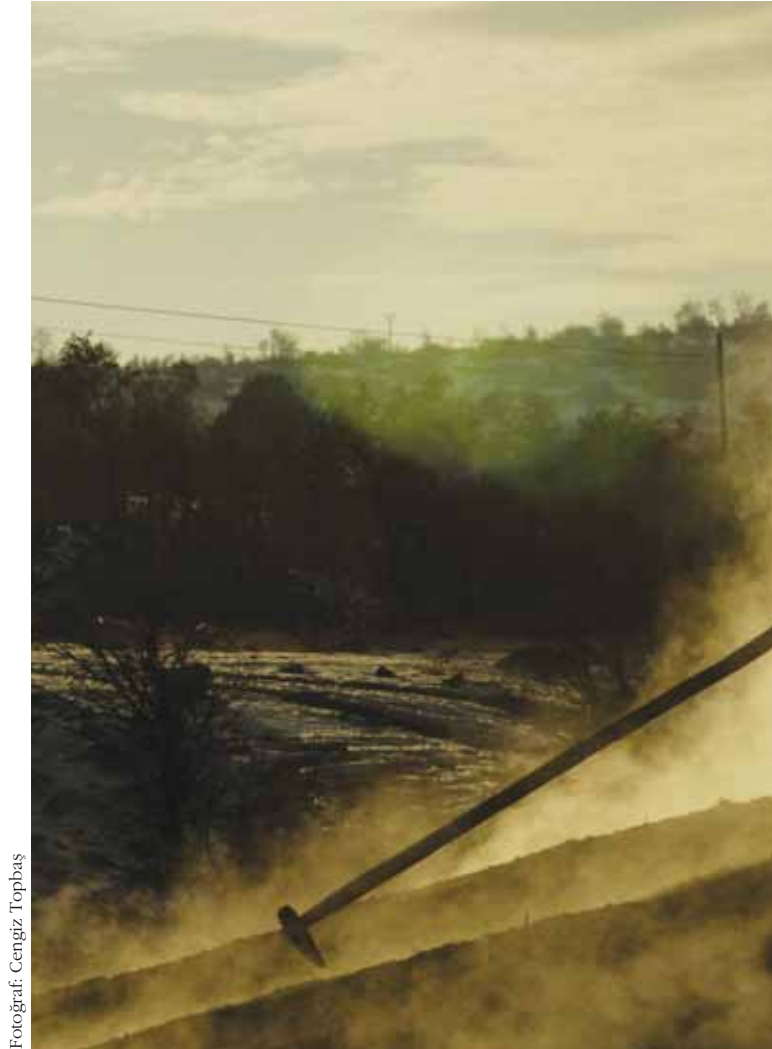
Küle dönüşen emekler

SIYAHLAŞAN ODUN YİĞİNLARINDAN GENİZLERİ YAKAN, CİĞERLERİNİ NEFESSİZ BIRAKAN BEYAZ DUMANLAR YÜKSELİYOR. ONLAR BUNA ALDIRMADAN DUMANLARI TÜTEN KÖMÜRLEŞMİŞ YİĞİNLARIN ÜZERİNE MERDİVEN KOYARAK ÇIKIYORLAR.

Kızılcahamam Çerkes karayoluna yaklaşmakta olan akşamın sis gibi alacakaranlığı yavaş yavaş çökerken, günlerdir yağın karın bembeyaz görüntüsüyle kendinizi bir anda siyah beyaz bir filmin içinde buluyorsunuz. Üstünden dumanlar tüten tepecikler, etraftaki çadırlar, dumanların arasında oynayan çocuklar ilgimizi çekiyor ve meşe odunlarından ilkel bir sur gibi inşa edilmiş sitelerin arasından üstlerinden dumanlar tüten tepelerin ve çadırların yanına ulaşıyoruz.

Türklerin yıllardır vazgeçilmez mangal keyfinin altındaki gerçekleri, çekilen zorlukları, emekleri, acıları, elektriksiz, susuz çadırları, okula gidemeyen çocukları, yoklukları işte bu merakın sonucunda öğreniyoruz. İnsanoğlu ne kadar garip? Nimet içinde yüzerken Rabbine şükretmeyi aklına bile getirmezken, bu insanların hayatını gördüğünde tevekküllerinden, çalışma azimlerinden, mücadele güçlerinden, inançlarından etkilenip; girdiğimiz mal, mülk, zenginlik, şöhret yarışını bizim yüzümüze vurarak hatırlatıyor.

Türkiye'de yaklaşık 250 bin ton mangal kömürü üretiliyor, kilosu 60-80 kuruştan başlayan fiyat, son kullanıcıda 2-3 hatta bazen 5 liraya kadar ulaşabiliyor. Aileleriyle beraber 1-2 milyon insan bu sektörden geçimini sağlıyor. Ağırlıklı olarak Trakya, Çanakkale,

Fotoğraf: Cengiz Topbaş

Antalya, Bursa, Malatya, Çatalca, Ankara, Kastamonu'da bin bir emekle üretiliyor. En kaliteli mangal kömürü ise meşe ve gürgen gibi sert ağaçlardan yapılıyor.

Odunların yakıldığı ocağa torluk deniyor. Ormandan kesilen ağaçlar önce kümbet şeklinde diziliyor, torluk kurulurken ortasına dikine sırlıklar yerleştiriliyor, odunların havayla temasını kesmek için kümbet kuru saman veya ağaç dallarıyla kaplanıyor

...VE ÜZERİNE TOPRAK ATILARAK ÖRTÜLÜYOR... TORLUĞUN TEPEİNDEKİ DELİKTEN 'ODUNLARIN KALBİNE ATEŞ VERİLİYOR'. DAHA SONRA UYGUN HAVA DELİKLERİ AÇILARAK ODUNLARIN ALEV ALMADAN İÇİN İÇİN KÖMÜRLEŞMESİ SAĞLANIYOR.

ve üzerine toprak atılarak örtülüyor. Torluk tamamlandıktan sonra tepedeki sırlıklar baca görevi yapması için çıkartılıyor. Torluğun tepesindeki delikten 'odunların kalbine ateş veriliyor'. Daha sonra uygun hava delikleri açılarak odunların alev almadan için için kömürleşmesi sağlanıyor. Kömürleşme için 240-280°C'lik sıcaklık gerekiyor. 10-15 günde odunlar mangal kömürüne dönüşüyor, bu dönemde ocağın

patlamamas, alev almamas, sönmemesi için gece gündüz başında beklemek gerekiyor, patlayıp alev alması demek haftalarca verilen emeğin küle dönmesi demek onlar için. O zaman kimsenin gözü kimseyi görmez,

herkes işi gücü bırakıp emeğinin başına koşturur. Siyahlaşan odun yığınlarından genizleri yakan, ciğerlerini nefessiz bırakan beyaz dumanlar yükseliyor. Onlar buna aldırmadan dumanları tüten kömürleşmiş yığınların

Fotoğraf: Cengiz Topbaş

**TABANA ATILMIŞ KİLİMLERİN ETRAFINDA
NAYLONDAN İNŞA EDİLMİŞ MAVİ
ÇADIRDA YANAN ODUNLARIN YARATTIĞI
SICAKLIKTAN DAHA SICAK DOSTLUKLAR
KURUYORUZ DEMLİ ÇAYLARIN EŞLİĞİNDE
RAHMETLİ İHSAN VE EMİNE'YLE...**

üzerine merdiven koyarak çıkıyorlar, torluğu düzeltiyorlar, deliklerin açılacağı yerleri belirliyorlar. Kömürleşme tamamlandıktan sonra birkaç gün soğuması için bekleniyor ve kömürler torluktan sökölüyor. Parçaları kırmadan, ufalamadan çıkartmak ve paketlemekse ayrı bir zahmet ve maharet gerektiriyor. Elleri yüzleri kömür isinden kapkara olmuş, dudakları soğuktan çatlamış çocukların oyun alanlarına dönüşmüşler. Oyunları annelerinin derme çatma taşlardan yapılmış ocakları ve fırınlarında pişen yemeklerin kokusu gelinceye kadar devam ediyor. Tabana atılmış kilimlerin etrafında naylondan inşa edilmiş mavi çadırda yanan odunların yarattığı sıcaklıktan daha sıcak dostluklar kuruyoruz demli çayların eşliğinde rahmetli İhsan ve Emine'yle...

Güneşin kendini ilk gösterdiğinde, balkonlardan, piknik alanlarına, söğüt gölgelerinden otoyol refüjlerine kadar her yerde mangal keyifleri sürülebilir diye elektriksiz, susuz, televizyonsuz neredeyse 24 saat namusuyla çalışan bu kahraman insanları tanıdık, yokluk içindeki hayatlarında ellerindekileri paylaşabilmeyi öğrendik onlardan, bu coğrafyada yıllardır unutmaya başladığımız misafirperverliği hatırladık, üstlerindeki isten, ellerindeki tozdan çekinecek kadar ince düşünceli Anadolu insanını tanıdık, aldığı oyuncak kediyi her gittiğimizde sarılarak bize gösteren kızın sıcak gülümsemesinde öğrendik gözlerinin içinin nasıl gülebileceğini bir çocuğun. Fotoğraf çekmenin anlamı daha yaşına varmadan kaybettiği babasını tesadüfen yoldan geçerken durup da çeken birkaç yabancıнын bastırıp verdiği fotoğraflardan tanıyacak olan bir sabinin gönlünde edindiğimiz yerden öğrendik. Bir gönüle girmenin, bir yoksula yardım etmenin, bir öksüzün başını okşamanın önemini anladık. Vermedikçe, paylaşmadıkça hiçbir zenginliğin faydası olmadığını anladık.

**KÖMÜRLEŞME TAMAMLANDIKTAN SONRA
BİRKAÇ GÜN SOĞUMASI İÇİN BEKLENİYOR
VE KÖMÜRLER TORLUKTAN SÖKÖLÜYOR.
PARÇALARI KIRMADAN UFALAMADAN
ÇIKARTMAK VE PAKETLEMESSE AYRI BİR
ZAHMET VE MAHARET GEREKTİRİYOR.**

Gökten iner mi tembel için arza mâide?

DİNİMİZDE ÇALIŞMAK İBADET SAYILMIŞTIR. ASLINDA GENİŞ ANLAMI İLE KULUN ALLAH'IN RIZASINA YÖNELİK HER TÜRLÜ FAALİYETİ, HER TÜRLÜ GAYRET VE ÇABASI İBADET KAPSAMI İÇERİSİNE GİRER.

Yüce dinimiz İslamiyet'in hedefi, insanların hem bu dünyada ve hem de ahirette saadet ve mutluluklarını sağlamaktır. İnsanın dünyada mutluluğunu sağlayan birçok şey vardır. Bunlardan biri de çalışmaktır. Çalışan insan genellikle iki yönden mutlu olur:

Birincisi, çalışması neticesinde bir eser, bir ürün, bir değer meydana getirdiği için sevinir, mutlu olur, hatta bütün yorgunluklarını unuttur.

İkincisi de; başkalarına muhtaç olmadan kendisi ve ailesinin ihtiyaçlarını karşıladığı, kimseye el açmadığı için mutlu olur. Onun için dinimiz müminleri ahiretleri için çalışmaya teşvik ettiği gibi, dünyaları için de çalışmaya teşvik etmiştir.

En hayırlı kazanç

Sevgili Peygamberimiz bütün zamanlarını en güzel şekilde değerlendirir, mutlaka bir şeyle meşgul olur, boş, miskin miskin durmayı hiç sevmezdi. Ümmetini de çalışmaya, üretmeye ve helalinden kazanmaya teşvik eder ve: “Ey insanlar! Allah'tan korkunuz ve rızkınızı araştırmada güzel bir yol tutunuz.” (İbn Mâce, Ticârât, 2.) buyururdu.

“Rızkı araştırmada güzel bir yol tutmak”tan maksat, kazancın meşru yollarla olması, helalinden olmasıdır.

Peygamber Efendimiz haramdan son derece sakınır, helal kazanca büyük önem verirdi. Hadis-i şeriflerinde de en hayırlı kazancın kişinin elinin emeği ile kazanmış olduğunu belirterek: “Hiçbir kimse elinin emeği ile kazandığını yemekten daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın peygamberi Davut da elinin emeğini yerdi.” (Buhâri, Büyü, 15.) “Kişi elinin emeğinden daha temiz bir kazanç elde etmemiştir.” (İbn Mâce, Ticârât, 2.) buyurmuştur.

Çalışmak ibadettir

Dinimizde çalışmak ibadet sayılmıştır. Aslında geniş anlamı ile kulun Allah'ın rızasına yönelik her türlü faaliyeti, her türlü gayret ve çabası ibadet kapsamı içerisine girer. Müslümanın namaz, oruç, zekât, hac gibi Allah'a karşı ibadet görevlerini yerine getirmesi nasıl farz ise, çalışıp rızkını helalinden kazanması da farzdır. Nitekim sahabe-i kiram içerisinde güzel Kur'an okumakla temayüz eden Abdullah b. Mesud (r.a.) Peygamber Efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Helalinden kazanmak her Müslümanın üzerine farzdır.” (el-Fethu'l-kebîr, II, 45.)

İnsanın çalışıp kazanarak helal yollardan rızkını temin etmesi, Allah yolunda cihat etmesi gibi faziletlidir. Nitekim sahabe-i kiramdan Ka'b b. Ucre şöyle anlatır:

“Rasulüllah (s.a.s.)’a bir adam uğradı. Rasulüllah’ın ashabı bu adamın kuvvet ve kabiliyetini görünce:

“Ya Rasulallah! Bu adam Allah yolunda cihat etseydi ne güzel olurdu.” dediler. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

“Bu adam küçük çocuklarının rızkını temin etmek üzere evinden çıkmışsa Allah yolundadır. Yaşlı ana babasına hizmet etmek için evinden çıkmışsa Allah yolundadır. Çalışıp nefsini dilencilikten korumak için çıkmışsa Allah yolundadır. Gösteriş ve övünmek için çıkmışsa şeytanın yolundadır.” (Tergib, III, 536.)

Rasul-i Ekrem başka bir hadis-i şeriflerinde de: “Çalışıp dul ve fakirlere yardım eden kimse, Allah yolunda cihat eden, gündüzleri oruç tutup geceleri ibadet eden kimse gibi

ecir alır.” (İbn Mâce, Ticârât, 1.) buyurmuştur.

Peygamberler de çalışırdı

Peygamberler de ihtiyaçlarını çalışarak temin etmişlerdir. Âdem (a.s.) çiftçilik yapmıştır. Nuh ve Zekeriyya (a.s.) marangoz idi. İbrahim (a.s.) kumaş alıp satardı. Davud (a.s.) zırh yapardı. Süleyman (a.s.) zembil yapardı. (el-Ihtiyar, IV, 170.) Peygamber Efendimiz de koyun gütmüş ve ticaretle meşgul olmuştur. Peygamber Efendimiz hem sütannesinin yanında Beni Sa’d yurdunda sütkardeşiyle beraber koyun gütmüş, hem de Mekke’de Kararit denilen yerde Mekke halkının koyunlarını gütmüştür.

Rasulüllah (s.a.s.) genellikle kendi işlerini kendi görmeye çalışır, kimseye yük olmak istemezdi. Hz. Hatice validemiz kendisine:

ÇALIŞMANIN ZITTI TEMBELLİKTİR. TEMBELLİK BÜTÜN DİNLERDE VE KÜLTÜRLERDE KÖTÜ GÖRÜLMÜŞTÜR. TEMBEL İNSANIN KİMSEYE FAYDASI DOKUNMAZ, BAŞTA KENDİSİ VE AİLESİ OLMAK ÜZERE HERKESE ZARARI DOKUNUR.

“Ya Ebe’l-Kasım, yorulma evde iş görecek kimsemiz var!” dedikçe o, sevgili zevcesinin bu iltifatından memnun kalır ve ona:

“Ya Hatice! Bu dünyada dört şeyden hiç mi, ama hiç hoşlanmam; onlardan Allah’ıma sığınırım: Korkaklık, cimrilik, tembellik bir de pislik.” (A. Himmet Berki-Osman Keskioglu, Hâtemül-Enbiya, 217.)

Bir sefer sırasında ashabına bir koyun kesip pişirmelerini emretmişti. Ashaptan biri:

“Ya Rasulallah! Kesmesi benden.” dedi. Diğeri;

“Yüzmesi benden.” dedi. Bir diğeri;

“Pişirmesi de benden.” dedi.

Peygamber Efendimiz baktı ki herkes bir şey yapmak istiyor, kendisi bir köşede oturup beklemeyi doğru görmedi ve:

“Öyle ise odun toplaması da benden.” buyurdu. Sahabiler:

“Ya Rasulallah! Biz yaparız, senin çalışmana gerek yok.” deyince, Peygamber Efendimiz:

“Sizin her şeyi yapacağınıza gönülden inanıyorum. Şu var ki, sizlere karşı imtiyazlı bir durumda bulunmaktan hoşlanmıyorum. Çünkü Allah kulunu arkadaşları içerisinde imtiyazlı bir durumda görmekten hoşlanmaz.” buyurdu. (M. Asım Köksal, İslam Tarihi, XI, 465; Ali Yardım, Peygamberimizin Şemâli, s. 406-407.)

Tembellik

Çalışmanın zıttı tembelliktir. Tembellik bütün dinlerde ve kültürlerde kötü görülmüştür. Tembel insanın kimseye faydası dokunmaz, başta kendisi ve ailesi olmak üzere herke- se zararı dokunur. Allah’a karşı ibadetle-

rini de yerine getirmez. Onun için sevgili Peygamberimiz tembelliği ve tembelleri hiç sevmezdi. Tembellikten Allah'a sığınırđı.

Rızık talebi için çalışıp didinmek tevekküle aykırı değildir. Asıl çalışmamak, tembel tembel durmak tevekküle aykırıdır. Nitekim Peygamber Efendimiz bu konudaki bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: "Eğer siz Allah'a gerçek manada tevekkül etseydiniz kuşların rızıklarını verdiği gibi sizin de rızıkınızı verirdi. Kuşlar sabahleyin aç olarak gidip akşam tok olarak dönüyorlar." (İbn Mâce Zühd, 14; Tirmizi, Zühd, 33; Ahmed, Müsned, I, 30, 52.)

Dilencilik

Dilencilik dinimizde yasak kılınmıştır. Nitekim aşere-i mübeşşereden/hayatlarında cennetle müjdelenen on sahabiden biri olan Zübeyr b. Avvam (r.a.)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin ipini alıp dağa gitmesi ve arkasına odun demeti yüklenerek getirip satması ve Allah'ın o suretle onun şerefini koruması, istediği verilse de verilmese de, insanlardan dilenmesinden daha hayırlıdır." (Buhâri, Zekât, 50, II, 152.)

İnsanı dilenciliğe sevk eden şeylerden biri de tembelliktir. Rasulü Allah (s.a.s.) kendisinden yardım talep edenlerin durumuna bakar, bir iş yapacak durumda olduğunu anlarsa, kendisine münasip bir iş gösterip çalışmasını emrederdi.

Şairlerimizden İsmail Safa (1867-1901) ne güzel söylemiş:

"Gökten iner mi tembel için arza mâide
Öyle kütük gibi yaşamaktan ne fâide."

HİÇBİR KİMSE ELİNİN EMEĞİ İLE KAZANDIĞINI YEMekten DAHA HAYIRLI BİR YEMEK YEMEMİŞTİR. ALLAH'IN PEYGAMBERİ DAVUT DA ELİNİN EMEĞİNİ YERDİ.

Dijital çağda emeğe ne oldu?

İNSANOĞLU ZOR BİR SÜREÇTEN GEÇİYOR. BİR YANDAN TEKNOLOJİYİ İZLEMELİK, ONUN GERİSİNDE KALMAMAK İSTERKEN, DİĞER YANDAN DA ONUN ESİRİ OLMAMAYA ÇALIŞIYOR.

İçinde yaşadığımız çağ; bilgisayar, robot, iletişim ve ulaşım imkânlarının akıl almaz boyutlara ulaştığı baş döndürücü bir çağ. Teknolojinin, makineleşmenin günden güne hızlı ilerleme kaydettiği, Allah'ın yarattığı birçok nimetin teknolojik imkânlarla insanın hizmetine kolayca sunulduğu bir zaman dilimi...

Varlıklar içerisinde en şerefli bir şekilde yaratılan insanoğlu, bütün bu nimetlere, hatta daha fazlasına da layık hiç şüphesiz. Çünkü Yüce Allah, yerde ve gökte olan bütün nimetleri insanlar için yaratmış ve şöyle buyurmuştur:

“(Allah), göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır.” (Casiye, 45/13.)

İnsanoğlu zor bir süreçten geçiyor. Bir yandan teknolojiyi izlemek, onun gerisinde kalmamak isterken, diğer yandan da onun esiri olmamaya çalışıyor. Nitekim iletişim çağı, teknoloji çağı, enformasyon çağı, dijital çağ gibi kavramlarla adlandırdığımız bu asırda teknoloji ürünleri dünyamızı bir makine çöplüğüne çevirmişken, makinenin insanın emrine değil de, insanın makinenin emrine girdiğini müşahade ediyoruz. Ailesiyle sevinç ve üzüntülerini paylaşma yerine sanal arkadaşlarıyla sohbet etmeyi seçen çocuklar, sorunlarını internetteki dostlarıyla paylaşan gençler,

sanal âleme bambaşka kimliklerle girerek sevgi açlıklarını gidermeye çalışan eşler... Harcanan boş vakitler... Değerlerinden uzaklaşan bireyler...

Modernitenin dayattığı düğmelere basmak insanı gitgide özünden uzaklaştırıyor. Düğmeye basıyor, otobüsten iniyor, düğmeye basıp iletişim araçlarını kullanıyor, basılacak düğmeler gittikçe artıyor. Eylemlerinin özünü yitirdikçe sanallaşılıyor ve önceden belirlenmiş davranış kalıplarını tekrar edip duruyor.

“Hizmet sektörü insansızlığa doğru gidiyor, koşar adım...”

Otomasyon salgınına dair yüzlerce örnek var.

Bir kısmı gündelik hayatımızı kolaylaştıran,

insanlara boş vakit kazandıran türden teknolojik yenilikler... Bir kısmı ise korkutucu işaretler: Sadece işsizler ordusu yaratmasıyla değil, aynı zamanda insanın insanla iletişimine son vermesiyle, insanoğlunu derin bir yalnızlığa itmesiyle ve tüm hayatı makinelerin emrine vermesiyle de ürkütücü bir yarının habercisi... Barkodunuz demir parmaklığınız olacak. Şifrenize kelepçeleneceksiniz.” (Can Dündar, “Büyük Birader Bize Bakıyor”, Milliyet Gazetesi, 26 Ağustos 2006.)

Robotlaşma

Dünya sürekli değişiyor, gelişiyor. Geliştikçe bir yandan da geriliyor ters orantılı olarak. Gelişen teknoloji gerçekten sevindirici tüm insanlık için. Birçok alanda belki hayal bile edemeyeceğimiz kolaylıklar sunuyor bize. Yaşam kalitesi de buna bağlı olarak gelişiyor hâliyle. Zamanı daha verimli kullanmak adına gelişen ne varsa hayata dâhil oluyor. Az zamanda çok daha fazla uğraşı bir arada yapma şansını kazandırıyor. Ancak beraberinde getirdiği pek çok şey de geriliyor.

Üretimin beraberinde getirdiği çevre kirliliği, endüstriyel atıklar, asit yağmurları, ozon tabakasının hasar görmesi ve elbet fiziksel rahatsızlıkların da ortaya çıkması kaçınılmaz oluyor. Yanı sıra hızlı yaşam insanların hislerini de alıyor, sonra da insanların birbirleriyle olan ilişkilerini makineleştiriyor; robot gibi... Soğuk, hissiz, ifadesiz hâle getiriyor, körelmiş yetenekler ve ruhsuz hareketler, teknolojinin uzantısı hâline gelmiş, makineleşmiş bedenler...

Charlie Chaplin (Çarli Çaplin), kendisinin yazıp yönettiği, Şarlo tiplmesiyle başrolünü oynadığı, dönemin sosyal yapısına ışık tutan, 1930'lardaki büyük ekonomik buhrana yöneltilen trajikomik bir eleştiri niteliğindeki “Modern Zamanlar” adlı filminde konuyu çarpıcı bir şekilde ortaya koyar; teknoloji aracılığıyla insanlığın makineleştirilmesine karşı çıkar.

Bantlarda ve dev makineler arasında çalışan insanların, sistemin işlemesi adına birer makine parçası hâline gelmesi, filmin ana temasını oluşturur.

Charlie Chaplin, filmde kimi zaman büyük çarklar arasında tamirat yapan bir işçi, kimi zaman yemek yediren robotun denek işçisi ve kimi zaman da bant sisteminde vida sıkın bir işçidir, makinelerin uzantısı hâlini alan.

Günde ortalama on saat çalışır, çalışma süresi boyunca aynı “vida sıkma” hareketini yapar üretim bantlarında ve dev makineler arasında...

O kadar şartlanır ki artık robotlaşmış, “tek boyutlu insan” veya “dairesele insan” hâline dönüşmüştür... Mola verince bile elleri kolları istemsizce, otomatik olarak çalışmaktadır...

Teknoloji ve fikrî emekler

Son yıllarda teknolojik gelişmenin çok büyük bir hızla üretim sürecine girmesi, üretimde otomasyon dönemini başlatmış, emek yoğun üretimden, teknoloji yoğun üretime geçilmiş, istihdamda emek gücü yerine makine gücünün tercih edilmesi doğal olarak emek kullanımını azaltmış ve istihdam düzeyi düşerek teknolojik işsizlik ortaya çıkmıştır. Örneğin uçak rezervasyonu bunun en tipik örneğidir. Bugün bir-iki 'tık'la bilet alabiliyoruz. Aradaki yüzlerce insan bir anda yok olmuştur.

Standart, rutin ve hesaplama fonksiyonu ağır olan bütün işler makineler tarafından yapılmaya başlanmış, dolayısıyla insan gücü azalmıştır. Hatta insan yaşamını daha kolay ve yaşanılır kılan teknolojinin hayatımıza girmesiyle birlikte ‘el emeği göz nuru’ el sanatlarının önemi de gün geçtikçe azalmış, kunduracılık, yorgancılık, bakırcılık, kalaycılık, demircilik, ahşap oymacılığı, halı ve kilim dokumacılığı, altın ve gümüş işlemeciliği gibi meslekler teknolojinin gelişmesiyle birlikte yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Teknolojinin insana tanıdığı imkânlarla modern dünyanın küresel boyutta büyük bir dönüşüm yaşadığı günümüzde, şüphesiz emek önemlidir. Zira emek; üretimin, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın kilit noktasıdır. Emek bir değerdir. Dolayısıyla emek, sadece insanların ihtiyaçlarını karşılamak için gelir elde etme amacını taşıyan insan çalış-

maları değil, aynı zamanda ‘bilgi’yi üreten, kullanan, üretim süreçlerine dâhil ederek yaygınlaşmasını sağlayan bir temel unsurdur.

Emek; bir işin yapılması için harcanan beden veya beyin gücüdür, insanın yaratıcılığı, tasarımı ve onu hayata geçirebilme ve en iyiyi yapabilme kapasitesidir.

“Emek, özellikle 1700’lü yıllarda yaşanan sanayi devrimi ile bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Sadece kas gücüne dayalı çalışmanın yeterli kabul edildiği yılları geride bırakan bu gelişme ile emeğin niteliklerinde bir artış yaşanmaya başlamış ve endüstri toplumuna geçiş ile kas gücüne zihinsel gücün eşlik etmeye başlaması söz konusu olmuştur. İleriki aşamada ise bilgi toplumuna geçiş süreci, emeğin özellikle zihinsel gücünü ve yaratıcılığını ön plana çıkartmıştır. Bir diğer ifade ile endüstri toplumuna geçiş, dönüşümün ivme kazanmasını sağlarken, bilgi toplumunun oluşumu emeğin bilgi ile dönüşümünü belirgin kılmıştır. Dolayısıyla emeğin kas gücü olarak algılanması yerini, zamanla, bilgi, beceri, tecrübe gibi soyut olan ancak daha yüksek katma değer oluşturan niteliklerle algılanmasına bırakmıştır.” (Bk. Murat Tiryakioğlu, “Emeğin Bilgi ile Dönüşümü”, İktisat Dergisi, 2008, s. 495.)

Bu itibarla teknolojik gelişmelerle birlikte kısa vadede işsizlik artsa, personel istihdamı azalsa da orta ve uzun vadede hizmet sektörü büyüyeceği için teknolojinin sebep olduğu işsizlik, hizmet sektörü ve yeni iş sahaları ile giderilecektir. Ayrıca teknolojideki yeni gelişmeler bunu kullanacak vasıflı iş gücüne talebi arttıracak, uzman üreticiler, teknolojiyi iyi kullanan nitelikli ve kalifiye elemanlar aranılır olacaktır. Bir başka deyişle, dinamik bir ekonomide otomasyon ilk tesirleri itibariyle istihdam imkânlarını azaltır gibi görünmekte ise de, uzun vadede istihdamı yaratan bir etkiye sahiptir.

Sonuç olarak gelişen teknoloji bir taraftan emeğin yerini alırken diğer taraftan da emeğin istihdamı için yeni kapılar açmaktadır.

Ahlakın öznesi olarak birey

Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
msaydin@diyanet.gov.tr

**KALİTELİ
BİR TOPLUM
OLUŞTURMANIN
YOLU, KALİTELİ
BİREY(LER)E
SAHİP OLMAKTAN
GEÇMEKTEDİR.
SON TAHLİLDE
BİREY, TOPLUMUN
SAHİBİDİR.**

Modernizm bireye aşırı vurgu yaptı; onun iyi birey(sel)leşmesine katkı sağlamanın ölçüsünü kaybettiğinden ideolojik bireyciliğin/individualisme'in ve bencilliğin önünü açtı. Bireyleşme, bağımsız kişiliğe varma süreci iken, bireycilik bağımsızlık kılıfı altında bireyi iç ve dış faktörlerin esiri kıldı. Sonuçta, kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen, kendini merkeze yerleştirerek dünyayı algılamaya çalışan bencil, kendini beğenmiş/narsist bireyler yetişti. Bunun neden olduğu olumsuz sonuçları gören günümüz Müslümanlarından kimileri ise, buna karşı tepkisel bir refleks geliştirerek toplum kavramının altını özellikle çizmeye, bireyi silikleştirmeye başladılar. Fert/birey kelimesini ağızlarına almaktan korkar oldular. O kadar ki, fert kelimesi yerine İslam'da şahsiyet kelimesinin kullanıldığını iddia eder oldular. Adeta

fert, ağza alınması sakıncalı görülen bir kavrama dönüştürüldü.

Oysa birey olmadan toplum olamaz. Dahası, toplumun niteliği, onu oluşturan birey(ler)in niteliğine bağlıdır. Kaliteli bir toplum oluşturanın yolu, kaliteli birey(ler)e sahip olmaktan geçmektedir. Son tahlilde birey, toplumun sahibidir. Bu yüzden öncelikle birey vurgu yapmak gerekmektedir. Elbette bireye vurgu yapmak, toplumu önemsemek anlamını içermeyecektir. İslâm, bireyi de toplumu da önemli görür. Bunlardan birinin önemini belirtmek için diğerini önemsiz kılacak değerlendirmeler yapmaz. Her birinin yeri farklıdır.

Meseleye ahlak açısından yaklaşınca da aynı tabloyla karşılaşmaktayız. Ahlak denince de hep toplum akla gelmektedir. Hâlbuki işlevleri açısından ahlak, toplumla, toplumsal hayatla ilgili olsa da kazanılma-

sı itibarıyla doğrudan bireyi ilgilendirmektedir. Ahlaklı olması gereken, ahlakı kazanma sorumluluğunu taşıyan, ahlakı tutum ve davranışları ortaya koyacak olan bireydir. Ahlak, bireyle/bireyde var olabilir. Ahlakı oluşturacak asıl mimar, onu üretecek emektar bireydir. Nitekim İslam, ahlak açısından öncelikle bireye vurgu yapar; ahlakı üretmesini ondan bekler. Gazzali gibi İslam bilgin ve düşünürlerinin tanımlarına göre ahlak, insan nefsinde yerleşen öyle bir melekedir ki, onun sayesinde bireyin tutum ve davranışları, fikrî zorlanma olmaksızın, kolaylıkla ortaya çıkarılır. Demek ki, ahlak gerçekte bireyin iç dünyasında oluşmakta, vücut bulmaktadır. Bireyin ahlakı tutum ve davranışları, gerçekte bu içte oluşan ahlakın dışa yansımından ibarettir.

Kur'an bireye hitap eder. Birey Kur'an'ın istediği insani hasletlerle donanmış bir kişilik geliştirmekle yükümlüdür. Bunu bireyin bizzat kendisi gerçekleştirmek durumunda olduğundan dolayı, onun kendi kararını oluşturması esastır. Bu nedenle, bireyin zorlanmasını, baskılanmasını, dayatmaya maruz bırakılmasını İslam yasaklamıştır. "Din konusunda hiçbir zorlama yoktur." (Bakara, 2/256.) "Rasulün görevi, sadece tebliğ etmektir." (Maide, 5/99.) "(Ey Peygamber!) Sana sadece tebliğ etmek düşer." (Ra'd, 13/40.) "Artık uyar. Sen sadece uyarıcı/düşündürücüsün; onlara hükmeden zorlayıcı değilsin." (Ğaşiye, 88/21-22.)

Kur'an'da evrendeki bütün varlıkların isteyerek (tav'an) veya istemeyerek/farkına varmadan (kerhen) Allah'a kulluk ettikleri belirtilmekle birlikte (Bk. Â-i İmran, 3/83; Ra'd, 13/15.) insanın isteyerek, bilinçle, farkında olarak kulluk etmesi istenmektedir. İnsan Allah'a itaat etmeye olduğu kadar isyan etmeye de elverişli bir potansiyele sahiptir ve bu alternatiflerden itaati özgür iradesiyle tercih etmesi beklenmektedir: "Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirene, ardından da ona fücürünü/bozukluğunu ve takvasını ilham edene ant olsun ki, benliğini temizleyip arındıran gerçekten kurtulmuştur. Onu kirletip örten ise zarar etmiştir." (Şems, 91/7-10.) Hakikat tebliğ edildikten sonra, "İsteyen inanır, isteyen inan-

maz." (Kehf, 18/29.) Kur'an, bireyin ahlaki özgürlüğünü yerinde kullanmasını engelleyecek her türlü iç ve dış (heva, heves, beşeri zaaf, şeytan vb.) faktörlere dikkat çekmekle kalmaz, emaneti taşıma görevinin çok büyük bir ahlaki çaba gerektirdiğini belirtir: "Gerçek şu ki, insan için sadece çalışıp çabaladığı vardır. Ve şüphesiz onun çalışması(nın ürünü) ileride görülecektir." (Necm, 53/39-40.)

İnancını, din anlayışını belirleme yeteneğine sahip olan birey, bunun sorumluluğunu

da bizzat kendisi yüklenmektedir. Hesabını kendisi verecektir. Sorumluluğu başkalarının sırtına yükleme imkânı yoktur. Yani İslam'a göre sorumluluk da bireyseldir. Herkes kendi yapıp ettiklerinin sorumlusudur. (Müddessir, 74/38.) Hiç kimse, bir başkasının yaptıklarının sorumluluğunu taşımamaktadır. (En'am, 6/164.) "Bilmediğin bir şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz, kalp/gönül, bunların her biri ondan sorumludur." (İsrâ, 17/36.)

Bireyin bu özgürlüğünü gerçekleştirme ve sonuçlarının sorumluluğunu taşıyabilmesi, fitraten sahip olduğu insani potansiyelini etkin ve verimli kullanmasına bağlıdır. Onun için Kur'an'da pek çok ayette bireyin bu insani yeteneklerini etkin kullanmasının gerekliliği hatırlatılmaktadır: "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerinin üzerinde kilitler mi var?" (Muhammed, 47/24.) "İşte akıllarınızı kullanınız diye Allah size ayetlerini böyle açıklıyor." (Bakara, 2/242.) "Aklınızı kullanmıyor musunuz?" (Bakara, 2/44, 76.) "Bir de akıllarını kullanmıyorlarsa sağırlara sen mi duyuracaksın? Kalp gözleriyle görmeyen körlere sen mi kılavuzluk edip hidayete ileteceksin?" (Yunus, 10/42-43.) "Bak, ayetlerimizi nasıl inceden inceleme açıklıyoruz ki iyice anla(mlandır)sinlar." (En'am, 6/65.) Varlık dünyasına, hayata, tarihte olup bitenlere insanların dikkatlerini tekrar tekrar çeken çok sayıda ayette, insanları bakmaya, görmeye, düşünmeye, araştırmaya, incelemeye, anlam(landır)maya, sorgulamaya çağırın şu tür ifadelerle özellikle yer verilmektedir: "Görmüyor musun(uz)/düşünmüyor musun(uz)?" (Lokman, 31/20; Nuh, 71/15; İbrahim, 14/19; Fecr, 89/6.) "Görmüyor mu/düşünmüyor mu? Görmüyorlar mı?" (Enbiya, 21/30; Ra'd, 13/41; Nahl, 16/79.) "Bakmıyorlar mı?", "İnsan(lar) bakmaz(lar) mı?" (Ğaşıye, 88/17; Kaf, 50/6.)

Tabii ki, birey doğuştan sahip olduğu insani potansiyeli geliştirdiği oranda merak etme, araştırma, sorgulama, düşünme, anlam(landır)maya, kavrama, analizler yapıp sentezlere ulaşma gibi yeteneklerini etkin kullanabilir ve insanilik düzeyini o ölçüde yükseltebilir. İnsani yetilerini geliştirdiği takdirde birey, bütünlüğü içinde varlığı ve hayatı daha gerçekçi ve sağlıklı biçimde anlamlandırabilir. Bu bütünsel anlamlandırma, doğal olarak bireyin kendi varlığını ve bu arada ahlaki varoluşunu kavramayı da içerecek ve birey kendi varoluşunu yeniden inşa edecek, ahlakını üretecektir.

Bu noktada birey, bir vesayet altında ahlaki pasif kabullenen değil de, bizzat kendisi üretilen sahiplenilen özne konumunda olacaktır. Çevreden öğrendiği ahlaki değerleri sorgula-

arak anlamlandırıp kendi ahlaki değerlerini kendi iç dünyasında inşa edecektir. Başka ifadeyle birey, ahlaki oluşturma/kazanma sürecinin içinde, onun öznesi olacaktır. Bu birey, dinlediği, gördüğü her şeyi olduğu gibi kabul etme edilgenliğini benimsemeyecek; hakikat olduğuna kanaat getirdiği görüşleri, tutum ve davranışları benimserken böyle olmayanları reddedecektir. "Sözleri dinleyip en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın hidayete eristirdiği kimseler onlardır. İşte onlar akıl sahipleridir." (Zümer, 39/18.) Bu birey, kişisel hayatını tamamen kendi iradesiyle oluşturma mücadelesini verir; kendi hayatına başkasının yön vermesine izin vermez. Böylesine bir etkin/üretken duruşu sayesinde birey, toplumun kültüründen, değerlerinden beslenerek kendi kişiliğini oluşturmakla kalmaz, toplumun değerlerini çeşitli biçim ve içeriklerle yine topluma sunar. Böylece toplumdan yararlanarak kendini, ahlakını geliştirdiği gibi, toplumun ahlakça gelişmesini etkiler, yönlendirir. İslam da mümin bireyden bunu bekler.

Bireysel yetkinlik, ahlaki yetkinliği doğuracaktır. Birey(sel)leşmede esasen ahlaki bir eğilim vardır. Bu yüzden bireysel yetkinlik düzeyi yükseldikçe birey, ahlaki zaafardan sıyrılma imkânını kazanacaktır. Bencillik, başkalarını düşünmeme, kendini merkeze koyarak hareket etme, başkalarının haklarına tecavüz etme gibi kötü davranışlar, iyi bireyleşmemenin

sonucudur. İnsanın, bu tür ahlaksal yetersizliklerden kurtulmasının yolu öncelikle kendisini aşmasına bağlıdır. Allah Rasulü (s.a.s.)'nin, "büyük cihat" diye tarif ettiği insanın kendi nefsi ve benliği ile olan mücadelesi, bunu başarmayı amaçlamaktadır. İslam, öncelikle ferdin, kendini gerçekleştirmesini öngörmektedir.

Özgürlükler ve imkânlar arttıkça insanın kendini yönetme ve denetleme becerisini, öz disiplini artıracak bir yüksek bilince sahip olması daha da önem kazanmaktadır. Küreselleşme sonucu oluşan açık toplumda artık yasaklarla yönetilen bireylere değil; kendi kendini çekip çevirebilen bireylere ihtiyaç vardır. Konunun yasaklarla savuşturulmadığı bu şartlarda çözüm, kişilerin bilinç düzeylerini yükseltmektir. Hakikat dünyasından koparmayacak, sanal ortamlara mahkûm etmeyecek kadar muktedir bir bilinç, disiplinli bir benlik oluşturmak için de, bireyleşme sürecini işletmek gerekmektedir. "Kendi kararlarını alabilen, kendi aklıyla düşünebilen birey" in ortaya çıkmasına izin veren yapılarla/örgütlenmelere ihtiyaç var. Kendini gerçekleştiren birey, kendine saygı duyar. Kendine saygı duyan ve kendini önemseyen birey "başkalarını" da önemser ve saygı duyar. Kendine saygı duyan kimse kendiyi de çevresiyle de barışık olur. Bu bireylerin oluşturduğu toplumda huzur/barış boy atar.

Unutmayalım, bireyleşmenin önu kesilerek ahlaklı insanlar yetiştirilemez. Düşünme, sorgulama, anlamlandırma, yeteneklerini geliştirmek için emek harcamamış kişinin ahlak üretmesi düşünülemez. Eğitim (özelde de din eğitimi) anlayışımızı/sistemimizi bu açıdan irdelemek zorundayız.

Çalıştığın kadar varsın

■ Sacid Ekerim
İncirliova İlçe Müftüsü
Fotoğraflar: Burhan Çimen

**GEREK DÜNYADA
GEREKSE AHİRETTE
İNSANA ANCAK
ÇALIŞTIĞININ
KARŞILIĞI VARDIR.
GÖNÜL NE KADAR
ÇALIŞTIYSA KİŞİ
HAKKA O KADAR
YAKINDIR.**

Hız. Ömer (r.a.) Yemen'den gelen bazı insanların Medine'nin sokaklarında bomboş oturup hiç çalışmadan geçinmeye uğraştıklarını ve insanlara yük olduklarını duyar. Bu insanlar yanlış bir anlayışla kendilerini mütevekkil (Allah'a tevekkül edenler) olarak isimlendirmektedirler. Hâlbuki tevekkül elinden geleni yaptıktan sonra sonucu Allah'a bırakmak ve neticeyi yürekten kabul etmektir. Hız. Ömer onların karşlarına dikilir ve şöyle seslenir: "Siz mütevekkil değil müteekkilsiniz (hazır yiyicilersiniz), Allah'a tevekkül eden, tohumu toprağa atandır." Bu olaydan sonra o kişileri şehirden kovar. (İbn Ebi'd-Dünya, Kitabu't-Tevekkül, s. 1.)

Hız. Peygamber (s.a.s.)'e göre el emeği en hayırlı kazancı ifade eder: "Âdemoğlundan hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir rızık yememiştir. Allah'ın nebisi Hız. Davud da elinin emeğini yerdi."

(Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, İcâre, 15.) Hız. Davud İsrail oğullarının siyaseten yöneticisi konumunda bulunuyordu. Tabiri caizse bir kraldı. Talut'un ölümünden sonra tahta oturmuştu. Ama aynı zamanda bir demirciydi. Ateşin deriyi kavladığı bir ortamda ağır bir işte çalışıyor, zırhlar yapıyor, alnının teriyle kazandığından besleniyordu. (Sad, 38/26; Enbiya, 21/78, 80.) Çünkü meslek sahibi olmak, alın teriyle ve akıl teriyle rızık kazanmak Allah katında kutsaldı. Rasulüllah (s.a.s.) Efendimiz yolda giderken bir gün Sa'd b. Muaz'la karşılaşır. Onunla tokalaştığında ellerinin nasırlı olduğunu görür, sebebini sorduğunda; Sa'd (r.a.) ailesini geçindirmek için amelelik yaptığını söyler. Efendimiz, "İşte Allah'ın sevdiği eller" diyerek onun ellerini öper. (Serahsî, 30, s.245.) Eli öpülecek en büyük insan son Peygamber, çalışan helalden rızıkını kazanan kişinin ellerini öpü-

yor. Sadece bu örnek bile tembel ruhların, tembelliği marifet sananların İslam'dan ne derece uzak olduklarını göstermeye yeter de artar bile.

Dinimiz helalden kazandıran her mesleği kutsal görür. Peygamber Efendimiz çocukluk yıllarında çobanlık yapmış, gençlik yıllarında ticaretle uğraşmıştır. Hemen hemen bütün peygamberlerin bazı meslekleri icra ettiklerini görmekteyiz. Hz. Âdem hem çiftçilik hem de dokumacılık yapmıştır. Hz. İdris terzidir ve kalemle ilk yazı yazan kişidir. Hz. İsmail, ilk Arapça yazı yazandır. (Süheylî, Ravzu'l-Ünf, 1387, 1, s.78.) Hz. Nuh gemici ve marangozdu. Hz. Zekeriya da marangozdu. (Buhâri, Büyü, 15; Müslim, Fedail, 45.) Hz. Musa ve Hz. Şuayb hayvan yetiştiriciliği ve çobanlık meslekleriyle uğraştılar. (Kasas, 28/ 24, 25, 26.) Peygamberler birer hidayet güneşi olarak yaşamlarıyla, çalışkanlıklarıyla

bütün insanlığa örnek oluyorlar. Işığın peşinden giden karanlıktan kurtulur. Ruh darlıklarımızın toplumsal bunalımlarımızın altında içimizde taşıdığımız karanlıklar, vahiyden uzak yaşantılar yok mudur? Öyleyse bir kere daha hatırlayalım Kur'an-ı Kerim hikâye anlatmaz. Onda anlatılan her hayat hikâyesinden maksat, ibret almak, ders almaktır. Peygamber hayatlarından ders alanlar, gizli hikmetleri bulanlar Kur'an'ı hakikaten anlamaya çalışanlardır. Her peygamberin bir mesleği icra etmesinde, bizim çalışma hayatımıza bakan yönüyle büyük hikmetler olduğu gerçekten aşîkârdır.

Sahabe efendilerimizin hayatlarında da tembellikten kurtulmak isteyenler için ibretler vardır. Hz. Ebu Bekir zahirecilik, Hz. Ömer dericilik, Hz. Osman kervanlarla ticaret yaparak hayatlarını kazandılar. Hz. Ali efendimiz bahçelerde işçi olarak çalıştı. Ben peygamber

damadıym demedi. Hz. Ali aynı zamanda bir ordu komutanı ve devlet başkanıydı. Bir nefer gibi İslam'a ve insanlığa hizmet etmek için didindi durdu. (Yavuz, Yunus Vehbi, Çalışma Hayatı ve İslam, 50, 51.)

Şu nurlu söz ne güzeldir, Efendimiz buyuruyorlar: “Siz eğer gerçekten Allah’a tevekkül etmiş olsaydınız, kuşlar gibi rızkınıza, maddi manevi kazancınıza kolayca erişirdiniz. Kuşlar sabahleyin kursakları boş olarak yuvalarından çıkarlar, karınları doymuş, kursakları dolu olarak yuvalarına dönerler.” (Tirmizi, Zühd, 33; İbn Mâce, Zühd, 14.) Kuşlar tembellik etseler yuvalarından hiç çıkmasalar toprağı tırnaklarıyla eşmeseler, uçup mesafeler kat etmeseler elbette kursaklarını dolduramazlar. Bu hadis-i şerifte insana kuşlar üzerinden bir mesaj veriliyor. Kur’an-ı Kerim eskimez

**HER PEYGAMBERİN
BİR MESLEĞİ İCRA
ETMESİNDE BİZİM
ÇALIŞMA HAYATIMIZA
BAKAN YÖNÜYLE
BÜYÜK HİKMETLER
OLDUĞU GERÇEKTEN
AŞİKÂRDIR.**

bir prensibi ortaya koymuştur. “İnsana ancak çalıştığıının karşılığı vardır. Ve insan çalıştığıının karşılığını muhakkak görecektir.” (Necm, 53/ 39, 40.) Gerek dünyada gerekse ahirette insana ancak çalıştığıının karşılığı vardır. Gönül ne kadar çalıştıysa kişi Hakka o kadar yakındır.

Akıl ne kadar çalıştıysa kişi gerçeğe, geleceğe ve gelişime o kadar yakındır. Beden ne kadar çalıştıysa kişi o kadar güçlüdür.

“Bir işi bitirdiğinde ve o işte yorulduğunda diğerine başla.” (İnşirah, 94/7.) ayeti Müslüman için bir hayat düsturudur. Bu ayet bize çalışarak dinlenme ve dinlenerek çalışma felsefesini ilham eder. Tembelliğin hâkim olduğu bir anlayışı İslam reddeder ve en çirkin zaman israfı ve cinayeti olarak görür. Ne mutlu arı gibi çalışanlara, ruhu arı ve duru olanlara!

Zamanın mimarı olmak

■ Yrd. Doç. Dr.
Mustafa Önder
Abant İzzet Baysal Üniv.

**ÖMÜR, SICAĞIN
ALTINDA ERİYEN
BUZ GİBİDİR, EĞER
DEĞERLENDİR-
MEZSEN, ONU
KENDİ HÂLINE
BIRAKIRSAN BİR
DE BAKMIŞSIN Kİ
ERİMİŞ VE BİTMİŞ,
ORTADA SERMAYE
KALMAMIŞ.**

Hayat, aslında insana ödünç verilmiş bir süredir. Onun için ömür sermayesinin her anı, her dakikası, her saati ve her günü çok önemlidir. Zamana işaretler koymak, ömür yolculuğunda nereye geldiğimizi gözetmek, kısaca zamanın mimarı olmak bilinçli insanın vasıflarından biridir. Bu işaretler ve kilometre taşları hepimizin önüne çıkmakta ve onlarla istemesek de sık sık karşılaşmaktayız. Doğum, sünnet, askerlik, evlilik, okul mezuniyeti, yakınlarımızın ölümü, cuma, kandil, ramazan, bayram ilh... Sürekli tekrarlanan bu olaylara ibret nazarı ile bakmak ve kendi durumumuzu gözden geçirmek, emaneti her an sahibine vermek için hazırlıklı olmak durumundayız.

İnsan, sürekli zamanın çabuk geçmesini arzu eder. Hâlbuki geçen her an bizi mezara, ölüme bir adım daha yaklaştırmaktadır. Makedonya'nın Manastır şehrinde bulunan ve bir Osmanlı eseri olan saat kulesinin üzerine nakşedilmiş şu beyit ne muhteşemdir:

Saatin çaldığı evkat değildir her gâh,

Müddet-i ömür geçip gittiğine eyler ah.

Tarihimizde zaman şuuru ve dünyanın sonlu olması ile ilgili çok ibretli olaylara rastlamak mümkündür. Hz. Ömer'in halifeliği esnasında her gün kendisine sokağın başından "Ölüm de var ya Ömer" diye hatırlatma yapması için birisine ücret verdiği rivayet edilir. Ne zaman ki saçına, sakalına beyazlar düşmüş; artık sana ihtiyacım kalmadı, çünkü ölümün habercileri bana geldi diye adamın bu görevine son vermiştir.

Müfessir Zemaşeri tefsirini yazarken Asr suresinde tükaniyor ve bir türlü yorum yapamıyor. Canı sıkılmış vaziyette çarşığı dolaşırken sıcak altında buz satan adamın "Sermayesi an be an tükenmekte olan şu kardeşinize yardım etmez misiniz?" diye bağırdığını duyuyor ve o zaman evine koşarak Asr suresinin tefsirini tamamlıyor. Aslında buz satıcısının verdiği mesaj çok nettir: Ömür, sığağın altında eriyen buz gibidir, eğer değerlendirmezsen, onu kendi hâline bırakırsan bir de bakmışsın ki erimiş ve bitmiş, ortada sermaye kalmamış.

İmam-ı Şafii'nin, "Zaman keskin bir kılıç gibidir, sen onu kesmezsen o seni keser." sözü ne kadar anlamlıdır.

Er-Riaye isimli eserinde işlediği muhasebe kavramı ile Muhasibi lakabını alan Haris b. Esed muhasebeyi iki kısma ayırır: 1. Yapacağımız işlerle ilgili muhasebe, 2. Yaptığımız işlerle ilgili muhasebe. (Bk. Muhasibi, Nefis Muhasebesinin Temelleri; Terc.: H. Küçük-Ş. Filiz, İnsan Yay., İstanbul 2009.) Peygamberimiz (s.a.s.)'in, "Mümin iki korku arasındadır." hadis-i şerifini burada bir kez daha hatırlamalıyız. Aslında ömür boyunca elimizde kalan süre ne kadar azdır. Kısaca bir hesap yapalım: 70 yıllık bir hayatın ilk 15 yılı çocuklukta geçiyor. Son 15 yılı ihtiyarlık, hastalık ve zorluklarla geçiyor. Yaklaşık üçte biri uyku ile geçiyor. Sıra beklemekte üç yılımızın, yemek başında altı yılımızın, alışverişte dört yılımızın ve TV başında hesapsız zamanımızın geçtiğini düşünürsek elde bir şey kalmadığını görürüz. Kaldı ki tarih çok uzun yaşayan ama yine de ölümden kurtulamayan insanların haberleri ile doludur. Hz. Nuh (a.s.)'un 950 yıl yaşadığı Kur'an-ı Kerim'de belirtilmektedir. (Bk. Ankebut, 29/14.) Bizim kültürümüzde konu ile ilgili atasözlerimiz vardır ve bunların en çok bilineni, "Dünya kalsa Sultan Süleyman'a kalırdı." sözüdür. Bilindiği gibi bizde Sultan Süleyman tabiri iki kişi için kullanılır; Birincisi Davud (a.s.)'un oğlu olan, Mescid-i Aksa'yı yaptıran, Akabe Körfezi civarında kurduğu ülkesinde her türlü ihtişam ve medeniyetin yanında insanlara, cinlere, hayvanlara ve rüzgâra hükmeden, Sebe melikesi Belkis'la evlenen Süleyman (a.s.) Peygamber. (Sad, 38/30-39; Neml, 27/15-45.) İkincisi ise, 1495-1566 yılları arasında yaşamış Yavuz Sultan Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman'dır. Dünyayı dize getiren, yaptığı adli, idari düzenlemelerle Kanuni ünvanını alan, Batıların muhteşem lakabını taktığı Sultan Süleyman. Her ikisi de ölümden kurtulamadı. Bu konuda önemli bir ayrıntıya da değinmek yerinde olur kanaatindeyim. Cumhuriyetimizin temellerinin atıldığı Sivas'ta Atatürk'ün kaldığı odadaki yastığı üzerinde eski yazı ile işlenmiş beyit şöyledir;

"Aldanıp cihanın cah'ına incitme insanı,
Süleyman-ı zaman olsan terk edersin bu eyvanı."

Dünyanın makam ve mevkisine aldanarak insanları incitme. Sultan Süleyman'a kalmayan dünya sana da kalmaz.

Ömür dediğimiz sürenin kulluğumuzu idrak için bize ödünç verildiğini yazımızın başında vurgulamıştık. Peki, bunu nasıl yapabiliriz? Kendimizi sık sık hesaba çekmek, yaratanı ve yaşatanı unutmamak işlerin yolunda olduğunun belirtisidir. Namaz, oruç, zekât, hac ve benzeri ibadetlerin amacı bu muhasebeyi yapabilmenin en iyi yollarıdır. Kur'an-ı Kerim'de "Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar yoldan çıkan kimselerdir." (Haşr, 59/19.) buyrulmaktadır. Müfessirler ayetteki asıl anlamı "Nefislerini ele alıp onu hesaba çekmeyi unutturdu." şeklinde vermektedirler.

Başka bir ayette, "Size düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Size uyarıcı da gelmemiş miydi? Öyle ise tadın azabı, zalimlerin yardımcısı yoktur." (Fâtır, 35/37.) buyruluyor. Peygamberimiz konu ile ilgili olarak: "Allah Teala altmış yaşına kadar yaşatıp, ölümünü geri bıraktığı kimsenin özrünü kabul etmez." (Tecrid-i Sarih, 12/178.) "İnsan iki şeyin kıymetini bilmekte aldanmıştır; boş vakit ve sağlık." (Tirmizi, Zühd, 1.) buyurmaktadır. Geçmiş elimizden çıkıp gitmiştir, gelecek ise meçhuldür. O hâlde içinde bulunduğumuz anı değerlendirmekten başka çare yoktur. Zaman bekleyenler için çok yavaş, korkanlar için çok hızlı, yas tutanlar için çok uzun, sevinenler için çok kısa, sevenler ve değerlendirenler için sonsuzdur. Ne zaman bu muhasebe? Diye soruyorsanız, sizlere cevabım hemen şimdi olacaktır. Yeni bir yıla girdiğimiz şu günlerde yeni bir başlangıç neden olmasın? Güzel bir dörtlülle bitirelim:

Ömrünün sermayesin verme ye,
Geçti fırsat bir dahi girmez ele,
Gel gönül, hakkı zikret aşk ile,
Dem bu demdir, dem bu demdir, dem bu hâl.

Hz. Peygamber'in engellilere bakışı ve örnekliliği

■ Prof. Dr. Saffet Sancaklı
İnönü Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

Engellilerle ilgili deklare edilen verilere göre ülkemizde 7.5 milyon özürlü olduğu, bu sayının nüfusun % 12'sini oluşturduğu ifade edilmiştir. Dünyadaki oran da yaklaşık bu civardadır. Ülke nüfusumuzu 70 milyon kabul edecek olursak ve her engellinin yanında ailesinden takriben 3-4 kişinin yaşadığını var sayacak olursak, engellilerle beraber doğrudan veya dolaylı aynı sıkıntıyı paylaşan 30 milyona yakın bir kitle karşımıza çıkmaktadır. Bu da ülke nüfusunun yarısına yakın bir rakama tekabül etmektedir. Neredeyse her iki kişiden birisi, engelliyle ilişkili bir hayat yaşamaktadır. Dolayısıyla günümüz toplumlarında geçmişe nazaran engellilik konusuna ve engelliye daha bir önem verilmekte ve konu haklı olarak gündeme getirilmektedir.

Engelliler konusunu dinin ihmal ettiğini ve bu dinin tebliğcisi konumunda olan Hz. Peygamber'in gündeminde olmadığını söylemek mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber

Sorumluluklarını yerine getirdiği oranda insan yücelir. Kendisine tevdi edilen emanetlere riayet ettiği ve yükümlülüklerini yerine getirdiği sürece üstün/ değerli olma vasfını kazanır.

(s.a.s.)'in toplumun tüm katmanlarıyla olan ilişkisi incelendiğinde/tetik edildiğinde onun ilişkilerinin üst düzeyde ve insani değerlere dayandığı müşahede edilmektedir. Engellileri diğer insanlardan ayırt etmediği gibi onlarla insani ilişkiler çerçevesinde ilişkilerini olumlu bir şekilde yürütmüştür. Onları toplumdan dışlamamış, değişik görevler vererek topluma kazandırmıştır. Hz. Peygamber, engellileri var olan imkan ve haklardan yararlandırmış, onlara insanca muâmele edilmesi gerektiğini bildirmiş, kendi durumlarına sab-

rettikleri takdirde ahirette ecir alacaklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla toplumumuzda yaşayan engellilerin, başta eğitim olmak üzere hiçbir hak ve imkândan mahrum edilmemesi dinî bir vecibedir.

Dünyaya gelen her insanın, sıkıntı, kaza, bela ve musibetlere düşer olmama noktasında bir garantisi yoktur. Bu dünya arenasında kimileri, daha kısa bir ömür, kimileri hasta-

lıklar içerisinde, kimileri de belâlara duçar olarak sayılı günlerini geçirmektedir. Şu anda sağlam ve sağlıklı/engelsiz olan bir insanın az sonra engelli konumuna gelmeyeceği konusunda elinde bir güvencesi yoktur. "Ne olduğuna değil, ne olacağına bak." sözü de bu gerçeği ifade etmektedir. Dolayısıyla öyle bir dünya ortamı söz konusu ki, başta ölüm olmak üzere her türlü olumsuzluğun her an insanın başına gelme olasılığı söz konusudur ve her insan buna aday konumundadır. İnsan beğense de beğenirse de böyle bir hayat yaşamak durumundadır.

İnsanın yeryüzünde karşılaştığı sıkıntı ve problemler, pek çok sebepten kaynaklanabilmektedir. Bunların kimisi, insanın kendisinden kaynaklanmakta, kimisi de kendi dışında, iradesi haricinde cereyan etmektedir. Başka bir ifade ile diyebiliriz ki, sakatlıklar ya doğuştan ya da sonradan ortaya çıkmaktadır. Sonrakileri de deprem, sel, yıldırım düşmesi gibi irade dışı cereyan eden tabii afetler ile kişinin kendisinin ihmali (tedbirsizliği ve hataları) neticesinde başına gelenler şeklinde iki kategoride inceleyebiliriz. Bu bağlamda "inanın insan, bu dünyada ilahî yasalara, evrensel ve toplumsal kurallara uymazsa sözgelimi, sağlığına, gıdalarına ve temizliğe dikkat etmezse hasta olabilir, trafik kurallarına uymazsa kaza yapabilir, hastalık ve kaza sonucu sakat kalabilir. Burada kusuru insanın kendisinde araması gerekir." (İsmail Karagöz, "Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı", s. 19.) Her asi ve günahkâr, bu dünyada hemen cezalandırılmamakta, bazı kişilerin cezaları ahirete tehir edilmektedir. Ancak bazı suçluların cezası da hemen bu dünyada verilmektedir. Kimi musibetler vardır ki, feridin hiçbir kusuru olmasa da imtihan için verilmiş olabilir. Dolayısıyla mey-

Hz. Peygamber, engellileri var olan imkan ve haklardan yararlandırmış, onlara insanca muâmele edilmesini gerektiğini bildirmiş, kendi durumlarına sabrettikleri takdirde ahirette ecir alacaklarını ifade etmiştir.

dana gelen sakatlıkların, ceza mı, imtihan mı yoksa ihmalkârlıktan dolayı mı olduğunu her zaman kesin çizgileriyle ayırt etmek mümkün değildir. Engelli kişilere Allah'ın cezalandırdığı kişiler olarak bakmak doğru değildir. İnsanın başına gelen bela, musibet ve kazaların Allah'ın bir imtihanı mı, cezası mı, yoksa kendi tedbirsizlikleri veya hatalarından mı kaynaklandığı konusu İslâm âlimleri arasında çok tartışılmış ve ortaya farklı yorum ve düşünceler çıkmıştır.

Hz. Peygamber, insanlar arasında ırk, renk, zengin-fakir, sakat-sağlam, makam ve şöhret gibi dışı yansıyan hususlarda hiçbir ayırım yapmamıştır. Onun insanlarla olan ilişkilerinde sürekli evrensel kriterler geçerli olmuştur. Dolayısıyla çevresinde var olan engelli insanlarla ilişkilerini en güzel bir şekilde yürütmüş, insanlara İslam hümanizmasını göstermiş ve ümmetine bu sahada da örnek olmuştur. Sorumluluklarını yerine getirdiği oranda insan yücelir. Kendisine tevdi edilen emanetlere riayet ettiği ve yükümlülüklerini yerine getirdiği sürece üstün/değerli olma vasfını kazanır. Zengin, fakir, genç, ihtiyar, güzel, çirkin, engelli, engelsiz, beyaz, siyah her statü ve meslekteki insan eşittir ve bu sayılan özellikler üstünlük vesilesi değildir. Dolayısıyla bu evrensel değerlere sahip olan engelli bir insan, bu değerlere sahip olmayan engelsiz bir insandan daha üstün ve daha faziletlidir. Ahlakı bir değer olarak kabul eden Hz. Peygamber'in hadis-i şerifleri de, bu istikamette mesajlar vermektedir. "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, lakin sizin kalplerinize ve amellerinize bakar." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 285, 539.) "Sizin en hayırlınız ahlakı en güzel olanınızdır." (Buhârî, Edeb, 38.)

Dünyaya gelen her insanın evrende var olan olanaklardan yararlanmaya doğal olarak hakkı vardır. “Allah, yerde olanların hepsini sizin için yarattı.” (Bakara, 2/29.) Ayette insanlar arasında herhangi bir ayırım yapılmadan, yeryüzü nimetlerinin herkes için yaratıldığı ifade edilmektedir. Engelli insanları, bahşedilen bu nimet ve imkânlardan mahrum etmeye kimsenin hakkı ve salahiyeti yoktur. Aksine engelinin de bu evrenden istifadesini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması bir görevdir. Bu durum kul hakkı olarak değerlendirilmeli ve dinî vecibe olarak telakki edilmelidir. Dolayısıyla onlara, tabiatın ve sosyal hayatın imkanlarından yararlanma noktasında önlerinde duran engelleri kaldırmamak haksızlık olur.

Hz. Peygamber’in, engellilere önem ve değer verdiğinin en güzel örneği onlara kamu alanında görev vermiş olmasıdır. Engellileri, kamu hizmetleri dahil, hak ettikleri hiçbir haktan mahrum etmemeye azami çaba sarf etmiştir. Böylece onları topluma kazandırmaya çalışmış, onları toplumun üretken olmayan bir kesimi olarak görmemiştir. Bir insanı sevindirmenin ve onurlandırmanın en güzel yolu ona memnun olacağı bir görev/iş verilmesidir. Özellikle bu, engellilerde daha bir önem kazanmaktadır. Hz. Peygamber, görme engelli olan ve hicretten önce Medine’de Kur’an öğreticisi olarak görev yapan Abdullah b. Ümmi Mektum’u, Mescid-i Nebevi’de müezzin olarak görevlendirdiği gibi, Veda Haccı’na ve Uhud savaşına gidişi de dahil, çeşitli zamanlarda Medine dışına çıktığında 13 defa Medine’de kendi yerine vekil bırakmış, namazları o kıldırıştır. (İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Gâbe, IV, 263- 264.) İslam’da engellilerle ilgili çeşitli hükümlerin belirlenmesi, Abdullah b.

Engellilerin de bir insan olduğunu düşünmek ve onlara insanca muamelede bulunmak insanlık gereğidir. Onları dışlamak, küçümsemek, onlarla alay etmek ve onları kırıcı davranışlarda bulunmak İslam’ın prensipleriyle bağdaşmaz.

Ümmi Mektum vesilesiyle mümkün olmuş, onların vekil bırakılmaları, imamlık yapmaları, savaşa iştirak etmeleri, farz namazlara katılmaları, korunma amacıyla köpek beslemeleri gibi konular açıklık kazanmıştır. Hz. Peygamber, namazlarda Abdullah b. Ümmi Mektum ve daha başka görme özürlülerin imamlık yapmalarına izin vermiştir. (Abdullah Aydınlı, “İbn Ümmü Mektûm”, DİA., XX, 434.)

Hz. Peygamber’in, önde gelen sahabilerden Muaz b. Cebel’i ortopedik özürlü olmasına rağmen Yemen’e vali olarak göndermiş olması kayda değer bir olaydır. (Câhız, el-Bursân, 1987, s. 214; Ebû Davud, Akdiye, 11; Tirmizi, Ahkâm,

3; Ahmed. b. Hanbel, Müsned, V, 230, 236.) Engellilerin gerek bu vazifelerde görevlendirilmelerinde, gerek savaflara katılmalarına izin verilmesinde ve gerekse mescide gidip-gelmelerinde güçlük olmasına rağmen Hz. Peygamber’in görme engelli sahabilerin cemaate devam etmelerini ısrarla istemesinde, onların toplumdandan tecrid edilmemeleri, yeteneklerine uygun alanlarda istihdam edilerek üretici bireyler olmaları, ideallerini gerçekleştirmelerine engel olmama ve onların kişiliklerini gerçekleştirmelerine yardımcı olma gibi hikmetli bir espri yatmaktadır. Nitekim günümüzde de, pek çok engellinin arzu ettiği şey budur ve onlar, toplumun kendilerine acımalarından rahatsız olmaktadır.

Mekke fethedildiğinde, Hz. Ebu Bekir, yaşlı ve âmâ olan babası Ebu Kuhafe’yi sırtına yüklenerek Hz. Peygamber’in huzuruna getirmişti. Bu durumdan rahatsız olan Hz. Peygamber, “Bu ihtiyarı evde koysaydın da, onun yanına biz gitseydik ya?!” diyerek saygı ve nezaket göstermiş, (Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 160, VI, 349-350.) böylece yaşlı/engelli birisine karşı sergilenmesi gereken tavır bizlere öğretmiştir.

Hadislerde görme engelli bir kimseye yol göstermenin, sağır ve dilsizle ilgilenmenin, onlara yardımcı olmanın sadaka olduğu belirtilir ve bu tür olumlu davranışlar kişiye sevap kazandırır. Yükünü yüklemeye veya aracına/ bineğine binmeye çalışan bir engelliye yardımcı olmak da bir sadakadır. Hz. Peygamber herhangi bir âmânın yoluna engel olanları kınamış, onları yoldan saptıranları, kasten yanlış yola yönlendirenleri lanetliler içerisinde telakki etmiştir. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 169, 217, 309, 317, 350.) Hz. Peygamber'den gelen bu uyarılar, dikkate alınması gereken ciddi uyarılardır.

Öncelikle engellilerin de bir insan olduğunu düşünmek ve onlara insanca muamelede bulunmak insanlık gereğidir. Onları dışlamak, küçümsemek, onlarla alay etmek ve onları kırıcı davranışlarda bulunmak İslam'ın prensipleriyle bağdaşmaz. Onlara saygı göstermek ve değer vermek, onların durumlarına göre ve onların cadde, sokak ve devlet dairelerine rahat girip çıkmalarını sağlamak, ulaşım vasıtalarını kullanmada kolaylaştırıcı düzenlemeler yapmak, yaşadıkları konutları kendi durumlarına, ihtiyaçlarına göre dizayn etmek, camilere rahatça girip çıkmalarını sağlayıcı kolaylıkları getirmekle olur. O halde toplum da, engelli olan insanlara karşı titiz ve anlayışla hareket etmeli, onlara karşı azami derecede kolaylıklar göstermelidir.

Başta gelen bir sıkıntı veya beladan dolayı ölümün temenni edilmesini hoş görmeyen Hz. Peygamber, hadislerinde insanın hastalık, sakatlık, bedensel-ruhsal olarak kendisine isabet eden her türlü sıkıntıya düşmesi, günahları için bir bağışlanma ve ahirette ecir almaya bir sebep olacağını ifade etmektedir: "Bir Müslümana isabet etmiş herhangi bir hastalık, dert, hüznün ve hatta gam yoktur ki, Allah (c.c.) bunu onun hataları için keffaret kılmış olmasın!" (Müslim, Birr, 52.) "Allah, batan bir diken de dahil olmak üzere, başına gelen her bir musibet sebebiyle Müslümanın hatalarını (günahlarını) örtmekle kalmaz, onu bir derece de yükseltir." (Müslim, Birr, 46-47.)

Dış dünyayı görememe/körlük ve buna bağlı olarak kendi hizmetlerini yapamama durumu en sıkıntılı özür çeşitlerinden biridir. Görme özürülü olan bir kişi, bu sıkıntısına katlanır ve sabrederse kendisine hadislerde cennet vaad edilmektedir. Kutsi bir hadiste Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu ifade etmiştir: "Ben kulumu –iki gözünü kastederek- iki sevgilisiyle imtihan ettiğimde o buna sabrederse, iki göze bedel olarak ona cenneti veririm." (Buhâri, Merdâ, 7.) Her ne durumda olursa olsun bu hayatın geçici, dolayısıyla sıkıntısının sayılı günlerden ibaret olduğu için bir gün biteceğini düşünen, kendisinin bir kul olduğu bilinciyle sabretmesini ve şükrünü eda etmesini bilen kişi, bu dünyada çektiği sıkıntıların karşılığını âhirette alacaktır.

Kısaca toplum olarak engellilere karşı hoşgörü, anlayış, şefkat ve merhametle yaklaşılmalıdır. Onları hor görmek, aşağılamak, dışlamak, küçümsemek, onlara ilgisiz kalmak, yardım etmemek gibi olumsuz tavırlar içerisinde olmak insani ve ahlaki değerlerle bağdaşmaz. Hadislerde engelliler, yaşadıkları zorluk ve sıkıntılara karşı metânet, sabır ve şükür ile hareket ettikleri takdirde kendilerine kimi yerde günahlarının affedileceği, kimi yerde cennetle ödüllendirilecekleri şeklinde müjdelerin verilmesi dikkat çekicidir. Bu mükâfatların büyüklüğü sahip oldukları özürlerin büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Hz. Peygamber'den nakledilen bu tür mesajları öğrenen inançlı bir engelli, yaşama dört elle daha bir sarılacak, hayata daha umutla ve sevinçle bağlanacaktır.

İslam'ın sosyal ilişkileri belirleyiciliği

■ Kerime Cesur
Vaiz / İstanbul Müftülüğü

Kapitalizm, insanın değerlerini elde edebilmesi için bireyselleşmeyi bir çıkış olarak sunmaktadır. Buna göre sınırsız sahip olma isteği, bunu engelleyen bağlardan kurtulmayı gerekli kılmakta; bu da ancak toplumda birey olarak bulunmakla gerçekleştirilmektedir. Gelir seviyesi yüksek toplumlarda birlikte bulunulması gereken oluşumların birey hayatından çıkarılması için türlü projeler üretilmektedir. Üretecek ve aynı zamanda sahip olacak insanı, hem maddi hem de manevi anlamda soyutlama düşüncesi, bu projelerin temelini oluşturur. Huzurevleri, bakımevleri gibi yerler kişiyi maddi bağılıktan kurtarmak için, sosyal alanda hizmet veren dilenci evleri, sokak insanların yaşadığı koruma evleri vb. yerler ise psikolojik etkiyi azaltmak için kurulmuşlardır. İnsanın başkalarıyla ilgilenecek, zaman geçirecek vakti yoktur. Aynı zamanda onları görerek psikolojisi olumsuz yönde etkilenmemelidir; çünkü o, sürekli üretmeli ve harcamalıdır. Yardımlaşma da harcama kültürü üzerine bina edilmiştir. Birey, yardımını fiziki temas kurarak değil kazandığını buralara kaynak sağlayan kuruluşlara para ver-

Dinin düzenlemeleri, Müslümanın istediği zaman hayatına dâhil edeceği alışkanlıklar değil bir hayat tarzıdır.

mek suretiyle yapmaktadır. Böylece hem harcamış hem de manevi rahatsızlıktan kendini kurtarmış olmaktadır. Kapitalizm, insanları; birbirinden bağımsız, kendi çıkarları için çalışan varlıklar olarak tarif eder. Thomas Hobbes insanı birey olarak tanımlamış, toplumsal yaşamı da herkesin herkesle savaşı olarak nitelemiştir. Buna göre insan sadece kendi isteklerini elde etmek

için toplumdaki diğer bireylerle savaşan varlıktır. Diğer yandan şunu da ifade etmek gerekir ki; bireyselleşen insanlar aynı özelliklere, kazanımlara sahip diğer bireylerle bir sosyal sınıf meydana getirmektedirler. Oysa "izm"lerden önceki dönemlerde birey; -yaşlısıyla, çocuğuyla- ailesinden, kabilesinden ayrı düşünülemez, sosyal sınıfını da bu kişiler oluştururdu. (Durcan, Nergis Melis ve Yalçınkaya, Timuçin, "Küresel Kapitalizm Bağlamında Sosyal Bilim Dallarında Öğrenme Sorunsalının Analizi ve Bir Önerisi", Dokuz Eylül Üniversitesi III. Aktif Eğitim Kurultayı Poster Bildirileri, İzmir, 3-4 Haziran 2006.)

Gerek kan bağıının getirdiği bağılılık gerekse diğer sebeplerden oluşan bağılılık ilişki-

lerinde toplumların ahlak, özellikle de din tasavvurlarının belirleyici etkisi vardır. Gelişmişliğin ölçütünü çok üretme ve tüketme üzerine kuran, bunun için de bireyselleşmenin kaçınılmaz olduğunu söyleyen kapitalist düşünce, fakir ülkelerin ilerleyememesinin sebeplerini toplumsal ilişkilerinin gereğinden fazla güçlü olmasında aramaktadır.

İslam, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ayrıntılı ilkeler sunar. Müslüman birey, hayatının her anını, her adımını dinine göre ayarlamak durumundadır. Dinin düzenlemeleri, Müslümanın istediği zaman hayatına dâhil edeceği alışkanlıklar değil bir hayat tarzıdır. Müslüman hem manevi doygunluğunu hem de dünya huzurunu dininden alacaktır. Bunu sağlayacak olan ise dininin yapmasını istediğini yerine getirmek, yasakladığı şeylerden de kaçınmaktır. Helal ve haramlara uyması gereken Müslümanın İslami olgunluğunu tamamlayabilmesi için insani ilişkilerini de sağlam tutması şart koşulmuştur. (“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşaya, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” (Nisa, 4/36.) Peygamberimiz de akrabası ile bağlarını kesen kimsenin bulunduğu meclise rahmetin inmeyeceği ve böyle kimselerin cennete giremeyeceği uyarısında bulunmuştur. (Buhâri, “Edeb”, 11.)) Allah Teala Hucurat suresinin 10. ayetinde Müslümanların kardeş olduklarını ve dargın duramayacaklarını bildirmiş; Efendimiz de hakiki iman için komşuyu görüp gözetmeyi şart koşmuştur. (“Yanı başında komşusu açken kendisi tok yatan kimse hakiki mümin değildir.” (Hâkim, II, 15.)) Bu sebepten insan ilişkilerini, yardımlaşmayı tüketim seviyesine indirgeyen, bireyselleşmeyi yücelten kapitalist toplumların görünümlelerini Müslümanlar arasında görmek mümkün değildir veya olmamalıdır.

Allah Teala maddi eylem ve ilişkilerin düzenine ilişkin ilkeleri vahyettiği gibi (“Sadakaları açık-

İslam’ın öğretileri Müslümanın, yakından uzağa doğru açılan bir ilişkiler ağı içerisinde olmasını öğütler.

tan verirsiniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Bakara, 2/271). “Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.” (Furkan, 25/67.)) gerek ailevi gerekse diğer insanlar arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiği sorusunun cevabını da ilahi hitapla bil-

dirmiş ve Efendimiz de yaşantısıyla pratiğini göstermiştir. İslam’ın öğretileri Müslümanın, yakından uzağa doğru açılan bir ilişkiler ağı içerisinde olmasını öğütler. Zekât ve sadaka-i fitr ibadeti öncelikle akrabadan başlanmak suretiyle ifa edilir. Komşunun aç veya tok olması davranışlarımızı etkilemektedir. Aileyi ve akrabayı koruyup gözetme, hal hatır sorma, gönüllerini alma anlamındaki “sılayırahim” ile ilgili uyarı ve müjdeleme içeren birçok hadis mevcuttur. Bu hadislerden ve konu ile ilgili ayetlerden ziyaretleşmenin değerini ve nasıl olması gerektiğinin bilgisini alıyoruz. (“Allah’tan korkun ve akrabalık bağlarını kesmekten sakının.” (Nisa, 4/1.) “Akrabalık, Arş’ta asıldır. Der ki: “-Beni gözeteni Allah gözet-sin; beni terk edeni Allah terk etsin” (Müslim, Birr ve Sila, 17.) “Her kim rızkının bol olmasını ve ecelinin gecikmesini istiyorsa akrabasını görüp gözet-sin.” (Buhâri, Edeb, 12.)) Aileden başlayarak akrabalara yayılan nihayet diğer Müslümanlara ulaşan bir terimdir sılayırahim. Dinimizin, insanı dertleriyle yapayalnız kalmaktan koruyan, toplumu bilinçli topluluklar kümesine dönüştüren prensiplerinden biridir.

Eylem, yerinde ve zamanında yapılmasına göre değer kazanır. Bu ilkeye göre ziyareti yapılacak insanın durumuna göre ziyaretin içeriği ve niteliği belirlenmelidir. İnsan yüzü görmeye hasret birine çok değerli hediyeler gönderilse de anlamı olmayacaktır. Sırf insan görebilmek için gününü toplu taşıma araçlarında geçiren yaşlıların varlığı hepimize aşikârdır. Onların ihtiyacı birkaç cümleden oluşsa da insan sesidir. Birkaç güzel sözdür. Değerli olduğunun hissettirilmesidir. Fakir

Ziyaret için öncelik veya bir karşılık beklememek gerekir. Değerli olan, hem ilk giden olmak; hem de unutana akrabalık ve Müslümanlığın verdiği kardeşlik bağlarını hatırlatmaktır.

birine yapılacak ziyaretin içeriği eksiklerinin giderilmesi şeklinde olmalıdır. Hastaya yapılacak ziyaret, sağlıklı insana yapılacak ziyaretten hem değeri hem de sonuçları itibarıyla farklılık gösterir. Rasulüallah (s.a.s.); Müslümanın Müslüman üzerindeki beş hakkından bahsederek şöyle buyurmuştur: "Onunla karşılaştığında selam ver, seni davet ederse icabet et, senden nasihat isterse nasihat et, aksırır da Allah'a hamd ederse ona yerhamükallah' de, hastalandığında ziyaret et, öldüğünde cenazesini takip et." (Tirmizi, Edeb, 1; Nesâi, Cenâiz,

52.) Rasulüallah (s.a.s.), müminleri bir vücudun organları gibi görmüş, "Sevilmede, merhamet ve şefkatte müminleri bir vücut gibi görürsün. O vücudun herhangi bir azası rahatsız olursa diğer azalar da onunla beraber ızdırap duyarlar." (Buhâri, VIII, 12.) buyurmuştur. Hastaya yapılacak ziyaretle onun yalnız olmadığı hatırlanmış, acılarının paylaşıldığı anlatılmış olur. Ayrıca hasta ziyareti Allah'a yakın olmak için de bir vesiledir. (Rasulüallah (s.a.s.) bir kutsi hadisinde kıyamet günü Allah Teala'nın, "Falan kulum hastalandı da sen onu ziyaret etmedin, etseydin beni onun yanında bulacaktın." diyeceğini bildirmiştir. (Müslim, Birr, 43.))

Ziyaret için öncelik veya bir karşılık beklememek gerekir. Değerli olan hem ilk giden olmak; hem de unutana akrabalık ve Müslümanlığın verdiği kardeşlik bağlarını hatırlatmaktır. Efendimiz (s.a.s.) buyuruyorlar ki; "İyiliğe benzeri ile karşılık veren kişi, tam anlamıyla akrabasını görüp gözetmiş olmaz. Hakiki sıra, kişinin kendisi ile ilgiyi kesenleri görüp gözetmesidir." (Buhâri, Edeb, 15.) Yapılan ziyarete de karşılık vermek gerekir. Ziyarete karşılık vermemek ziyarete gelende kırıklığa ve bağların zayıflamasına sebep olacaktır.

Modern hayatların yaşandığı büyük kentlerde, ziyaretlerin yapılması gereken bayramlar tatil fırsatı olarak görülmekte; ziyaret ya telefon ya bir kart ya da mesaj ve e-maile geçirilmeye çalışılmaktadır. Bu, Müslüman toplumda olmaması gerektiğini söylediğimiz tüketim kültürüne uygun olarak yapılan davranış biçimidir.

Müslümanın önünde, bireyin hayatını düzenleme ve ilişkilerini belirlemede bilinçli bir yöntem izleyen tüketim kültürüne uygun yaşayıp yaşamama konusunda, görsel ve yazılı öğelerin, toplumsal kabul için bireysel önceliklerin önemine dair yaptıkları pazarlamalar, reklamlar, tek tek bireylerin birbirlerini örnek alarak meşruiyet zemini oluşturmaları gibi zorlayıcı unsurlar vardır. Bu unsurların etkisi, toplumumuzda büyük çoğunluğun gelenekten öğrendiği dinî değerler üzerinde bilinçli okumalar yapmak ve bunları teoriden hayatın pratiğine indirmek suretiyle azaltılabilir.

Aile içinde özel amaçlı olarak 'okuma saati' adı altında bir zaman dilimi ayrılmalı; bu saatlerde yapılan toplu okuma etkinlikleri, verimli zamanların en önemli ve en eğlenceli işi hâline getirilmelidir.

Aile içi iletişimde “Değer” kazandırma yolları-II

Prof. Dr. Ertuğrul Yaman
Yıldırım Beyazıt Üniv.
(eyaman62@yahoo.com)

Kitap okuma saati

Okumak, her uygar insanın yapması gereken hayati ve zevkli uğraşlardan birisidir. Hayatidir; çünkü insan sürekli olarak yeni bilgilere ihtiyaç duyar ve kimi bilgiler hayatı kurtarır. Okumak zevkli bir uğraştır; çünkü okumakla elde edilen bilgi, deneyim ve geniş ufuklar insanın mutluluğuna mutluluk katar.

Çabuk ve doğru algılamanın, kıvrak bir zekânın, derin düşünmenin, geniş bir ufkun, güçlü bir hafızanın, empati yapabilmenin, etkili bir iletişim kurabilmenin ve güzel konuşmanın yolu çok okumaktan geçmektedir. Aydınlanma çağında çocuklarımıza okumayı sevdirebilmenin en önemli adımı aile bireylerinin -tabii ki en başta anne ve babaların- kitap okuma konusunda örneklik etmeleridir. Aile içi iletişimde televizyona ayrılan zamanın en az birkaç katını okumaya ayırmak gerekir. Okumayla elde edilen yeni bilgi ve deneyimler aile için iyi bir sohbet konusu olabilmelidir.

Aileler, okuma kaynaklarına ayıracakları parayı ihtiyaç listelerinin başına koymalı; hiçbir harcamadan çekinmemelidirler. Böylelikle, çocuklar bu yönde motive edilmelidir.

Aile içinde özel amaçlı olarak 'okuma saati' adı altında bir zaman dilimi ayrılmalı; bu saatlerde yapılan toplu okuma etkinlikleri, verimli zamanların en önemli ve en eğlenceli işi hâline getirilmelidir.

Genel anlamda bütün toplumda ve kamuda kitap okumaya, bilgi edinmeye, derin düşünmeye, hayal kurmaya, eser üretmeye; kısacası sanat ve sanatçıya değer ve önem verilmesi için ne gerekiyorsa yapılmalıdır.

Aile meclisi uygulaması

Aile; sağlık, huzur, mutluluk ve güvenin kaynağıdır. Bu bakımdan her türlü konu, öncelikle aile içinde değerlendirilmelidir. Çünkü hiç kimse size, aileniz kadar asla yakın değildir. Kimi tecrübesiz bireyler, özel sıkıntı ve sorunlarını aile ortamında paylaşmak yerine dışarıdaki sahte dostlarla paylaşarak hem sırlarını deşifre ederler hem de yanlış çözüm önerilerine davetiye çıkarırlar.

Bu tip sıkıntıların önüne geçmek; daha huzurlu ve müreffeh bir aile hayatı sürebilmek için mutlak surette aile meclisinin ihdas edilmesi ve uygulanması gerekir. Aile meclisi, sadece önemli kararlar alınması gerektiği durumlarda toplanmalıdır. Zira hiçbirimizin akli hepimizin aklından daha büyük değildir. Ortak akli birlikte aile içinde ararsak, dışarıda akıl aramaya ihtiyaç da kalmaz.

Hayattaki en asli görevimiz iyi, nitelikli, faydalı çocuklar yetiştirmektir. Bunu başarmanın yolu; iyi bir baba, iyi bir anne; iyi bir koca, iyi bir hanım; kısacası iyi bir insan, iyi bir model olabilmektir.

Aile meclisi uygulaması, en başta çocuklar olmak üzere, aile fertlerine özgüven de kazandırır. Her insanın güvenebileceği bir ailesinin olması, bu dünyadaki en büyük şanslardan biridir. Aile meclisi, doğru, sağlıklı ve gereğince uygulanabilirse, aile bireyleri birbirlerinin yaşadıklarından haberdar olurlar. Birbirleri adına karar verme ve problem çözme süreçlerinde olumlu katkılar da sunabilirler.

Kimi aileler, bırakınız aile meclisi uygulamasını öylesine kapalı bir hayat sürerler ki aile bireylerinin her biri diğerinden habersizce yalnızca aynı barınağı paylaşarak yaşamaya çalışırlar. Bu tutum, asla doğru değildir. Çünkü tek başına yaşamak, insan fitratına ve aile anlayışına terstir. Nitekim bütün hayatı tek başına göğüslemeye çalışanlar, bütün sırları kendilerinde saklayanlar, günün birinde altından kalkamayacakları büyük sıkıntılara düşer olurlar. O andan itibaren mızrak çuvala sığmadığı için, artık herkesin de haberi olsa yapacak hiçbir şey kalmamış olabilir!

Aile büyüğü modellemesi

Günümüzde ailelerde yaşanan sorunların önemli bir kısmı, eşler arasındaki anlamsız güç gösterileriyle ilgilidir. Yaş, tecrübe, anlayış, çocuk yetiştirme gibi konularda yeterince bilgi ve bilinç sahibi ol(a)madan evlenen gençler, kendilerini himmete muhtaçken bir aile büyüğü olmak gibi zor bir görevi üstlenmek zorunda kalıyorlar. Bu durumda, hem eşler arasında mesnetsiz tartışmalar baş gösteriyor hem de çocuklar ilgi, sevgi ve şefkatten yoksun kalıyorlar.

Zamane tasarımcılarınca planlanan aile ölçütü artık 2,5 kişiden oluşan aileler kurmaktır. Bu muhayyel ailenin özne ve yüklemi anne ve baba vasfıyla eşlerdir. Bu modern aile tasarımının buçuğu ise çocuktur. Günümüz şartlarında çalışan anne babaların çocuklarının yarısı anne babaya; diğer yarısı kreşlere ve bakıcılara aittir. Günümüzde öngörülen aile tipi çekirdek aile olup yalnızca anne-baba ve tek çocuktan oluş-

Bütün sırları kendilerinde saklayanlar, günün birinde altından kalkamayacakları büyük sıkıntılara düşer olurlar.

maktadır. Yapılan bir araştırmada Türkiye’de anne, baba ve çocuk arasındaki iletişimin süresi, günlük 10 dakikaya düşmüştür.

Bu noktada, en önemli görev anne ve babalara düşmektedir. Anne ve babalar, çocuklara iyi bir model olmak zorundadır. Hayattaki en asli görevimiz iyi, nitelikli, faydalı çocuklar yetiştirmektir. Bunu başarmanın yolu; iyi bir baba, iyi bir anne; iyi bir koca, iyi

bir hanım; kısacası iyi bir insan, iyi bir model olabilmektir. Babalar, çocuklara karşı duyguda arkadaş gibi, davranışta baba gibi; anneler, duyguda arkadaş gibi, davranışta anne gibi olmalıdırlar. Eşiyle, çocuklarıyla ve akrabalarıyla iyi geçinemeyen bir insanın topluma da çok faydalı olma gibi bir şansı yoktur.

Aile içinde yukarıda sayılan duygu, değer ve davranışlar aile büyüklerinden öğrenilir. Aile büyükleri, hem olması gereken tutumlar açısından iyi birer örnek hem de ortaya çıkan beklenmedik anlaşmazlık ve tartışmalar için de tampon görevi üstlenirler. Onlar; başımızın tacı, gönüllerimizin ilacı, gözümüzün merceği, ruhumuzun melceidirler. Kısacası; dedeler, nineler ve diğer aile büyükleri hem ailenin huzur ve bereket sigortası hem de doğal birer mürebbiyeleridir.

Evlerinde kendilerini bu dünyaya getirip büyütüp besleyip insan içine katan aile büyüklerine küçücük mekânlar ayıramayan bahtsızlar, aslında neleri kaybettiklerini biliyor olsalar, asla böyle bir yola başvuramazlar! Aslında bilmeliler ki aile büyükleri, hem kendileri hem de çocukları için bulunmaz bir nimettir. Onlardan öğrenecekleri çok şey olduğunu ne yazık ki ancak onları kaybedince veya onların yaşına gelince anlayabiliyorlar!

Sılayırahim

İnsanoğlu topraktan yaratıldığı için, fitraten, doğduğu, üzerinde beslenip büyüdüğü topraklar arasında doğal bir sevgi bağı vardır. İnsan topraktan geldiği için toprağına olan temayülü de her daim mevcuttur. İnsan toprağına yaklaştık-

ça aslına döner. Çünkü insan doğduğu toprağın özelliğini taşır ve oradan beslenir. Geçmişimiz, hatıralarımız oradadır. Doğduğumuz topraklara karşı sevgimiz, “rağmen türü sevgi”dir. Doğduğumuz toprakları her şeye rağmen karşılıksız severiz.

Aile içi iletişimin güçlenmesi, aileye ait değerlerin çocuklara aktarılması bakımından ailece sılayırahim ziyaretlerinde bulunulması önem arz etmektedir. Bu ziyaretler, hem toprağa bağlılığın ifadesi olarak fitratin gereğidir hem de çocuklarda aidiyet hissini geliştirir ve güçlendirir. Bu yolla en başta çocuklar olmak üzere aile bireylerine toprak sevgisi ve memleket duygusu kazandırılır.

Örnek komşuluk ilişkileri

İnsan, sosyal bir varlık olarak yaratılışı gereği diğer insanlarla bir arada yaşamak zorundadır. Her aile aynı zamanda toplumsal hayatın bir parçası olarak bir komşudur. Komşuluk ilişkileri, doğal bir eğitim kurumu işlevini yerine getirerek çocuklarda birçok değer kazandırıldığı uygulama alanlarıdır. Çünkü komşu, yerine göre akrabalıktan önce gelir. Gece vakti bir sıkıntıya düşsek ilk çalacağımız kapı, bize en hızlı yardım edebilecek olan komşularımızdır.

Size sizden yakın birini arıyorsanız, aradığınız iyi komşularınızdır.

Ne var ki modern hayat tarzı, şehirleri koca koca gökdelen ve yerebatan yapılarıyla yaşanmaz hâle getirdi. Bırakınız komşularla hoşça vakit geçirmeyi, insanlar ailelerinden ve hatta kendilerinden bihaber yaşamaya başladılar. Oysa komşu iyi bir güvencedir. Evinin anahtarını güvenle bırakabileceğin tek kişidir. Günün yorgunluğunu beş dakikalık bir ziyaretle de olsa atabileceğiniz kişi, komşunuzdur.

Hayatımızı daha güzel sürdürebilmek, daha güvenli bir ortamda yaşayabilmek ve değerlerimizi nesillere aktarabilmek için, köy, kasaba, ilçe, il demeksizin bütün mahallelerde komşuluk ilişkilerini yeniden asli, doğal yapısına dönüştürüp hayata geçirmek zorundayız. Hep birlikte “Ne yaparsak iyi komşu oluruz?” sorusuna kafa yormamız gerekiyor.

Ailede değer kazandırma etkinlikleri, elbette bunlarla sınırlı olamaz. Aileler isterlerse, kendileri yeni etkinlik ve uygulamalar da bulabilirler. Önemli olan hem huzur ve mutluluğu birlikte yaşamak hem de geleceğimizin teminatı, hayatımızın mirası çocuklarımıza her türden olumlu duygu, değer ve davranışları kazandırabilmektir.

Aile içi iletişim ve huzurun kodları

■ Doç. Dr. Ömer Yılmaz
Eğitim Uzmanı

İslam'da evliliğin kurulması ne kadar kutsal ise, en az onun kadar kutsal olan da evliliğin devam ettirilmesi- dir. Kitabımız Kur'an-ı Kerim, evliliğin huzur bulmak için yapıldığını

beyan ederek iki sihirli kelimeye dikkatimizi çekmektedir: Sevgi ve merhamet. "Kendileriyle huzur bulasınız diye size kendi (cinsi)nizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet vermesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir." (Rum, 30/21.)

Şüphesiz kadın ve erkeğin bir araya gelerek "eş" statüsü kazandığı aile birliğinde, birlikte yaşamının beraberinde getirdiği güzellikler yanında bazı sorun ve sorumluluklar da yok değildir. Bu durumda, eşler arasında baskı yerine ikna, monolog yerine diyalog, nefret yerine muhabbet, ihanet yerine sadakat, kabalık yerine nezaket, saldırı yerine iletişim olmalıdır. Bu cümleden hareketle biz de konunun uzmanları tarafından önerilen aile içi iletişimde huzur ve güvenin sağlanmasını önemli kılan bazı noktaların üzerinde durmak istiyoruz:

1- Karşılıklı sabır ve hoşgörü olmalıdır.

Aile içi şiddet ve iletişimsizlik, huzur ve güveni zedeleyen en önemli faktördür. Dinimiz sözlü, fiili, manevi, psikolojik ve

cinsel şiddetin her türüsüne karşıdır. Karşılıklı sevgi, saygı, sabır ve hoşgörü, aile içi şiddet ve iletişimsizliğe karşı dinimizin sunduğu en güzel çözümdür.

2- Eşler kusurları araştıran değil örten olmalıdır.

Allah'ın bir sıfatı da "Settaru'l-Uyûb" yani kusurları örten olmasıdır. Nitekim Kur'an'da kadın ve erkek için kullanılan "elbise" metaforu da (Bakara, 2/187.) kusurları ve ayıpları örtmeyi sembolize etmektedir. Atalarımız, "Kusursuz kul olmaz" derler. Gerçekten kusursuzluk yaratıcının özelliği, hatasızlık ve masumiyet ise meleklere mahsustur.

3- Sevgi ve takdir sözleri olmalıdır.

İnsan tabiatı gereği iltifatlardan hoşlanan bir varlıktır. Beğenilmek, takdir görmek ve teşekkür beklemek onun en doğal hakkıdır. Neticede takdir görmeyen eş bir zaman

sonra hayal kırıklığı yaşamaya başlayacaktır. Öyleyse eşte beğenilen yönler takdir edilmeli, teşekkür ve sevgide asla cimrilik gösterilmemelidir.

4- İlişkilerde “karşılıklık” esas olmalıdır.

Evlilikte eşler arasında bazı aşırılıklar kendisini gösterebilir. Zira evli çiftlerin her biri çok farklı bir çevre ve kültürden gelip farklı bir aile yapısı içinde buluşmuşlardır. Aile içinde vuku bulmuş birtakım hata ve kusurları sadece eşimizde arayarak aile içi sorunlara çözüm bulmak mümkün değildir.

5- Eş ailesinden tecrit edilmemelidir.

Ne yazık ki günümüzde birtakım insanlar bireysel düşündüğü için, daha evlenmezden önce eş adayının ailesini tanımaya bile gerek duymayabiliyor. Bu çok yanlış bir tutumdur. Oysa insan, bir eşle evlenir, ama o evlilik, onu bir başka ailenin içine ve akraba çevresine dâhil eder. “Gülü seven dikenine katlanır!” diye bir atasözü vardır. Eş, durum ne olursa olsun aile efradından asla tecrit edilmemelidir.

6- Ailenin gelir-gideri konusunda eşler arasında gizlilik olmamalıdır.

Eşlerin birbirlerinden habersiz harcama yapmaları ailede güvensizlik ve şüphe meydana getirir. Bir müddet sonra bu durumda eşlerden biri yalana başvurmak zorunda kalabilir. Hâlbuki harcamalarda ölçülü olunur ve ayak yorgana göre uzatılırsa evin bütçesini oluşturma ve harcamalar konusunda gizliliğe hiç gerek kalmayacaktır.

7- Ailede “ben” yerine “biz” olmalıdır.

Ailede sen-ben çekişmesi aile içi huzursuzluğun bir diğer kaynağıdır. Aile içi iletişimde sen-ben dilinin kullanılması yerine “biz” dilinin kullanılması eşlerin karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmelerine yardımcı olacaktır. Kim kazanırsa kazansın artık “rızk” evin ortak kazancı olmuştur. Çocuklar için harcanan nafaka artık sadece bir nafaka değil hatta sadaka (sevap) olmuştur. Aile hayatını evlilik cüzdanının çok daha ötelere taşıyıp, aralarında gönül bağı tevhit edenler ve sen-ben yerine “biz” diyebilenler mutlu olurlar.

8- İletişim kanalları daima açık bulunmalı, evde “etkin birliktelik” sağlanmalıdır.

Diyalogda altın kural, araya duvar örmek değil, köprü kurmaktır. İletişimde önemli bir diğer kod, karşılıklı konuşma, dinleme, anlama ve empati kurmadır. Aile Danışma Merkezlerine müracaat eden çiftler en fazla eşlerinin kendilerini dinlemediğinden ve anlayamadığından şikâyet etmektedir. Çiftler iyi bir sohbet arkadaşı olabilirlerse evlilikte işler iyi gidiyor demektir. Yok eğer eşler konuşacak bir dil ve paylaşacak ortak bir konu bulamazlarsa işte o zaman aile içinde bir sıkıntı baş gösterecektir.

9- Gerekirse profesyonel bir uzmandan yardım alınmalıdır.

Bazı konularda “bu aile içi bir mahremiyettir” diyerek meydana gelmiş huzursuzluktan aile yakınları zamanında haberdar edilmezse soruna çözüm bulmak zorlaşabilir. Özellikle aile huzursuzluğunda, “Kol kırılır yen içinde kalır” demenin bir manası yoktur. Bu durumda, zaman geçirmeden başta eşlerin yakınları olmak üzere aile danışmanları ve bir psikoloğa başvurmakta yarar vardır. Bu, aynı zamanda Kur’an’ın “hakem” emrine de mutabık düşen bir durum olsa gerektir. (Bk. Nisa, 4/35.)

Sonuç olarak, Kitabımız Kur’an-ı Kerim’in kapağını açtığımız zaman bizi karşılayan ilk sözde (besmele) rahmet, merhamet, sevgi ve şefkat görürüz. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de bir rahmet ve merhamet peygamberidir. (Enbiya, 21/107.) Keza İslam dini bize iki cihanda mutluluk, iyilik ve huzur vaat ediyor. O hâlde, her birimiz, kadın olsun erkek olsun üzerimize düşen hak ve sorumluluğu idrak etmeli ve üç günlük dünyayı yaşanabilir bir hâle getirmeliyiz. Bir Anadolu kadınının gelin giden kızına aile içi huzur bağlamında verdiği nasihat ne kadar güzel bir nasihattir! “Gel benim sıрма saçlı, hilal kaşlı, helalinden emzirdiğim, bin naz ile dindirdiğim gül kızım! İyilikten yana bülbül kızım, kocanın sofrasına aş, sevincine eş, hüznüne kardeş ol. İki bedende bir can olun, saadeti Hakk’a uymakta bulun!” Unutmayalım ki bu nasihat, sadece kızımız için değil, hiç şüphesiz oğlumuz için de geçerlidir. Huzurumuz daim, mutluluğumuz kaim olsun!

Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu ile "Emeğin Değeri" üzerine söyleşi

Tabakoğlu: İslam ekonomisi emeğe ve üretime dayanan bir ekonomi sistemidir. Zengin ile fakir arasındaki gelir dağılımında adaleti gözetir.

Emek kavramının çerçevesini çizebilir misiniz? Bir eylem, ekonomik anlamda emeğe nasıl dönüşür?

İktisatta değer teorisi bir eylemin ekonomik anlamda nasıl emeğe dönüştüğü ve değeri üzerinde durur. Bir malın veya hizmetin değerli olmasını sağlayan şey nadir olmasıdır, şeklinde yaygın bir kanaat olsa da, bir malın veya hizmetin değerli olmasını sağlayan aslında emektir. Bir malı veya hizmeti üretiyorsunuz, üzerine emek sarf ediyorsunuz, ürettiğiniz bu emek de o hizmetin veya malın değerini belirliyor. İslam dini amel ve sa'y kavramlarıyla emeği teşvik eder. Kur'an-ı Kerim'de; "İnsana ancak çalışmasının karşılığı vardır." (Necm, 53/39.) ayetinde bu durumu açıkça görebiliyoruz. Bu ayet hem ahiret hayatında hem de dünya hayatında insanın ancak elinin emeğinin karşılığını alabileceğini ifade etmektedir. İktisadi bir değer kaynağı olarak emeğin İslam'ın esası olduğunu görüyoruz.

Ortaya çıkan her fiili emek olarak değerlendiremeyiz. Bir fiilin emek olarak değerlendirilebilmesi için o fiilin bir mal veya hizmet olarak ortaya çıkmış olması gerekmektedir. İşte burada emek daha da ekonomik bir anlam kazanıyor.

Emeğin hayatımızdaki yeri ve öneminden bahsedebilir misiniz?

Günümüzde emek kavramı adeta işçilerle özdeşleşmiş durumdadır. İslam'da işçi kavramı günümüzdeki gibi belli bir zümreye ait olmamakta, emek sarf eden herkes işçi olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede hayatımızın içerisinde var olan ve bizler için vazgeçilmez olan emekleri gözden kaçırmamamız gerekmektedir. Örneğin bir annenin evladı üzerindeki emeği kutsaldır. Bir öğretmenin öğrencisi üzerindeki emeğinin karşılığı asla ödenemez. Çağımızda bir fikir adamının, bir bilim adamının emeği en değerli emeklerden birisi hâline gelmiştir artık. Emeği burada bedenî emek ve fikrî emek şeklinde ikiye ayırabiliriz. Beyin göçü dediğimiz hadise de bir fikir adamının, bir bilim adamının düşünce emeğinin bir yerden başka bir yere taşınmasıdır. İnsan, toplulukları üreten bir mekanizmadır. Dolayısıyla hepsi bir iş bölümü mantığı içerisinde çeşitli meslekler icra ederler. Emek sarf eden, değer üreten

ve meslek sahibi olan bütün insanları emekçi olarak nitelendirebiliriz. Bu noktada İslam dininin emeğe bakış açısı gerçekten ufukumuzu açıyor. İslam dini toplumun ihtiyaçlarını karşılayan ve devamını sağlayan mesleklerin icra edilmesini gerekli görür. Bir toplumda işçinin, memurun, doktorun ve fizikçinin bulunması gereklidir, hatta daha da ileri gidecek olursak farz-ı kifayedir. Mesela bir toplumda bir tane dahi olsa fizikçi yoksa İslam dini bu durumdan bütün toplumu sorumlu tutar.

Emeğin ve üretimin toplumun iktisadi ve sosyolojik geleceği üzerindeki etkilerinden bahsedebilir misiniz?

Bir toplumun varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi için emeğe dayanan bir ekonomiye sahip olması ve sürekli üretim hâlinde olması gerekir. Üretim ahlakına sahip olmayan bir toplumun bireyleri ihtiyaçlarını karşılayabilmek için faiz, kumar, hırsızlık gibi emeğe dayanmayan haksız kazanç elde etme yoluna tevessül edeceklerdir. Kolay para kazanma peşinde olan bu insanlar tıpkı bir vücudun içerisindeki habis ur gibi yaşadıkları toplumu ahlaki ve ekonomik anlamda içten içe kemireceklerdir. Ekonomisi emeğe dayanmayan bir ülkenin tam anlamıyla bağımsızlığından söz edilemez. Çünkü üretim ahlakına sahip olmayan ve sadece tüketim anlayışı kazanmış ülkeler ihtiyaçlarını karşılayabilmek için başka ülkelerin ürettiklerini satın alma yoluna gideceklerdir. Satın aldıkları ürünlerin karşılığında üretim yapmadıkları için borçlanma yolunu tercih edeceklerdir. Cari açığı kapatmak için borçlanma yolunu tercih eden bu ülkeler önce ekonomilerini daha sonra da bağımsızlıklarını kaybedeceklerdir.

Üretmeyen ve ekonomisi emeğe dayanmayan ülkelerde bilim ve teknoloji de gelişmeyecektir. Çünkü bilim ve teknolojinin gelişebilmesi için bilimsel ve ekonomik birikime ihtiyaç vardır. Bilim ve teknolojinin gelişmediği ülkelerde insanlar sorunlarını falcılık ve büyücülük gibi ilkel yöntemlerle halletme yoluna gideceklerdir. Fakirlik ve hurafe böylesi toplumların ortak hastalığıdır.

İslam'ın emeğe bakışı noktasında neler söylersiniz? Hz. Peygamber'in çalışmayı teşvik ettiğini, tembelliği, boş durmayı hoş görmemesini emek bağlamında nasıl değerlendirirsiniz?

İslam ekonomisi emeğe ve üretime dayanan bir ekonomi sistemidir. Zengin ile fakir arasındaki gelir dağılımında adaleti gözetir. Gelişmiş ekonomilerin en bariz özelliği zengin ile fakir arasındaki gelir dağılımındaki farkın az olmasıdır. Bu nedenle onların toplum yapısı bir limon şeklindedir. Yani orta tabaka geniş bir yer tutar. Geri kalmış ekonomilerde ise zengin ile fakir arasındaki gelir dağılımında adeta bir uçurum kendisini gösterir. Emeğe ve üretime dayanan bir ekonomik yapısı olmadığı için de toplumsal yapısı üçgen şeklindedir. Yani orta tabaka gücünü kaybetmiştir ve fakirler toplumda geniş bir yer tutar.

İslam'ın emeği ve üretimi teşvik etmesini, faiz, kumar ve hırsızlık gibi sebepsiz (emeksiz) zenginleşmeye vesile olacak yolları gayrimeşru kabul etmesini, miras hukukunda mirasçıların geniş tutulmasını ve zekât müessesesini ekonomik anlamda yorumlayacak olursak bütün bunlar zengin ile fakir arasındaki farkın azaltılmasını ve orta tabakanın güçlenmesini sağlayan unsurlardır.

Peygamber Efendimiz elinin emeği ile çalışabilecekken mal biriktirmek için avuç açıp dilenenlerin aslında cehennem ateşini talep ettiklerini ifade etmiştir. (Müslim, Zekat, 105.) Peygamberimizin dilenme ile ilgili olarak bu kadar sert ifadeler kullanmasının dinî, ahlaki ve psikolojik sebeplerinin yanı sıra elbette ki ekonomik sebepleri de vardır.

Dilencilik bir başkasının emeğiyle hayatını devam ettirmektir, insanı atalete sürükler ve kişilik kaymasına neden olur. Bu yüzden dilencilik emeğin önündeki en büyük engellerden biridir. Peygamberimiz bu noktada dilencilik yapan birisine "Sizden birinizin ipini alıp dağa gitmesi, sırtına bir bağ odun yüklenip onu satması, diğer insanlardan bir şeyler dilenmesinden daha hayırlıdır." (Buhârî, Zekat., 50.) buyurarak bizlere emeğin bir müminin karakteri olduğunu vurgulamıştır.

Bir insanın pazarda limon satması veya hamallik yapması, dilencilik yapmasından veya işsiz olmasından daha hayırlıdır. Günümüzde işsizlik probleminin en önemli nedenlerinden birisi de insanların kanaatsizlikleri, hiçbir sıkıntıya katlanmadan çok para kazanma arzusudur.

Hız. Peygamber'in bir işin düzgün, güzel ve mükemmel yapılması tavsiyesinden ne anlamalıyız?

Emek kalite kazandıkça değeri artar ve en önemlisi günümüzün en büyük problemlerinden birisi olan işsizliğin azalmasını sağlar. Çünkü işsizlik daha çok vasıfsız insanların maruz kaldığı bir olgudur. İşsizlikle mücadelelenin en önemli yolu insanlara vasıf ve meslek kazandırmaktır. İslam tarihinde kaliteli mal ve hizmet üretmeyen insanlar asla bir meslek sahibi olamazlar. Osmanlı'da "pabucu dama atılmak" deyimini aslında bunu ifade eder. Şayet bir pabuç satan veya tamir yapan esnaf kaliteli bir pabuç satmamışsa veya tamiratında işini sağlam yapmamışsa, o mal ibret olsun diye dükkânının damına atılırdı.

İslam ekonomisinin önem verdiği kavramlardan birisi de güvendir. Üretilen bir malın veya hizmetin pazar bulabilmesi için tüketicinin güvenini kazanması önemlidir. Bu nedenle Peygamberimiz; "Sizden biriniz bir iş yaptığı zaman onu mükemmel bir şekilde yapsın." (İbn Sad, I, 142.) buyurmuştur.

Günümüzde emek, sömürüsü en fazla yapılan haksızlıkların başında gelmektedir. Daha adaletli ve emek ücret dengesinin sağlandığı bir dünya nasıl mümkün olur?

Günümüz dünyasının ekonomisine hâkim olan ideoloji kapitalizmdir. Kapitalizmde insan ekonomisi içindir. Bu bakış açısıyla insana yaklaşılmıca emeğin sömürüsü de kaçınılmaz bir hâle geliyor. İslam ekonomisinde ise ekonomi insan içindir.

Bir emeğin karşılığını vermemek karşılaştığımız en yaygın emek sömürülerinden birisidir. Bir emeğin karşılığı ödenmediği takdirde bir hak gaspı ortaya çıkıyor. Peygamberimiz bir hadis-i şerifte Allah Teala, "İşçi tutup işini gördüren ve ücretini vermeyen kişinin kıyamet gününde hasmı olduğunu" ifade ediyor.

(Buhâri, İcâre, 10.) Bir emeğin karşılığı geç ödendiği takdirde yine o emekçinin hakkı gasp edilmiş oluyor. Çünkü enflasyon dediğimiz faktör o emeğin karşılığının değer kaybına uğramasına neden oluyor. Peygamberimiz emekçinin fiyat dalgalanmalarından etkilenmemesi için, "İşçiye ücretini (alın) teri kurumadan verin." buyuruyor. (İbn Mâce, Ruhun, 4.)

Günümüzde maliyeti düşük olduğu için sigortasız işçi çalıştırmak da bir emek sömürüsüdür. Burada hem emekçinin zor durumundan faydalanılarak onun emeği sömürülüyor hem de vergi kaçırıldığı için kamunun hakkına giriliyor. Bir diğer problem ise çocuk işçilerdir. Küçük yaşlarda okula gitmesi ve oyunlar oynaması gereken çocuklar iş gücü olarak kullanılıyor. Sokaklarda kâğıt mendil satan veya trafikte araba camları silen bu çocuklar, büyüdüklerinde vasıfsız birer eleman olmaksızın öteye gidemiyorlar.

Son olarak, zekatın üretim hayatımız ve sermaye açısından önemiyle ilgili ne söylemek istersiniz?

İslâm iktisadında sermayenin sürekli olarak üretim süreci içinde kalması amaçlanmıştır. Servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması ilkesiyle zekât siyaseti sermayenin hem üretim sürecinin dışına çıkmasını önler hem de bütün toplum kesimlerine yayılmasını sağlar. Çünkü zekât üretim süreci dışına çıkmış âtil sermayenin yani tasarrufların yıldan yıla aşınmasına yol açar. Bundan dolayı Hz.Peygamber (s.a.s.) zekâtın aşındırmaması için yetimlerin mallarıyla ticâret yapılmasını yani bu sermayenin yatırıma sevk edilmesini emretmişlerdir. (Muvatta, Zekat, 16)

Yine zekât ve nafaka yükümlülüklerinin, belli bir geçim seviyesinin altında olan ve fakat müteşebbis olan kişileri sermaye sahibi kılarak üretim sürecine sokar.

Sermaye kullanımı, temerküz, ribâ, karaborsa, tekel, kumar, sömürü ve israf yasakları gibi kayıtlarla toplumun bütün müteşebbis kesimlerine bırakılmıştır. Sadece devlet, özel sektör üzerinde bir denetim mekanizması kurar ve sermayenin bu şekilde kullanımı sosyal refahı yükseltir.

Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karşı
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
ihkarşı@diyanet.gov.tr

Bir Müslüman topluluğun, dindarlığının temel göstergelerinden biri, sosyal hayatlarında ahlaki değerleri yaşamalarıdır.

Kötülüğe iyilik er kişinin kârıdır

“İyilikle kötülük bir olmaz, sen (kötülüğü) en güzel şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.”

(Fussilet, 41/34.)

İslam'ın insan hayatında gerçekleştirmeyi hedeflediği en önemli değişikliklerden biri ahlak güzelliğidir. Hz. Peygamber, insanların en hayırlısının ahlak bakımından en güzel olanı olduğunu söyler. (Buhâri, Edeb, 39.) O, bir taraftan dindarlığın en önemli ölçütlerinden birinin ahlak olduğunu söylerken, diğer taraftan da bunun en ideal örneklerini bizzat kendi hayatında sergilemiştir.

Bir Müslüman topluluğun, dindarlığının temel göstergelerinden biri, sosyal hayatlarında ahlaki değerleri yaşamalarıdır. Dolayısıyla ahlaki ilkelerin yaşanmadığı bir toplumda, imani ve İslami hayatın mükemmelliğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında, bugün toplumumuzun pek iyi bir durumda olmadığı, ahlaki değerlerin gittikçe kaybedildiği bir gerçektir.

İslam'ın ibadetlerini ifa edenlerin dahi, ahlaki gerekleri yerine getirme konusunda gereken hassasiyeti göstermedikleri müşahede edilmektedir. Adliye teşkilatında depoları dolduran dava dosyaları ve hukuk ihlallerinin gittikçe artması bunu doğrulamıyor mu? İçki içmeyen, kumar oynamayan yahut domuz eti yemeyen bir Müslüman, yalan söyleyebilmekte, sahtekârlık ve hak hukuk ihlali yapabilmektedir. Çünkü ahlaki alanla ilgili yasaklar, diğerlerine göre daha aşağı seviyede algılanmakta, ihlal edilmesi fazla önemszenmemektedir.

Ahlakın yaşanması, İslam'ın insanlığa büyük bir lütf oluşunun en önemli göstergelerinden biridir. Çünkü bu sayede toplumda dirlik düzen sağlanır, birlik beraberlik oluşur, barış, hoşgörü ve dayanışma yaygınlaşır. Yine ahlaki yaşantı, İslam'ın güler yüzü olup Müslüman toplumu diğerlerinden seçkin hâle getirir. Dolayısıyla ahlaki değerlerden uzaklaşan bir Müslüman toplum, din dışı/seküler toplumlardan kendisini ayıran önemli bir ayrıcalığını kaybetmiş olur.

Dilimizde; “Can çıkmadan huy çıkmaz,” “Huylu huyundan vazgeçmez,” “Kırk yıllık Kâni, olur mu yani” gibi atasözleri vardır. Bunlar, insanın kolay kolay düşünce ve davranışlarını değiştirmeyeceğini ifade eder. Gerçekten ahlaki değerlerin, pratiğe aktarılması, ciddi bir kararlılığı ve disiplini gerektirmektedir. Çünkü insan, uzun yıllar hayatının ayrılmaz bir parçası hâline gelen davranış kalıplarını bırakmak istememektedir. Bu açıdan bakıldığında, insanın itikat sahibi olması birtakım ibadetleri yerine getirmesi mümkün olabilmekte; ancak olumsuz hâl ve hareketlerini değiştirmesi bu kadar kolay olmamaktadır.

Kötülüğe karşı iyilikle mücadele etmek, kötülüğü iyilikle mağlup etmek bir ahlak yöntemidir.

Kişinin, kendisine yapılan kötülüğü affetmesi takva sahibi olmasındandır. (Âl-i İmrân, 3/134.) Bu anlamda affetmek bir fazilettir; çünkü burada insan nefsinden gelen itirazlara ve direnmelere aldırmamakta; erdemli bir tavır sergileyerek kendisine yapılan kötülüğü bağışlamaktadır.

Girişte verilen ayette de görüldüğü gibi, Kur'an, bunun bir adım daha ötesine gitmekte ve peygamberin şahsında müminlere karşılaştıkları kötülükleri iyilikle gidermeyi tavsiye etmektedir. Bu, elbette ki insan nefesine kötülükleri bağışlamadan çok daha ağır gelen bir durumdur. Çünkü kötülüğü bağışlamada insanın söz gelimi beş şeytani engeli aşması gerekiyorsa burada bunlar iki katına çıkmaktadır.

Kişi burada, şeytan tarafından 'enayi'likten tutun da 'onursuz'luğa kadar kendisine yapılan bir sürü suçlama ve yakıştırmayı göğüslemektedir. O bakımdan, iç dünyasında kabaran şeytani tahrikleri denetleyemeyen, nefsanî arzularını dizginleyemeyenlerin bu yolda başarılı olmaları mümkün değildir. Nitekim ayetin devamında kişinin, şeytandan gelen ayartma ve saptırmalara karşı uyanık olması ve Allah'a sığınması kendisinden istenmektedir: "Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işiten, bilendir." (Fussilet, 41/36.)

Kötülüğe karşı iyilikle mücadele etmek, kötülüğü iyilikle mağlup etmek bir ahlak yöntemidir. Küslükleri banısa, düşmanlıkları sevgiye dönüştürme çabasıdır. Şerri hayra dönüştürme, zehirli panzehirle tesirsiz hâle getirmedi. Bakmayana bakmak, konuşmayanla konuşmak, vermeyene vermek, gelmeye gitmektir. Yunus Emre'nin ifadesiyle, "Dövene elsiz gerek / Sövene dilsiz gerek / Derviş gönülsüz gerek / Sen derviş olmazsın."

İyilik duygusu doğuştan insan tabiatına yerleştirilmiştir. İnsanlar, iyilik yapmasalar bile iyiliği yapanları her zaman takdir ederler, sevip sayarlar. Diğer bir anlatımla, insanlar, kötülüklere batmış olsalar da, doğaları gereği iyiliklere karşı bir eğilimleri vardır ve hiçbir zaman kötülüğün

iyilik olduğunu söylemezler. Zulmü, yalanı, sahtekârlığı doğru ve makbul bir davranış olarak görmezler.

Bu anlamda iyiliğin insan üzerinde ayrı bir gücü vardır. Çünkü insan vicdan sahibidir. Kendisinin yaptığı olumsuzluğa karşı iyilikle mukabelede bulunulması, vicdanının harekete geçmesine sebep olur. Fazileti, erdemi, fedakârlık ve feragati görmezlikten gelemez. Vicdanının sesine kulaklarını tıkayamaz. Bu anlamda iyiliğin, ifade yerinde ise, insanı pes ettiren, onu teslim alan bir özelliği vardır. Nitekim ayetin sonunda, düşman olan kimsenin bu davranış karşısında samimi, sıcak bir dost olacağı belirtilir. (Fussilet, 41/34.) Belirtmek gerekir ki bu yola başvuranlar, ancak nefsinin terbiye ve tezkiye eden abide şahsiyetlerdir. Yoksa hayatı bir olgunlaşma, kötülüklerden arınma, güzelliklerle bezenme olarak göremeyenlerin, bunu başarmaları mümkün değildir. Bunlar, devamındaki ayette görüldüğü üzere, acı da olsa, yudum yudum sabrı içine sindirebilenlerdir: "Buna (bu güzel davranışa) ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak (hayırdan) büyük nasibi olan kimse kavuşturulur." (Fussilet, 41/35.)

Yine bunlar, enaniyetin ve kendini beğenmişliğin tuzağına düşmeyen, aksine kötülük ve denilikleri sineye çekebilenlerdir. Kin ve düşmanlık dağlarını sabır ve metanet ateşiyle eritebilenlerdir. Onların sabırları, kötülükleri göğüslemeleri, körü körüne bir davranış da değildir. Aksine ilgili başka bir ayette belirtildiği gibi, onlar bunu ancak Allah Teala'nın rızasına, O'nun hoşnutluğuna ermek için yaparlar. (Ra'd, 13/22.)

Yine ayette belirtildiği gibi bunlar seçkin ve talihli kimselerdir. Nitekim Kur'an bu kimseleri "zû hazzın azîm", büyük nasip ve şans sahibi kimseler olarak tavsif eder. (Fussilet, 41/34.) Bunlar, iradelerini ve kararlı oluşlarını ortaya koyan, dolayısıyla Yüce Mevla'nın özel desteğine mazhar olan seçkin kimselerdir. Narsist ve egoist duyguların sürekli tahrik edildiği bugünkü dünyada bu yolu tercih edebilenlere ne mutlu!

BİR HADİS BİR YORUM

Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Hakkına razı olmak*

Hz. Hamza'nın eşi Havle binti Kays anlatıyor: (Bir gün) Allah'ın Rasülü (s.a.s.), Hamza'nın yanına girdi. Dünyadan bahsettiler. Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Dünya tatlı ve iştah açan bir yeşilliktir. Kim ondan hakkı olanı alırsa bu onun için hayırlı ve mübarektir. Allah'ın malından (nimetlerinden) ve Rasülü'nün malından (beytülmal'den) tasarrufta bulunan niceleri var ki, Allah ile mülaki olacakları günde onlar için cehennem vardır." (Ahmed b. Hanbel, 6/364)

Sevgili Peygamberimiz bu hadislerinde üzerinde yaşadığımız dünyanın ve orada sunulan nimetlerin bize yüklediği sorumluluğu hatırlatmaktadır. Dünyada yaşayan ve Allah'ın nimetinden faydalanan diğer canlılardan insanları ayıran en önemli özelliklerden birisi de bu sorumluluk bilincidir. Bu bilinç, dünya üzerindeki her tasarrufumuzda, atalarımızdan yaşanabilir hâlde tevarüs ettiğimiz yeryüzünün, kıyamete kadar sürecek insan neslinin ve diğer mahlukatın yaşama alanı olduğunu da bize hatırlatacaktır.

19. yüzyıldan itibaren başlayan sanayi devrimi ve onun körüklediği kapitalist hayat tarzı, dünyanın, hatta bütün evrenin harcanıp tüketilebilen bir meta gibi algılanmasına yol açtı. Onu en çok harcayıp tüketen en gelişmiş kabul edildi. Yeryüzünün bütün zenginliklerini hoyratça sömüren zihniyet, güçsüz insanları ve toplumları sömürme hakkını da kendisinde buldu. Böylece dünya, sömüren ve sömürülen ülkeler olarak ikiye ayrıldı. Bugün, köle olarak alınıp satılan insanlar olmasa da, görünürde yüzlerce bağımsız ülke bulunsa da bu sömürü hâlâ devam etmekte, bir yanda, fazla semirdiği için nasıl zayıflayacağını düşünen, diğer yanda, bir lokma ekmek, bir yudum su bulamadığı için ölüme terk edilen insanların dramatik çelişkisi yaşanmaktadır. Kıyasıya rekabet, anlamsız bir ilerleme paranoyası ve alabil-diğine kıskırılan bir üretim ve tüketim çılgınlığı bizleri,

Dünyada yaşayan ve Allah'ın nimetinden faydalanan diğer canlılardan insanları ayıran en önemli özelliklerden birisi sorumluluk bilincidir.

yaşadığımız dünyayı her yönüyle çoraklaştıran ve gelecek nesiller için belki de yaşanmaz hâle getiren bir noktaya götürmektedir.

Göklerde ve yerdeki her şeyi insana musahhar kılan (boyun eğdiren) yüce Allah (Lokman 31/20; Casiye, 45/13), onları nasıl kullanacağımızı da imtihan konusu kılmıştır. Diğer yaratıklar, hayatlarını idame ettirirken, Cenab-ı Hakk'ın çizdiği program dahilinde, ölçülü, dengeli, birbirini destekleyen, ihtiyacı kadar tüketen ve doğada hiçbir tahribata yol açmayan bir hareket tarzı sergilerler. Çünkü onlar yaşadıkları tabiatın bir parçasıdır ve bütünü diğer parçalarıyla doğal olarak uyum içindedirler. Yine o tabiatın bir parçası olan insanın da aynı uyum içinde olması beklenir. Akıl nime-tine sahip olması onun, içinde bulunduğu tabiatın daha çok faydalanmasına yol açsa da, bunun, her şeye tahakküm ederek uyumu bozacak bir noktaya gelmemesi gerekir. Çünkü, bu nokta imtihanı kaybettiğimiz yerdir. Yukarıda anlamını verdiğimiz hadisten de anlaşılacağı üzere, bu dünyadan sadece hak ettiğimiz kadarına talip olmak, diğer insanların ve mahlukatın hakkına tecavüz etmemek imtihanın önemli bir kuralıdır. Başka bir ifadeyle Allah'ın yarattığı her şeyi onun bir emaneti olarak görmek ve bu bilinçle hareket etmek Müslümanın şiarı olmalıdır.

Hadiste “mâlu Rasulillah” olarak geçen tamlama, şarihlerce ganimet, daha geniş anlamıyla “beytülmâl”, yani devlet hazinesi olarak açıklanmıştır. Daha sonra genel olarak, “devlet malı” olarak kavramlaşan ve bir ülke insanların çabaları, kazançları ve birikimleriyle oluştuğu için o toplumun ortak servetini ifade eden devlet hazinesi, İslâm'ın ilk dönemlerinden beri üzerinde önemle durulan bir kurum olmuş, beytülmalden yapılan haksız tasarruf, bütün bir toplumun hakkına yapılan tecavüz sayılarak uhrevî cezasının cehennem olduğu belirtilmiştir. O yüzden Hz. Peygamber, henüz taksim edilmemiş bir ganimetten gizlice mal alıp saklayan kimsenin cenaze

namazını kıldırılmamıştır. (Ebu Davud, Cihad, 143; Nesâi, Cenâiz, 66)

O günden bugüne, işin mahiyeti itibariyle değişen bir şey yoktur. Devlet malı, o devleti yönetenlerin şahsî malı değil, toplumun ortak malıdır. Bu mala yapılan bir tecavüz, örneğin günümüzde kaçak elektrik ve su kullanımı veya muvazaalı yollarla ya da kanuna karşı hile yaparak kamu malından elde edilen haksız kazanç, doğrudan o toplumun hakkına yapılmış bir saldırdır. İhlâl edilen bu hakkın adı İslâmî terminolojide kul hakkıdır ve tek tek sahipleri affetmedikçe Allah'ın affına konu olmayan ağır bir suçtur. Bu ihlâlî yapanlar, faraza, kendilerine yabancı gördükleri devleti kandırdıklarını zannedip yaptıklarını meşurlaştırmaya çalışabilirler. Ancak bu, kendilerini kandırmaktan öte bir sonuç vermez. Çünkü haksızlık söz konusu olunca, devletin niteliğinin bir önemi yoktur. Örneğin bir Müslüman, gayrimüslim bir devletin tebaası olarak da, hak etmediği bir şeye el uzatamaz ve başka din mensuplarının hakkına tecavüz edemez. Bu konu tamamen İslâm ahlakıyla ilgili bir husustur ve Müslüman her zaman ve zeminde ahlaklı olmak, harama el uzatmamak, çoluğuna çocuğuna haram yedirmemekle mükelleftir. Onun için örneğin iyi bir Müslüman, ölen babasının maaşını alabilmek için kocasından mahkeme yoluyla boşanıp, sözde dinî nikâhla evliliğini sürdürdüğünü söyleyemez. Böyle yaparak belki yetkilileri atatabilir, bu şekilde davranmak zorunda kaldığına insanları ikna edebilir, ama her şeyi görüp gözetken ve hesabını yüce mahkemede soracak olan Cenab-ı Hakk'ı aldatamaz.

Şurası unutulmamalıdır ki, birçok kötülük, kişinin, hakkına, yani hak ettiğine rıza göstermemesinden kaynaklanmaktadır. Hakkına razı olmayanın, Hakk'ın rızasına nail olamayacağı da aşikârdır.

* Bu yazı, Diyanet Aylık Dergi'nin Ağustos 2006, 188. sayısında yayınlanmıştır.

Artık sen öğüt ver. Sen ancak bir öğüt vericisin...

Tarih boyunca binlerce kişinin namazına şahit olan ve hâlen dimdik ayakta olan 760 yıllık tarihî cami, bugün vakit namazlarında sadece üç-dört kişinin secdesine, namazına şahitlik yapıyor. Eskiden cıvıl cıvıl olan çevresi bugün viran olmuş durumda. İlçenin tek camisi ve avluda üç kişi; caminin imam-hatibi, ilçe müftüsü ve ilçe halkından Muharrem amca. “Vakit namazlarında hep böyle midir?” diye soruyorum. “Vakitlerde 4-5 kişi bazen, cuma namazlarında ise 40-50 kişi oluyor” diyor cami görevlisi.

94 yaşında olan asırlık çınar Muharrem amca titrek sesiyle anlatmaya başlıyor: “Bu cami çok çilekeş bir cami. Bu gördüğün daha bir şey değil. Caminin kapandığı günler oldu. Ezanın Türkçe okunduğu dönemde 6-7 yıl

Toprak Mahsulleri Ofisi’nin deposu olarak kullanıldı. Ezanın Arapça olarak okunmasıyla beraber cami de tekrar açıldı. Buralar bayram yeri oldu. Cuma günleri tıklım tıklım dolmaya başladı. Bazen içerisi yetmez, cemaat dışarıya bile taşardı. Tüm bunlar çok eski değil, 30 yıl öncesine kadardı. Ama şimdi, gördüğün gibi kimse yok.” dedi mahzun gözlerle. “Neden şimdi kimse yok, n’oldu ki?” dedim. Gözlerini ufka dikti, derin bir ah çekerek; “Hicret ettiler buralardan, göçtüler.” dedi. “Sebepl” dedim. Gözleri dolmuştu, eski günleri hatırlattım herhâlde ki, titrek bir sesle “Terör hocam, terör.” dedi. Devam etti; “Camiye geliyorum diye bana da çok baskı yaptılar. Gitmeyeceksin dediler, ne işin var camide dediler. Üstüme yürüdüler, dayanamadım ve

“tamam gitmeyeceğim” dedim. “Ancak sizler de öldüğünüz zaman cenaze namazı için hocayı çağırmayacağınıza, cenaze namazınızı kıldırmayacağınıza dair bana söz verin, ben de camiye gitmeyeyim.” deyince duraksadılar ve seslerini çıkarmadılar. O günden beri bana karışmadılar.”

Halk terör, baskı ve cehalet kıskacında ne yapacağını şaşırılmış bir hâlde. Bu baskı sadece manevi olmayıp fiziki dahi olabiliyor. Yaz kursuna evladını gönderen bir kişiye kahve arkadaşları, “Hayırdır, çocuğunu camiye göndermeye başlamışsın. Aslını inkâr mı ediyorsun, değişmeye mi başladın?” deyince, ertesi gün çocuğunu camiden aldı ve bir daha da göndermedi. Çocuğun annesi ise bize şöyle şikâyetleniyor: “Adamın akşam sarhoş bir hâlde gelip beni dövmesi güzel bir şey oluyor da, benim çocuğu camiye göndermem kötü oluyor.” Bir başka anne iki evladını getirip, “Bunları size teslim ediyorum, sizin yanınızda olsunlar, sizin gibi olsunlar da babalarına benzemesinler.” diyor.

Bir yandan çevreyi tanımaya çalışırken bir yandan da neler yapılabilir, bu insanlara nasıl bir hizmet götürülebilir diye düşünürken yaşadığım bir olay bana şunu öğretti; Sen arı gibi her çiçeğin yanına git ve çalış, ama balı verecek olan Cenab-ı Allah’tır.

Bir ikindi namazı vakti camideyiz. Her zaman ki gibi üç kişiyiz. Biz farz namazı kılarken sonradan cemaate bir kişi daha dâhil oldu. Namazı kıldıktan sonra cami avlusundaki söğüt ağacının altında bu yabancı kişiye, “Allah kabul etsin, nerden gelip nereye gidiyorsun?” diye sordum. Cemaatimizin sayısı belli olduğu için gelen dördüncü kişi muhtemelen yolcudur diye düşünerek bu soruyu sordum. Ancak yabancı, “Ben buralıyım.” dedi. Şaşkın bakışlarla, biraz da sormaya çekinerek bakmaya başladım. Muhatabım sustuğumu görünce ve bakışlarımdan da anladı ki; “Hele bir otur, anlatayım sana hikâyemi.” dedi.

“Ben aslen buralıyım. Ancak şu an gurbette yaşıyorum. Ben burada yaşarken defineci idim. Bu bölgede girmedğim mağara, kaz-

madığım tarihi yer, adım atmadık dağ, tepe bırakmadım. Gece gündüz define arardım. Ama bir türlü bir şey bulamadım. Bir gece bir rüya gördüm. Rüyamda yine şu dağların başında define arıyorum. Elimde kazma kürek toprağı kazıyorum. Kan ter içinde kazarken bir el omzuma dokundu. Dönüp baktım pir-i fani bir zat. Bembeyaz elbiseli, bembeyaz sakalı ile “Evladım ne arıyorsun?” dedi. Şaşkın bir hâlde, “Define arıyorum efendim.” dedim. Başını sallayarak, “burada define yok evladım, eğer define arıyorsan şu köyü görüyor musun?” diyerek eliyle güney tarafını işaret etti. “Evet, görüyorum.” dedim. “İşte aradığın define orada.” dedi. Bir elimdeki kazma küreğe baktım, bir de tarif ettiği uzaktaki köye. Aklımda kaldığı kadarıyla uzaktaki köyde dikkatimi çeken tek şey, köyde bir caminin minaresi idi. Köy bana uzak bir yer gibi geldi. Dönüp, “Orası çok uzak, yakınlarda bulabileceğim bir yer yok mu?” diye sordum. Durdu ve parmağı ile hemen dağın eteğindeki ilçemizin camisi olan tarihi Elti Hatun Camii’ni gösterdi. “Yakında bir yer arıyorsan, buraya git.” dedi ve kayboldu.

Kan ter içinde uyandım. Şaşkındım, yıllardır define arıyordum ve define yeri bana rüyada söylenmişti. Kalktım yüzümü yıkadım, biraz kendimi toparlamaya ve rüyayı anlamaya çalıştım. O sırada camiden yükselen yanık sesli ezanı duydum. Sabah ezanı okunuyordu. Hemen üstümü giyip camiye koştum. Hoca’dan abdest almayı öğrenip abdest aldım. Ve ilk namazımı kıldım. İlk defa başım secdeye değiyordu. Nasıl bir ruh hâli idi ki, sanki uçuyordum. Hafiflemiştim, sanki hazinayı değil de kendimi bulmuştum. Yeniden doğdum o gün. İşte aradığım defineyi bulmuştum. Gördüğüm rüyayı aynı gün yaşamıştım. O gün bugündür namazımı kılarım.”

Doğrusu söylenecek bir söz yoktu. Sözü bittiği yerd. Acaba neler yapabilirim diye düşünürken Allah (c.c.) karşıma bir hidayet örneği çıkarmıştı. Hidayeti veren Cenab-ı Allah’tır. Gayriihtiyari ağızımdan “Artık sen öğüt ver! Sen ancak bir öğüt vericisin” (Çaşıye, 88/21.) ayeti döküldü.

Vakıf müessesesinin kaynağı ve tarihî gelişimi

Prof. Dr. Âdem Apak
U.Ü. İlahiyat Fak.

Asırlar boyunca İslam âleminde ehemmiyet kazanmış, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin tesirler icra etmiş olan vakfın, ilk olarak ne zaman tesis edildiğine dair kesin bir bilgiye henüz sahip değiliz. Bununla beraber, tarihî kaynaklar dünyadaki ilk vakfın dinî gayelerle ortaya çıktığına ve zamanla insani, medeni ve içtimai alanlarda etkinlik göstermeye başladığına işaret ederler. Dinlerin hedefleri arasında insanların maddi-manevi ihtiyaçlarının giderilmesi önemli bir yer tuttuğu için, vakıfların dinî saiklerle başlamış olması tabiidir.

İslamiyet, kuruluşundan itibaren ulvi ve insani gayeleri hedef alan her müesseseyi geliştirmeyi ve daha ileriye götürmeyi hedeflemesi sebebiyle, vakıfları hukuk sahası içine almıştır. Sadaka, zekât ve kurban gibi sosyal müesseselerin gayesi de ihtiyaç içinde bulunanlara yardım olduğundan, bu işlevlerin pek çoğunu üstlenen vakıflar İslâm toplumunda önemli kurumlar olarak kabul edilmişlerdir.

Kur'an'da "vakıf" kavramı geçmemekle birlikte, bu manaya gelebilecek şekilde iyilik yapmak, sadaka vermek gibi başkalarına yar-

Fotoğraf: Mustafa Bektaşoğlu

dımı teşvik eden pek çok ayetin bulunduğu gerçektir. Burada biz sadece bir kaç örnekle iktifa ediyoruz:

"Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe, siz cennete giremezsiniz. Allah yolunda her ne harcarsanız, muhakkak Allah onu bilendir." (Âl-i İmran, 3/92.) "Hayır işleyiniz ki kurtulabilesiniz." (Hac, 22/77.)

"İyilik etmek ve fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın." (Maide, 5/2.)

Vakfa işaret eden birçok hadis-i şerif de bulunmaktadır. Bilhassa hadis kaynaklarında yer alan "Vesaya" bahisleri tamamen bu konuya tahsis edilmiştir. Bu hadislerden Ebu Hüreyre'den nakledilen bir rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: "İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amelleri kesilir. Ancak, devam eden sadaka (sadaka-i cariyeye), faydalanılan ilim ve kendisine dua eden salih bir evlat bırakanlarınkı kesilmez."

(Müslim, Vasiyye 14; Ebû Dâvûd, Vesâyâ 14; Tirmizî, Ahkâm, 36.) İslam âlimleri sadaka-i cariyeyi vakıf olarak yorumlamışlar, sadaka devam ettiği müddetçe kişinin sevabının da devam edeceğini söylemişlerdir.

İslam dünyasında, vakıfların geniş bir şekilde yer edip gelişmesinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadisleri kadar bizzat kendisinin de vakıf tesis etmiş olması önemli bir âmil olmuştur. Zira Allah Rasulü (s.a.s.) Medine'de kendisine ait bulunan hurma bahçesinin hasılatını Müslümanların umumi ihtiyaçlarına tahsis etmiş, aynı şekilde Fedek hurmalığını da yolcular için vakfetmiştir. (Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuk-ı İslamiyye ve İstılahat-ı Fıkhıyye Kamusu, İstanbul 1969, IV, 304.)

Gerek Kur'an'ın emri gerekse Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tavsiye ve tatbikatı ashab-ı kiram için uyulması gereken bir vazife telakki edildiğinden, onlar bu mallarını vakfetme yarı-

şına girmişlerdir. Nitekim Hz. Ömer, kendisine ait bulunan bir hurmalığı hakkında Hz. Peygamber (s.a.s.)'e danıştığına, "Bu hurmalığı vakfet. Artık o satılmaz, hibe edilmez, vâris olunmaz, yalnız onun mahsûlü infak edilir." cevabını alınca, adı geçen mülkünü vakfetmiştir. (Buhârî, Vesâya, 22.) Onu diğer sahabiler takip etmiştir. Cabir (r.a.)'in: "Ben, Muhacir ve Ensar'dan mal ve kudret sahibi bir kimse bilmem ki vakıf ve tasaddukta bulunmamış olsun." sözüyle bu hususa işaret eder. (Bilmen, Kamus, VI, 304.)

İslami yardımlaşma prensibinin bir sonucu olarak ortaya çıkan vakıflar, zamanla Müslüman toplumlarda sayı ve etkinliklerini artırmıştır. Dört Halife Dönemi'nden sonra Müslümanları idare eden Emeviler zamanında vakıfların hizmet sahası çok genişlemiştir. Ayrıca bu dönemde vakıfla ilgili olarak yeni bazı teşebbüslerde bulunulmuştur. Nitekim Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik, Şam'daki

Ümeyye Camii'nin yaşatılması için ilk defa köy ve mezarları gelir getiren birer kaynak olarak vakfetmiştir.

Abbasi hilafeti döneminde Müslüman toplulukların muhtelif siyasi parçalara ayrılması ve nihayet Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması, bunun sonucu olarak da Doğu Müslümanlarının Türk hakimiyeti altına girmesi, vakıf müessesesinin daha da gelişmesine sebep olmuştur. Selçuklu Devleti'nin vücuda getirdiği pek çok dinî ve hayrî müessese, vakıf sermayesinin ve hizmetlerinin yüksek seviyeye ulaşmasına sebep olmuştur. Büyük malî güce sahip olan Selçuklu sultanları, şehzadeleri ve devlet adamları ile varlıklı aileler, muazzam vakıflar kurmuşlardır. Selçuklulardan sonra siyaset sahnesine çıkan Harezşahlar, Atabeğler, Eyyubiler, Mısır ve Suriye Memlükileri ile Anadolu Selçuklu sülâleleri de hâkim oldukları bölgelerde mali güçleri nispetinde vakıflara hayat vermişlerdir.

İslam dünyasını doğudan batıya işgal ve talan eden Moğollar dahi İslamiyeti kabullerinden sonra, tahrip etmiş oldukları şehirlerin imar ve kalkınmasıyla uğraştıkları gibi, buralarda vakıfların inkişafında da rol oynamışlardır. Nitekim Moğolların hayatında esaslı değişiklikler gerçekleştirmiş olan Gazan Han, Tebriz yakınında; mescit, medrese, hankâh, rasathane, darüşşifa, kütüphane, çeşme ve hamam gibi ilmi, içtimai tesisleri faaliyete geçirmiş, bunların muhafazası ve yaşaması için zengin vakıflar kurmuştur. Gazan Han'dan sonra aynı hanedandan Hüdabende ve Ebu Said gibi Müslüman hükümdarlar ile zengin Moğol beyleri güçlü vakıflar tesis etmişler, bu vakıfların idaresi için de geniş araziler bağışlamışlardır.

Osmanlı Devleti, Anadolu Selçuklularının mirası üzerinde ve onun bir devamı olarak teşekkül ve inkişaf etmiştir. Bu sebeplerdir ki, kendisinden önceki diğer İslam ve Türk-İslam devletlerinin çok zengin teşkilat ve müesseselerinden de geniş ölçüde faydalanma imkânını bulmuştur. Osmanlı Devleti'nde, daha ilk beyler zamanında başlayan, devletin siyasi ve mali kudretinin inkişafına paralel olarak gelişip artan vakıfların, Osmanlılar dönemindeki öncüsü Bursa fatihi Orhan Gazi olmuştur. Onun 1324 tarihi ile azatlı kölelerinden Tavaşi Şerafeddin'e, Mekece'de vakf ettiği hankâhın tevliyetini verdiği dair vakfiye ile vakfın şartlarını gösteren Farsça yazılmış tuğralı belgesi elimizde bulunmaktadır. Aynı şekilde o, Bursa'da kendi adıyla anılan bir cami, zaviye, misafirhane ve imaret inşa etmiş, İznik'te ilk Osmanlı medresesini kurmuş, Adapazarı'nda "Orhan Bey Camii" ile bir medrese kurarak buraları yaşatmak için mal ve araziler vakfetmiştir.

Orhan Gazi'den başlamak suretiyle Osmanlı padişahları, sultanları, vezirleri, emirleri ve zengin eşraf pek çok vakfın tesisini gerçekleştirmiştir. Örnek vermek gerekirse Niğbolu'dan muzaffer olarak Bursa'ya dönen Yıldırım Bayezid, şehirde bir darulhayr, bir hastahane, bir tekke, iki medrese ve bir cami yaptırarak bunların ihtiyacını giderebilecek güçte vakıf kurmuştur.

İstanbul'u, Bizans İmparatorluğu'nun merkezi olmaktan çıkarıp, Osmanlı Devleti'nin başkenti hâline getiren Fatih Sultan Mehmed, fetih esnasında ümera, devlet adamı ve askerlere ganimetten düşen hisselerini taksim ettikten sonra, kendi hissesine düşen emlaktan hiçbirini almayarak tamamını milletin malı olmak üzere vakfetmiştir.

Osmanlı toplumunda vakıf o kadar önemli ve itibarlı bir müessese olmuştur ki, mali imkân bakımından cemiyetin en alt seviyesinde bulunanlar ile en üst seviyesinde bulunanlar arasında anlayış bakımından herhangi bir farklılık yoktur. Bu bakımdan iki veya üç göz (oda) evi bulunan yaşlı ve kimsesiz bir kadın dahi evinin bir veya iki odasını vakfetmek suretiyle bu anlayışa iştirak eder. Nitekim Ortaköy (İstanbul)'de evi olan Hakime Hanım'ın vakfı (BOA. C. Evkaf, nr. 28339.) bize bu konuda ne kadar ileriye gidildiğini göstermektedir. Gerçekten, Müslüman toplumda büyük tesisler yaptırmaya güçleri yetmeyenler, bütün bir toplum tarafından benimsenmiş olan hayır müesseselerine güçleri yettiğince katkı sağlamaya çalışmışlardır. Yüzlerce kadın, geliri azalmış bir vakıf tesisine az da olsa bir gelir kaynağı sağlamak için evlerini, meyveli bahçelerini, tarla ve ziynet eşyası gibi mallarını vakıflara bağışlamışlardır.

Osmanlılar döneminde vakıfların işleyişi ile ilgili olarak 1874 yılında İstanbul'u ziyaret eden ünlü gezgin Edmondo de Amicis şunları söylüyor: "Sultanların veya şahısların hayratıyla beslenen sayılamayacak kadar çok güvercin sürüsü var. Türkler, kuşları himaye edip beslerler, kuşlar da onların evlerinin etrafında, denizin üstünde ve mezarların arasında şenlik eder. İstanbul'da her yerde, insanın başı üzerinde dört bir tarafında kuşlar vardır. Şehre köy neşesi dağıtan ve ruhumuzdaki tabiat duygusunu durmadan yenileyerek içinizi serinleten cıvıl cıvıl sürüler, size şöyle dokunup geçer." (Edmondo de Amicis, İstanbul 1874, (çev. Beynün Akyavaş), Ankara 1981, s. 133; Bu konuda geniş bilgi için Bk. Kazıcı, Ziya, İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, İstanbul 1999, s. 271-295.)

Beyefendi bir şahsiyet: Prof. Dr. Sabahattin Zaim (1926 - 2007)

Aksiyon Dergisi arşivi

Hediyetullah Aydeniz

Osmanlı devletinin şarki Rumeli eyaletinde doğan Hoca'nın hayat hikâyesi; ailesi, talebeliği, kaymakamlığı, akademisyenliği, sosyal faaliyetleri ve hayatında iz bırakmış şahsiyetlerle Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş dâhil 20. yüzyılın tarihidir.

Hayatını ilme adanmış mümtaz bir şahsiyet olan Sabahattin Zaim Hoca'yı, başında "genç" sıfatının olduğu bir akademisyenler toplantısında vefatından yaklaşık altı ay önce son kez dinleme imkânım oldu. Seksen yaşına rağmen yüksünmeden toplantıya iştirak edip genç akademisyenlere ilmi ve ilim adamlığını anlatmıştı. 30 Haziran 2007 tarihli toplantıda Hoca'nın konuşmasından ajandama aldığım notlar, "kemalat, kem alâtlarla olmaz." temel düsturuyla başlıyor. "Âlim-i küll" kavramıyla ilimde bütüncül bir bakış açısının yakalanması gerektiğine vurgu yapmış; mevcut ilim geleneğindeki alanların birbiriyle kopukluğu tespitiyle, beden ve ruh örneğindeki gibi, kâinat ve beşeri ilimler arasında illiyet rabitasının varlığına işaret etmiş.

Birbirleriyle kopuk disiplinler arasındaki bağın kurulması gerekliliğinin yanında bilginin hayatla ilişkisinin önemini gençlerin dikkatine getiren Hoca, aile ve işletme örneği üzerinden meramını izah etmiş. "İctimai müessese olarak aile, iktisadi bir müessese olarak da işletme önemlidir. Aile, saadeti; işletme ise refahı getirir. İctimaiyat/sosyoloji ve fıkıh/hukuk, aile ve işletmede saadet ve refaha götüren ilimlerdir."

Son iki yüz yıllık tarihsel sürecin ürünü "kültür hendekleri"nin oluştuğunu anlatan Zaim Hoca, genç akademisyenlere ilim ve âlim hakkında yaratıcı ile irtibatı koparmadan kemalatı yani bilgi ve ahlak güzelliği bakımından olgunluğun yakalanması gerektiğini hatırlatmış:

"İlmin haysiyetini korumak gerekir. Nimete ait bilgilerin amacı, kulluk görevini hakkıyla yerine getirebilmektir. Piyasaya dalıp paranın peşine düşmemek gerekir.

Profesörlüğe kadarki süreç, bir ilim adamının hazırlık safhasıdır. İlim payesi de ilim rütbe-
lerinin bittiği yerde başlar. Bir hocanın en temel özelliği, çalıştığı ilmî sahada otorite olmak, güzel eserler vermek ve hayrî'l-halef (güzel halefler) yetiştirmektir. Bunlar yoksa bir ilim adamı olarak hiçsiniz. Müderrislik, yaratıcı ile irtibatı kesmeyerek ahlaki olanı gözeterek ilimle uğraşmaktır.”

Mazi bilgisi olmadan, istikbale yürüyüş olmaz

İlme ve ilimle uğraşanlara dair bu temel ilkeleri sıralayan Zaim Hoca, “Mazi bilgisi olmadan istikbale yürüyüş olmaz” diyerek İslâm dünyasının son iki yüzyıllık serüvenini üç dönemlendirmeye anlatmış: 19. asır, İslam dünyasının gerilemiş-çöküş asrıdır. 20. asrın ilk yarısı bir yok oluş iken asrın ikinci yarısı ise yeniden varoluştur. Gerilemiş, yok oluş ve yeniden varoluştur oluşun “kültür hendekleri”ne de dikkati çekerken, arabanın insanları sokağa döktüğünü, televizyonun insanları eve kapattığını ve televizyon ile internetin zihinleri dönüştürdüğünü anlatmıştı, 2007 yılında son dinlediğim konuşmasında.

Merhum Sabahattin Zaim Hoca'yı, ilk olarak Bilim ve Sanat Vakfının konferans salonunda iftar sonrası yaptığı doyurucu sohbetiyle hatırlarım. “Mazi bilgisi olmadan istikbale yürüyüş olmaz” ilkesi fehvasınca yakın geçmişimize dair önemli anekdotlar aktararak kültürel hafızanın canlı tutulması ve süreklilik açısından kuşaklar arası bilgi ve tecrübe paylaşımını sık sık dile getirirdi. Bunun için de tarih, özellikle de yakın tarih bilinmeliydi. Buna örnek olarak da iftar sohbetinde anlattığı ve İşaret Yayınlarından çıkan “Bir Ömrün Hikâyesi” adlı hatıratında da değindiği ilk toplu iftarın verilmesiydi: “1960'lı yıllar... Türkiye'de ramazanda toplu iftar verilmesi âdeti ilk defa Fethiye'deki İmam Hatip Lisesi'nin bodrum katındaki yemekhanede başlamıştır. O zamanki ağniya-i şakirin (şükreden zenginler) az sayıdaydı. Öyle ramazan boyunca otuz geceyi finanse edecek tüccar bulmakta zorlanılırdı.” (s. 309). 2000'li yıllar Türkiye'sindeki iftar çadırları geleneği ile mukayese edildiğinde yarım yüzyılda, nitelik tartışması olmakla birlikte nereden nereye geldiğine ilişkin önemli anekdotdur bu.

Hoca'nın hafızamda kalan ve İslam ile modern batı ilim gelenekleri arasında mukayeseye de imkân veren latife tadında bir başka anekdotu ise davranış bilimleri (behavioral sciences) alanında doçent olmuş bir talebesiyle arasında geçen konuşmadır. Bir üniversitede davranış bilimleri alanında doçent olan talebesi, hocayla görüşmeye gelir. Doçentliği kazanıp göreve başladığını hocaya haber verir. Hoca da: “Sen şimdi yeni bir şey öğrettiğini mi düşünüyorsun? Davranış dediğimiz hâl'dir, bilim ise ilimdir. Bu da hâl ilmi yani İlmi-hâl'dir. Bu zaten yüzyıllardır her evde her camide öğretiliyor.”

İlim yolunda vakfedilmiş bir hayat

Makedonyalı değil, Osmanlı devletinin şarki Rumeli eyaletinde doğan Hoca'nın hayat hikâyesi; ailesi, talebeliği, kaymakamlığı, akademisyenliği, sosyal faaliyetleri ve hayatında iz bırakmış şahsiyetlerle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dâhil 20. yüzyılın tarihidir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında İslam'ın “yeniden varoluş” çalışma ve çabalarında, ilmî, sosyal, kültürel ve hatta siyasi alanlarda “İlmin haysiyetini” koruyarak gayret göstermiş ve birçoğuna öncü olmuştur. Yukarıda değindiğimiz vefatından altı ay önceki toplantı örneğindeki gibi hayatının sonlarına kadar “vakıf insan” örneği olmuştur.

Sabahattin Zaim Hoca'nın, bir hatıratın ötesine geçen “Bir Ömrün Hikâyesi” kitabı, “ilmin haysiyetini” koruduğuna dair önemli bilgi ve belgeleri de ihtiva etmesi açısından mutlaka okunması gereken değerli bir eserdir. Kitapta Sabahattin Zaim Hoca'nın bey, efendi ve beyefendi kelimelerinin anlamını verir:

“Beylik, Osmanlı döneminde aileden tevarüs eden bir haslet idi. Efendilik ise ilmiyeden, yani şahsın kendi müktesebatından elde ettiği bir unvandı. Eğer bir şahısta her iki haslet birden varsa, ona da beyefendi denirdi.” (s. 89.)

Aile geçmişinin yanında kaymakamlık yapan bir Mülkiyeli olarak “bey”; akademisyenliği, hocalığı ve ilmî müktesebatıyla “hocaların hocaları” bir ilmiye mensubu olarak da “efendilik” vasıflarını bir arada taşıyan gerçek bir “beyefendi” hâliyle hafızamızda yer etmiştir, Sabahattin Zaim Hoca...

Allah rahmet eylesin!

Duayı anlamak

**Alçak
gönüllülüğün
doruğundaki bir
ruhun dışa vuran
görüntüsü olan
dua, aslında
ruhumuzun
manevi âleme
doğru yol alması,
yükselmesidir.**

En çok darda kaldığımız zamanlarda, sıkıntıya düştüğümüz anlarda dua kapısını aralıyoruz galiba. Şikâyetlerimizin yoğunluğunun fazlalaşması, üzüntülerimizin iniltisinin artması aynı zamanda yakarmalarımızın da başlangıcı gibi. İçinde kaybolmaya yüz tuttuğumuz rahatlığımız ise duaya bir örtü sanki. Durumumuzu arz etmenin yanında duanın yüceliğini düşünemiyoruz çoğu zaman.

Çoğu zaman, sadece sıkıntılara ve gerilimlere düştüğümüzde Allah'ı hatırlamamızı Kur'an'ın yediğini aklımıza getiremiyoruz. (Fussilet, 41/51.) Ve çoğu zaman, bize şah damarımızdan daha yakın olana (Kaf, 50/16.) yakın olmak için duanın gücünü bilmekten aciz kalıyoruz.

Aciz kalıyoruz, O'na daima muhtaç olduğumuzu dile getirmeye, O lütfetmedikçe kuvvet ve kudretinden mahrum olduğumuzu itiraf etmeye.

Bir yanımız unutkanlık, bir yanımız umursamazlık...

Her an hiç olmadığımız kadar çaresiz, hiç olmadığımız kadar yalnız ve hiç olmadığımız kadar sabırsız.

Sağımız solumuz kaygısızca geçen bir hayatın sorumsuzca yaşanan anları ile dolu.

Oysaki hayatımızdaki en değerli anın, yaratıcımıza yöneldiğimiz ve onunla baş başa kaldığımız an olduğunu bilmeli değil miyiz? O anın kokusu önce ruhumuza dokunmalı değil mi? O'na 'Ey yüce Rabbim' dediğimizde bize 'seni dinliyorum' dediğini hissetmemiz gerekmez mi?

Hangi kaynaktan geldiğini bu duygunun, hangi yüceliklerden üstümüze serpildiğini anlayamadan geçip gidiyor ömrümüz.

Anlayamamak, yanlış anlaşılır kılar duayı.

Değil mi ki kulluğu arz edişin en mahremi, en dolaysız olanı duadır ve elbette dua Allah ile kul arasındaki en kısa yoldur.

Değil mi ki dua onunla baş başa kalmanın en güzel yoludur. Bu yüzden değil mi ki alçak gönüllülüğün doruğundaki bir ruhun dışa vuran görüntüsü olan dua, aslında ruhumuzun manevi âleme doğru yol alması, yükselmesidir.

Bir yanımızı yalnızlıklara mahkûm etmişiz, diğer yanımızı kalabalıklara.

Yorgun düştüğümüz zamanlarda bile bizi kendimizle baş başa bırakmayan hırıltılı sesleri bırakmalı önce. Salıvermeli O'na daima muhtaç olduğumuzu dile getirmeyen üşengeçliğimizi, acizliğimizi salıvermeli. O lütfetmedikçe kuvvet ve kudretinden mahrum olduğumuzu itiraf etmeyen, samimiyetten uzak hislerimizi bir başına bırakmalı, terk etmeli bir daha buluşmamak üzere.

Senelerin sayısını ve hesabını bilmemiz için güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan ve ona menziller tayin eden (Yunus, 10/5.) Rabbimiz. Güneşin her sabah doğması ve her akşam batması senin adınla değil mi?

Gökleri ve yeri hak ile yaratan, geceyi gündüzün üstüne örten, gündüzü de gecenin üstüne saran sahibimiz (Zümer, 39/5.), yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar seni tespih etmez mi? (İsra, 17/44.)

Senin adını anmaz mı dört bir yanımızı saran her şey?

Toprağın bağrına atılan sonra yükselerek güneşe doğru filizlenen tohum; mevsimi geldiğinde meyvesini veren ağaç, yatağında akan nehir, boşlukta desteksiz duran ve dönen gök kubbe ve onda asılı yıldızlar, gezegenler ve ay.

Hz. İbrahim'e, ölüleri nasıl dirilteceğini (Bakara, 2/260.) ve ona göklerin ve yerin muhteşem hükümlerini gösteren (Enam, 6/75.) yaratıcımız. Kâinattaki her şey kendi dilince sana hamd etmez mi?

Gökyüzünün yüceliğinde, yeryüzünün derinliğinde mutlak kudret ve hâkimiyetine teslim olarak canlı cansız bütün varlıklar sana dua etmez mi?

Hz. Muhammed (s.a.s.)'i müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderen (Furkan, 25/56.) Allahımız, gönlümüzü amade kıldığımız, milyonlarca yönellenle beraber yöneldiğimiz.

Gafil bir şekilde yakalanmadan, gaflet içerisinde kalmadan, gafillerden olmadan bizi dualarla beze.

Niyazlarla süsle bizi.

Süsle ki bütün varlığımızla sana yöneldiğimizde, ne kalabalıklar ne de onların sebep olduğu herhangi bir şey rahatsız etsin bizi. Süsle ki

etrafımızda ne varsa sessiz olmaya davet etsin etrafındakileri.

Sessiz olun desinler, sessiz olun ve dua edin.

İster hareketlerinizle ve hâlinizle dua edin, ister sözünüzle ve kalbinizle, ama dua edin.

Pişmanlığın ilk kıvılcımı ile Yaradan'a teslim olarak itiraf edin ve dua edin.

Hem dünya hayatınız, hem de ahiret hayatınız için, Rabbimize yalvara yalvara ve için için dua edin.

Dua edin, çünkü zayıflığın güce çağrısıdır dua.

Korku ve umut hâkim olsun düşüncelerinize, zamanı ve mekânı önemsemeyen dua edin.

Sabahları ve akşamları, aydınlıkta ve karanlıkta, darlıkta ve ferahlıkta, görünen ve görünmeyen her şeyin Rabbine sığının ve dua edin.

Dua edin, çünkü bir kul olarak bilincinizi ve bağlılığınızı hep canlı ve taze tutmanız buna bağlı.

Dua edin, her şeyin yaratıcısına. O'na 'Seni seviyoruz Rabbimiz' deyin, 'Verdiğiniz nimetlere şükrediyoruz, her zaman senin iraden doğrultusunda hareket etmeye hazırız' deyin. Hiçbir zaman geç değildir dua etmek için, gönülden ufak bir çaba gösterin ve dua edin. Zayıflığımızla, acizliğimizle, O'nun kudretinin bilincinde olduğumuzu göstermenin başka yolu yok.

Ey gönlümüzdeki duyguların sıralanmış heceleri, kelimeleri; tercümanımız bizim.

Düşüncelerimizin her kenarına, ne olduğunu anlatan düşüncelerimiz,

Karanlık kuyuların derin sularına yağın yıldızların ışığı,

Hatırlatan ihmalimizi bize, uyarıcı zayıflığımız bizim,

Varımız yoğunumuz, azımız çoğumuz, vefalı dostumuz, sığınağımız,

Ey kalbimizden dilimize akan, ey kalbimizle hissettiğimiz,

Her anımızda olması gerekip de her anımızda olmayan; ey duamız, niyazımız,

Seninle pişmanlığımızı dile getirebilme telaşındayız.

Katılmış yüreklerimiz O'nun rahmetiyle hayat bulmak istiyor.

Zehirlenmelerde yapılması gerekenler

Çocuklara herhangi bir şeyi yemeden ve içmeden önce size sormaları gerektiğini öğretmeniz gerekir. İlaçları ve evde kullanılan kimyasalları kilitli dolaplarda saklamak gerekir.

Zehir; vücuda ağız ve solunum yoluyla veya cilt temasıyla alınan ve zararlı etkilerle kalıcı hasara ya da ölüme neden olan maddedir.

Evlerde kullanılan pek çok ürün ya da bitki zehir özelliğindedir. Bu ürünler uygun koşullarda saklanmazsa ya da güvenli biçimde kullanılmazsa zehirlenmelere yol açarlar. Hepimiz bu tür zehirlenme vakalarıyla karşılaşabileceğimizden yapılması gereken eylemleri önceden öğrenmeliyiz. Çünkü böyle durumlarda usulüne uygun yapılan müdahaleler hayat kurtarıcı ve sakatlıkları önleyicidir.

Ülkemizde Refik Saydam Hıfzısıhha Başkanlığı bünyesinde ulusal zehir danışma merkezi çalışmalarını sürdürmektedir. Merkez, ülkemizde her türlü tıbbi ilaç, böcek ilaçları, tarım ilaçları, mantarlar ve çeşitli

bitkilerle olan zehirlenmelerde, zehirli hayvan ısırıklarında ve sokmalarında halkımıza ve sağlık çalışanlarına 24 saat kesintisiz danışma hizmeti vermektedir. Zehirlenme durumlarında ulusal zehir danışma merkezine danışma hizmeti almak amacıyla Türkiye'nin her yerinden 114 numaralı telefondan ulaşılabilir.

Her zaman hastalıklarla ilgili önlem alarak korunmak, hastalığın kendisiyle mücadele etmekten daha kolaydır. Bu nedenle evlerimizi, bulunduğumuz mekânları zehirlenmeler açısından güvenli hâle getirmeliyiz. Özellikle çocuk ve yaşlılar açısından bu bizlere ayrı bir sorumluluk yüklemektedir. Evimize alacağımız ürün ve bitkilerin seçiminden, bunların evde muhafazası ve uygun şekilde kullanılmasına kadar her aşamada dikkatli davranmalıyız. Tüm ürünler kendi ambalajlarında saklanmalı ve hiçbir zaman yiyecek içecek kaplarına konulmamalıdır. Çocuklara ilaçlarını içirirken şeker vs. diyerek içirmemeliyiz, bitkilerin yapraklarını, tohumlarını yemeleri gerektiğini öğretmeliyiz. Evlerimizde özellikle çamaşır, mutfak, banyo ve tuvaletlerde temizlik ve dezenfeksiyon amacıyla kullanılan ürünler önerilen şekilde kullanılmalı, güvenli bir şekilde saklanmalıdır. Tehlikeli ve zararlı kimyasalları kullandığımızda yaşlı ve çocukları ortamdaki uzak tutunuz. Ürünleri kullanma talimatlarına uyararak ve ortamı havalandırarak kullanınız. Acil serviste, daha etkili temizlik yapmak düşüncesiyle çamaşır suyu ve porçözü karıştırıp, zehirlenerek gelen hastalarımız olmakta. Çamaşır suyu su şişelerinde saklandığı için çamaşır suyu içerek gelen pek çok hastayla karşılaşmaktayız. Ya da bazen tanıdıklarımız, yakınlarımız çocuklarının evde bulunan bir kutu vitamini veya başka ilacı içtiğini ve ne yapmaları gerektiğini soruyorlar. Ayrıca evde çocuğu bir bitkinin yapraklarını yediğinde ne yapacağını şaşırıp, bitkinin ne tür etki göstereceğini merak edip kendi de bitkiden yiyerek, sonra da acil servisimize başvuran bir hastamız olmuştu.

Zehirlenme şüphesi oluştuğunda belirtirinin ortaya çıkmasını beklemeden gerekenler yapılmalıdır. Bir kimsede zehirlenmeyi

düşündürecek durumlar; ağzı açılmış kutular olması, ağızda ilaç, pil, bitki tohumu vb. maddelerin bulunması, ağız etrafında kızarıklık, yanık olması, nefesteki değişik kokular, bulantı, kusma, şuur değişiklikleri, kasılmalar olabilir. Bu tür durumlarla karşılaşıldığında sakin olunmalı, Ulusal Zehir Danışma Merkezi aranarak, önerileri doğrultusunda hareket edilmeli, hastayı merkeze danışmadan kusturmamalı, herhangi bir yiyecek ve içecek verilmemelidir. Çünkü bazı zehirlenmelerde kusturma yemek borusunda ikinci kez hasara neden olabilmektedir. Ya da bilinçsizce verilen ve zehirin etkilerini azaltmayı amaçlayan bazı maddeler zehirle etkileşerek zehirin etkisini daha da kuvvetlendirebilmektedir. Hastaneye giderken zehirlenmeye neden olan madde ve ambalajını götürmek hastaya daha hızlı ve daha kesin tedavi uygulanmasına yardım edecektir. Çünkü zehirlenmelere genel yaklaşımın yanı sıra, her zehire özgün tedaviler bulunmaktadır. Her ne kadar bazı bulgular belirli zehirlere işaret etse de bu özgün tedavileri yapabilmek için çoğunlukla zehirin olduğunu bilmek zorunluluğu vardır.

Çocuklara herhangi bir şeyi yemeden ve içmeden önce size sormaları gerektiğini öğretmeniz gerekir. İlaçları ve evde kullanılan kimyasalları kilitli dolaplarda saklamak gerekir.

Ağız yoluyla olan zehirlenmelerde şuur kapalı ise kusturmayın ve herhangi bir şey vermeyiniz. Solunum yolu zehirlenmelerinde ortamı havalandırın, ya da hastayı açık havaya çıkarın. Deri yoluyla olan zehirlenmelerde çamaşırları çıkarıp, deriyi su ve sabunla yıkayın. Göze sıçradıysa temiz su ile bol bol yıkayın. Tüm bunları yaparken kendi güvenliğinizi tehlikeye atmayın. Unutmayın siz iyi olmazsanız, başkasına yardım edemezsiniz.

Son olarak zehirlenme durumlarında panik olmayın, 112 acil yardım sistemini aktive ederek yardım isteyin, 112 gelene kadar ulusal zehir danışma merkezinin önerilerine uyunuz.

Zehirlenmelerden uzak günler dileğiyle, sağlıklı kalın...

■ Namaz ibadeti Peygamberimiz (s.a.s.)’den önce de var mıydı?

Kur’an’da bizim Peygamberimiz’den önceki peygamberlerin namaz kılmakla emroldukları değişik vesilelerle belirtilmektedir. (Bakara, 2/83; Yûnus, 10/87; Hûd, 11/87; İbrâhim, 14/37, 40; Meryem, 19/30-31, 54-55; Tâhâ, 20/14; Enbiyâ, 21/72-73; Lokmân, 31/17.) Bundan anlaşıldığına göre namaz ibadeti sadece Muhammed ümmetine has olmayıp önceki dinlerde de bulunmaktaydı. Bu ayetlerde eski ümmetlerin namazlarında da kıyam, rûkû ve secde gibi temel rûkûnlerin var olduğu bildirilmekle birlikte nasıl kılındığı tam olarak açıklanmamıştır.

■ İçinde resim bulunan evde namaz kılınır mı?

Hz. Peygamber (s.a.s.)’in; “Melekler, içerisinde köpek ve resim-heykel bulunan eve girmezler.” anlamındaki hadisleri değişik hadis kitaplarında zikredilmektedir. (Buhâri, Libâs, 88.) Bununla birlikte bu uyarının, daha ziyade tapınılmak veya tazim göstermek amacıyla evlerde bulundurulmuş fotoğraf, resim ve heykeli kapsadığı bazı âlimler tarafından ifade edilmiştir. Diğer taraftan, mezkûr hadisin bu şekildeki yorumundan hareket eden âlimler, tapınma ve tazim amacı güdülmeyen ve umumi adaba aykırı olmayan canlı varlık-

ların resimlerinin yapımını da caiz görmüşlerdir. Durum böyle olunca, dinimizin ilke ve amaçlarına ve genel ahlak kurallarına aykırı olmamak kaydıyla, söz konusu hayvan resim veya figürlerinin evlerde bulunmasında bir sakınca yoktur. Ancak namaz kılınacak yerde namaz kılanın görüş alanına girecek konumda bulunması mekruh görülmüştür. Çünkü bu durumda namaz kılanın dikkati dağılır ve huşuu kaybolur.

Eğer söz konusu resimler halıda veya sergide yer alıyorsa, çok belirgin olmamaları hâlinde bu halı ve sergiler üzerinde namaz kılınabilir. Eğer belirgin bir hâlde iseler, namaz kılariken doğrudan bu resimler üzerine secde edilmesi mekruh görülmüştür.

■ İşitme engelliler namazı nasıl kılarlar?

Bir kimsenin dinî emir ve yasaklarla sorumlu olması; akıllı olması ve ergen yaşa ulaşmasına bağlı olduğundan bu niteliklere sahip, duyma ve konuşma özürülüler, ibadetlerle mükellef olma açısından diğer Müslümanlar gibidirler. Dolayısıyla namaz kılmak, oruç tutmak ve diğer ibadetleri yapmakla yükümlüdürler.

Duyma ve konuşma engellilerin, tekbir ve kıraati kalplerinden geçirmeleri yeterlidir, dil-

Bayanlar pantolon ile namaz kılabilirler mi?

İnsan vücudunda örtülmesi farz, görünmesi ve gösterilmesi yasak olan, başkaları tarafından da bakılması haram olan yerlere ‘avret’ denir. Kadınların mahremleri olmayan kimselere karşı el, yüz ve ayakları dışında kalan bütün bedenleri avrettir. Buraların, namazda ve namaz dışında yabancılara karşı örtülmesi ve giyilen elbisenin vücut hatlarını belli edecek şekilde dar, tenini gösterecek şekilde ince ve şeffaf olmaması gerekir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) bu şekilde giyinenleri, “Giyinik olduğu hâlde çıplak” olarak nitelendirmiş ve ahirette cezalandırılacaklarını bildirmiştir. Giyinik olduğu hâlde çıplak nitelemesi, giyilen elbisenin vücut hatlarını belli edecek ölçüde dar veya içini gösterecek biçimde şeffaf olmasını kapsamaktadır.

Dar veya içini gösterecek kadar şeffaf olmayan pantolonla bayanların namaz kılmalarında bir sakınca yoktur. Vücut hatlarını ortaya çıkaran dar pantolonla namaz kılmak ise uygun değildir. Altını gösterecek şeffaflıktaki elbise ile namaz kılmak ise caiz olmadığı gibi namazı da sahih değildir.

lerini hareket ettirmeleri gerekmez. Çünkü kişi, ancak gücünün yettiğini yapmakla mükelleftir.

Kul hakkı namazı var mıdır?

İslam dininde ibadetler Allah ve Rasulü tarafından belirlenmiştir. Ne Kur'an'da ne de sünnette "kul hakkı namazı" diye bir namazdan söz edilmemiştir. Kişinin kul hakkından kurtulmasının yolu, hak sahibine hakkını vermesi ve onunla helalleşmesidir. Yaptığı zulüm için de Allah'a tövbe etmelidir. Tövbe etmeden önce iki rekât namaz kılması menduptur. Kul hakkı konusunda Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kimin üzerinde birinin namusu ya da malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmadığı kıyamet gününden önce onunla helalleşsin. Aksi takdirde kendisinin salih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevabından alınır, hak sahibine verilir. İyilikleri yoksa zulüm yaptığı kardeşinin günahından alınır, onun üzerine yükletilir." (Buhârî, Mezâlim, 11.)

Sesli olarak Kur'an-ı Kerim okunan bir yerde namaz kılınabilir mi?

Kur'an okunduğu zaman Müslümanın onu dinlemesi gerekir. Ayet-i kerimede; "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." buyrulmaktadır. (A'raf, 7/204.)

Kur'an-ı Kerim okunurken Müslümanların konuşmayı bırakıp onu dinlemeleri istenmekle birlikte bunun farz olup olmadığı, farz olması durumunda da bu hükmün mutlak olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimlerin görüşüne göre Kur'an okunduğunda onu dinlemek her zaman farzdır. Bazılarına göre ayet, farziyet değil tavsiye (nedb) anlamı taşımaktadır. Bazı âlimlere göre ise ayet, sadece namazda okunan Kur'an'ı dinlemekle ilgilidir; namaz dışında Kur'an okunurken onu dinlemek ise müstehaptır.

Hanefi mezhebinde namaz dışında Kur'an okunurken onu dinlemenin hükmü hakkında iki görüş vardır. Birine göre bu dinleme farz-ı

ayn, diğerine göre ise farz-ı kifayedir. Farz-ı kifaye olduğunu söyleyenlere göre, Kur'an okunan yerde onu dinleyen birileri varsa diğerlerinden sorumluluk düşer. Ayrıca bu mezhepteki her iki görüşe göre de, Kur'an okunurken, bir mazeret sebebiyle onu dinleyemeyenler sorumlu olmazlar. Özellikle, çarşı ve işyeri gibi mekânlarda insanlar kendi işleriyle uğraşırken birileri onların yanında Kur'an okuyorsa, dinlemeyenlerin değil, okuyanın günahkâr olacağı ifade edilmiştir.

Buna göre, başkalarının dinlemesine mani olmadan camide sesli olarak Kur'an okunurken bir kenarda namaz kılmakta sakınca yoktur.

Namaz hangi hâllerde bozulabilir?

Namazı, mazeretsiz bozmak haramdır. Ancak bazı durumlarda namazı bozmak vacip, bazı durumlarda mubah, bazen de müstehap olur. İnsan canına yönelik bir tehlike karşısında; mesela saldırıya uğrayan, ateşe, suya düşen bir insanın yardım istemesi hâlinde ona yardım etmek maksadıyla namazı bozmak vacip olur. Bir malın telef olmasını, çalınmasını önlemek gayesiyle namazı bozmak mubahtır. Tek başına namaz kılan bir kişinin, cemaatle namaz kılmanın faziletini kazanmak için namazı keserek, farza yetişmesi ise müstehaptır.

Namaz kılarken düşüncelere dalmak namazı bozar mı?

Namaz kılarken dünyalık istenmeyen düşüncelerin akla gelmesi, birçok insanın karşılaştığı bir durumdur. Ancak namaz kılanın huşu ve huzur içerisinde olması önemlidir. (Mü'minûn, 23/2.) Dolayısıyla mümkün olduğu kadar namaza odaklanmak gerekir. Bunun için Allah Teala'yı görüyormuşçasına (Buhârî, İmân, 37.), huzurunda durmak ve kılınan son namaz gibi düşünerek O'na yönelmek gerekir. Bununla birlikte namazda, sadece akla gelen düşüncelerden dolayı namaz bozulmaz. Ancak akla gelen dünyalık düşüncelerle meşgul olmamak gerekir.

Bin türlü sebepe

Hazırlayan:
Metin Karabaşoğlu

Greg Noakes
1989'da ihtida etti. ABDli. Washington Report'un Orta Doğu editörü.

Texas eyaletinin Forth Worth şehrinde, Protestan mezhebine mensup bir Hristiyan aile içinde büyüdüm. Bir çocuk olarak, kilisemiz, önemli bir moral değerler kaynağıydı benim için; doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırmak için bir ölçek temin ediyordu. Ancak, gerek sosyal, gerek entelektüel faaliyetimin hayati bir cüzü de değildi. Kilise, açıkçası, benim gözümde vazgeçilmez bir şey değildi.

Üniversiteye gitme zamanım geldiğinde, Virginia Üniversitesini seçtim. İçimde bir tarih sevgisi hep var olagelmişti ve seçmeli ders listesini gözden geçirirken Orta Doğu tarihine giriş mahiyetinde bir ders bulmuştum. Dünyanın bu bölgesi hakkındaki bilgim çok sınırlı olduğundan, bu dersin benim için yararlı olacağını düşündüm. Ayrıca, bu dersin eşliğinde, yabancı dil olarak Arapça'yı öğreneceğim bir dil kursuna da yazılmaya karar verdim.

Yıllar geçip giderken, -mimarlık bölümünde okuyan biri olarak- mimarlıkla ilgili derslerden ziyade, Orta Doğu hakkındaki derslerimle ilgilenmeye başladım. Bir sene sonra, tarih bölümüne geçiş yaptım ve orada da çalışma ve araştırmamı Arap dünyası üzerinde yoğunlaştırdım. Yaklaşık beş yıl önce Texas'tan mezun olalı beri, Washington Report'un Orta Doğu

haberleri editörü olarak, Orta Doğu'daki olayları ve trendleri takip etmeye devam ediyorum. Fakat üniversitede gördüğüm Orta Doğu'yla ilgili derslerin ve o dersleri veren profesörlerin, hayatımın yönünü ve yörüngesini tamamen değiştirdiğini özellikle belirtmeliyim.

Derslerim ve bu dersler muvacehesinde okumamız istenen metinler vesilesiyle İslam'ın öğretileriyle yüz yüze gelmiş oldum. Böylece, üzerinde çalıştığım konular, büyük bir önem kazanmış oldu. İslam hakkında daha fazla okudukça, beni daha da fazla cezpe etti ki, daha önceden, İslam'a dair zerre kadar bilgim yoktu. Gerek Müslüman, gerek gayrimüslim yazarların yazdığı kitapları okuyarak, daha da derinlere daldım. Dikkatimi gerçekten çeken şeyler, bir avuç yazar tarafından yazılmış bazı eserlerdi. Bunlar arasında, Avrupalı bir Müslüman olan Charles Le Gai Eaton'ın İslam and the Destiny of Man (İslam ve İnsanlığın Kaderi) başlıklı şaheser kitabını, Fazlurrahman'ın sadece İslam başlığını taşıyan İslam itikadına dair genel özetini ve gayrimüslim Marshall Hodgson'ın üç ciltlik tarihi The Venture of Islam'ı (İslam'ın Serüveni) özellikle zikretmem gerek.

Ahlaki öğretilerinin annem ve babam tarafından bana öğretilmiş olan değerleri hayli andırdığı bir din bulmuştum. Allah'a iman, başkalarına saygı, hakperestlik, nezaket, infak ve haysiyet gibi değerlerdi bunlar. Yeni olan

şey ise, İslam'ın vuzuhu ve berraklığı, dipdiri oluşu, bir de bütün bu değerlerin herhangi bir kopuklukla malul olmayan tam bir bütünlük içinde bir arada bulunuyor olduğu gerçeğiydi. İslami öğretiler, ulvi, incelikli ve de anlaşılması kolay bir mahiyet arz ediyordu.

Kararımdan emin olmak ve kendi bilgi düzeyimin yetersiz kaldığı İslami inanç ve ameller hakkında daha fazla bilgi edinmek amacıyla, "Bir yıl daha bekle!" dedim kendime. Kelime-i şahadet getirmek, hayatımın en önemli işi olacaktı; o yüzden, şahadet getirerek vereceğim ahde uygun bir ömür sürmeye muktedir olup olmayacağımdan emin olmak istedim. Aşağı yukarı üç yıl süren bir araştırma, inceleme ve tefekkürden sonra, 1989 yazında İslam'ı benimsedim.

Neden Müslüman olduğum sorusunun cevabı sadedinde, irili ufaklı bin türlü sebep sayabilirim. Yine de, üç husus benim için özellikle öne çıkıyor.

Birincisi, İslam'ın hesap günü hakkında ortaya koyduğu akidenin ruhumda derin bir iz bırakması, ruhumu en hassas yerinden yakalamasıdır. Buna göre her insan, adil ama Rahîm bir Hâkim, yani Allah tarafından, yaptığı amellerden -ve yalnızca kendi yaptığı amellerden- sorumlu tutulacaktır. Rahmet ile kıvamını bulan adaletin, bu dünyadaki en önemli şey olduğuna inanırım; ahiretteki en önemli şey de elbette budur! Doğruyu yanlıştan ayırt edecek araçlarla donatılmışız. Hem, birinden (doğrudan) hoşlandığımız hâlde, diğeri bize sevdirmiyor; böyle bir özellik donatılmışız. İslam, amellerimize ve niyetlerimize, İslam'a göre kelimenin en gerçek anlamıyla, bir mana ve değer atfediyor.

İkincisi, bir yandan Hristiyani ve İslami ahlak kuralları arasında büyük ölçüde benzerlik bulurken, öte yandan İslam'ın Hristiyanlığın tatminkâr bir cevap veremediğini gördüğüm imana dair bir yığın teolojik soruyu ve meseleyi çözmüş olduğunu kavramamdır. (Hristiyan doktrini dâhilinde vaktiyle yine de beni tatmin edecek şekilde açıklanmış olan) Hristiyani Teslis 'sırrı'nın aksine, tevhit, yani Allah'ın birliği inancı; her Müslümanın bir ruhbanın aracılığı olmaksızın Allah'ın huzurunda duru-

yor olması ve de Kutsal Kitabın diline dair tüm meseleler, bunlar arasındadır.

İsa (a.s.) Aramî dilini kullanıyor olduğu, İncil ise ilk olarak Yunanca yazıldığı, sonra Latince'ye çevrildiği ve onu da takiben İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Almanca ve sair dillere tercüme edildiği hâlde; Kur'an, Hz. Muhammed (s.a.s.) zamanından beri, asıl şekliyle ve asıl Arapça hâliyle muhafaza edilemiştir.

İki dil konuşan ve bugüne kadar bir dilden ötekine çeviri yapmış bulunan hangi insana gitseniz, bu tercüme sürecinde bir şeylerin kaybolduğunu söyleyecektir size. İfadelerin daha ince anlamları ve kelimelerin uyandırdığı çağrışımlar, tercüme esnasında kaçınılmaz bir biçimde feda edilirler. O hâlde, İngilizce bir Kitab-ı Mukaddes'teki bir pasaja, insan nasıl 'kutsal metin' olarak atıfta bulunabilir ve bunların gerçekten İsa'nın, Musa'nın veya İbrahim (a.s.)'in sözleri -ve öğretileri- olduğunu nasıl ileri sürebilir? Müslümanların ise, Kelamullah'a doğrudan muhatap olma imkânları vardır. Onlar, yaratıcılarının mesajını asıl hâliyle takip etme imkânına sahiptirler.

Müslüman olmamdan beri, İslam hakkındaki bilgim daha da derinleşti ve imana dair anlayışım daha da genişledi; ama hâlâ daha o engin İslami öğreti, düşünce ve ilim kütesinin ancak sathında dolaştığımı farkındayım. Dünya üzerindeki Müslüman ümmetin böylesi bir çeşitlilik arz etmesi ve Müslümanların sahip oldukları görüş ve kanaatlerin bu derece çeşitlenmiş olması da, bende İslam'a karşı gitgide artan bir takdir hissi uyandırmıştır. Bu durum, bir anlamda, bir gayrimüslim olarak üstlendiğim asıl görevin İslam'ı -onu anlamak amacıyla- belli başlı temel unsurlarına indirgemeye çalışmak olmasına rağmen vaki olmuştur.

İslam'ı kendi tercihleriyle benimseyenler için zaman zaman kullanıldığı üzere, 'Muslim by choice' -yani, Müslüman bir çevrede doğmadığı hâlde kendi tercihiyle Müslüman olmuş- biri olarak kendi bakış açımdan İslam için coşku ve sürur dolu günlerin geleceğini, Müslüman kimliğinin heyecan ve coşkuyla ifade olunacağı müstakbel bir zamanın mevcut olduğunu görüyorum; bilvesile bunu da belirtmek isterim.

Peygamberimiz ve din hizmetlerinde üslubun önemi

Allah'ın habibi (s.a.s.), hem yaşantısı ile insanlara, "üsve-i hasene" yani "en güzel örnek" olmuş (Ahzab, 33/21.), hem de insanlara dini anlatma metodu ile ilk imam ve hatipliği yapmıştır. Böylece toplumsal hayatın gidişatının tam aksine; zulmetten nura Rabbî'nin yardımı ile çevirmiş; sabrı ve hoşgörüsü ile bütün inananlara en güzel numune-i imtisal olmuştur. Cevamiu'l-kelim olma özelliği ile az sözle çok kapsamlı bir muhteviyat içeren sözcükleri kullanırken; kimi zaman aynı mesele karşısında, şahısların durumlarına göre özel fetvalar vermiştir. Ve "İnsanlara akıllarının seviyelerine göre davranın." buyurmuştur. (Ebû Dâvud, Edeb, 22.)

Bu, din hizmetlerinde halkla iletişim açısından çok önemlidir. Kişi, muhatabının bulunduğu mekânı, yani yetiştiği çevreyi, sosyokültürel ve ilmi açıdan iyice değerlendirdikten sonra, o kişinin akli ölçütlerine göre güzel ve tatlı bir üslûpla anlatmalı, seçeceği konular da o kişinin ihtiyacını karşılar nitelikte olmalıdır. Şehir ve köyde aynı konular anlatılamayacağı gibi, her Âdem de bir âlem olduğu için yine aynı konuları aynı üslupla anlatamayacaktır.

Yumuşak sözle konuşmak ve sonsuz geniş bir sadra vâkıf olmak Peygamberimizin (s.a.s.) ilk prensibi olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de Allah (c.c.) şöyle buyurmakta-

dır: "Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, etrafından dağılır giderlerdi. Öyleyse onları affet ve onlar için bağışlanma dile." (Âl-i İmrân, 3/159.)

Sözün bir sihir tesirinde olduğunu belirten Peygamberimiz (s.a.s.), konuşurken sözcüklerini özenle seçer, kimi zaman anlaşılın diye tekrar eder, beden dili ile bu anlatıma katkıda bulunur, anlattığı konunun hâline bürünerek muhataplarını etkilerdi. Gönül alıcı olmak yani kırıcı olmamak temel prensiplerinden biriydi. Nazikliği her zaman iletişimde kendisini gösterirdi. Vefat eden hanımı, biricik yareni Hz. Hatice'nin dostlarını ziyaret eder, onun anısını hep yaşatırdı. Kendisine annelik eden Ümmü Eymen'e, "Anneciğim!..." diye hitabet ederek, onun gönlüne eşsiz çağlayanlar akıtır; ılık meltemler estirirdi. Vefakâr dostu Hz. Ebu Bekir (r.a.) ile bir ömrü tartışmasız, sadece sevgi ikliminde, saygı ve muhabbet damlalarıyla yağın rahmet yağmurlarında ıslanarak geçirmiştir. Yaptığı latifeler, kesinlikle doğru ve mükemmeldi. Çocuklarla oyun oynaması, ailesine düşkünlüğü, çevresine olan hassasiyetiyle; kısacası bir önder, bir baba, bir eş, bir arkadaş, bir yoldaş, bir sırdaş olarak halkla iletişimi harikaydı. Ve asırlardır olduğu gibi günümüz din görevlile-

**Bize düşen ise
"sadece ulaştırmak"tır.
Sabırlı olmaktır.
Yaşayan İslam modeli
olmaktır ki, sözden
önce yaşayarak etkili
olabilelim.**

rine de yine ışık oluyor ve ahirete kadar da olmaya devam edecektir.

Söz söylemenin “bir sanat” olduğu tartışılmayan bir gerçektir. Bu gerçeğin ifade edilişi bir din görevlisi için çok önemlidir. “Aynı düşünceyi söylüyorum canım! Ne gereği var bu kadar düşünüp cümle kurmanın!” demeyelim. Aşağıdaki hikâye ile bu cümlemizi destekleyelim:

Harun Reşit, bir gün rüyasında bütün dışlarının döküldüğünü görmüştü. Sabahleyin bir rüya tabircisi istedi ve kendisine bu rüyanın tabirini sordu. Yorumcu dedi ki: “Padişahın ömrü uzun olsun. Bütün yakınların senden önce ölürler, öyle ki senden geri kimse kalmaz.” Bu yorum üzerine Harun Reşit, “Bu adama yüz sopa vurun.” dedi ve ilave etti: “Ey falanca, benim yüzüme karşı böyle acıklı söz söyleyen sen misin? Bütün yakınlar benden önce ölürse o vakit ben kim olurum, ne değerim kalır?” Sonra diğer rüya yorumcusunu çağırdı ve rüyayı kendisine anlattı. Bu yorumcu dedi ki: “Emîrin gördüğü rüya şuna delalet eder: Padişah bütün akrabalarından daha uzun yaşayacaktır.” Padişah dedi ki: “Aklın yolu birdir. Yorum ilkinden farklı olmadı; fakat ibareden ibareye fark olur. Bu adama yüz dinar veriniz!”

Belirtildiği üzere söz söyleme sanatı, din hizmetlerinde halkla iletişim açısından büyük önem arz etmektedir. Yunus Emre der ki:

“Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı, yağ ile bal ede bir söz”

Peygamberimiz (s.a.s.) kimseyi zorlamamıştır. Kendisinin vazifesi sadece Allah’tan aldığı vahyi insanlara ulaştırmaktır. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “Rasule düşen görev ancak duyurmaktır.” (Mâide, 5/99.) Ve “Dinde zorlama yoktur...” (Bakara, 2/156.) Peygamberimiz (s.a.s.) buyururlar ki: “Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.” (Buhâri, İlim, 12; Müslim, Cihâd, 6.)

Hoşgörü anlayışı, beraberlik bilincinin kuvvetlenmesine bir zemin hazırlamaktadır. Zorlamak, sıkmak, nefret ettirmek ise toplumu kaosa sürükleyen birer unsur olmaktadır. Bize düşen ise “sadece ulaştırmak”tır. Sabırlı olmaktır. Yaşayan İslam modeli olmaktır ki, sözden önce yaşayarak etkili olabilelim.

Bu hususları anlatmak kolay; yaşamak zordur. İlk görev yılında üç kere vaaz konusu olarak “gıybeti” seçtiğini belirten arkadaşımız “artık bir daha gıybet etmezler” diye düşünürken, cemaatten bir kişi gelerek kendisine, “Hocam, gıybet olacak ama sana bir şey söyleyeceğim, bu halıyı yaptıranlar var ya...” deyince mahvolmuş, bir daha vaaz vermemeyi düşünürken “sana düşen ancak tebliğdir...” ayetini hatırlayıp “hidayeti ben değil (hâşâ); Allah (c.c.) verir düşüncesinden sonra; vaaza devam isteğinin iştıyakla sürdüğünü kendisinden dinlemiştik.

Bilgi, bir yaşantının özü olup, Allah’a has kılanarak öğrenildiğinde, Allah zorlukların içinde nice kolaylıklar çıkartıyor.

Edep ya hu

Bir gönüle girmek "edep"le başlar. Harfler sıralanır "edep"le. Elif doğrudur, tektir, ince bir daldır. Dal, elifin ihtişamından iki büküm olmuştur. Be ise, hepsini içinde saklayıp edebi sonsuzlaştırmıştır. "Edep" ne demek? Hayâ demek, utanç demek, zarafet demek. Ne zaman kaybetti yürek bu duyguyu, işte o zaman şeytan güldü demek. Bu sebeple de insanın kazanması gereken en büyük erdem edeptir. Hz. Mevlana'nın dediği gibi, "Dünya gecesini aydınlatacak semaların en güzeli edeptir." Edep giriverdi mi bir gönüle, sükût, huzur, saygı getirir, gönlü bir köşke çevirir. Köşkten ışıklar saçılır, bu öyle ışıktır ki göz kamaştırır. Girdiği gönülde suyun buzu erittiği gibi kötülükleri, günahları eritir. Yaklaştırır gönlü bir adım daha sevgiliye...

Edep, susmayı bilmektir, bir sohbeti hürmetle dinlemektir, utanmaktır, güzelliğinden bahsedilen sevgilinin yanağının kızarmasıdır. Yaşamaktır, insan olduğunu bilerek. Çünkü Allah utanma

duygusunu yalnız insana bahşetmiştir. Hayâ imandandır, hayâsı olmayan kimsenin imanı da yoktur. Edep; inanmak, iman etmek, inandığın gibi yaşamaktır. İyiliklerle karşılaşmak, erenlerle dost olmak, peygamber gülünü koklamak, Allah'a yaklaşmak, şeytandan uzaklaşmaktır. Nitekim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli "Makalatı"nda kulu Allah sevgisine götüreceği yolların ilkinin edep olduğunu şöyle dile getirir: "Edep dileyen, korkuyu sever. Korku dileyen hata yapmaktan sakınmayı sever.

Hata yapmaktan sakınmayı dileyen cömertliği sever. Cömertliği dileyen miskinliği sever. Miskinliği dileyen ilmi sever. İlmî dileyen yüce marifeti sever. Marifeti dileyen canı sever, canı dileyen aklı sever, aklı dileyen Allah'ı sever."

Birçok kereler ilim ile edep karşı karşıya getirilmiş, şairin:

"Ehl-i irfan meclisinde istedim kıldım talep

İlim en geride imiş illa edeb illa edeb"

Edep giriverdi mi bir gönüle, sükût, huzur, saygı getirir, gönlü bir köşke çevirir. Köşkten ışıklar saçılır, bu öyle ışıktır ki göz kamaştırır. Girdiği gönülde suyun buzu erittiği gibi kötülükleri, günahları eritir.

dizelerinde ifade ettiği gibi bu karşılaşmada edep her zaman önde yer almıştır. Çünkü ilmin bile öğrenilmesinde bir edep vardır. Halife Hz. Ömer, 'Edep ilimden önce gelir.' buyurmuştur.

İnsan, dünya hayatında kazandığı malla, ilimle ve makamla bazen enaniyete kapılabilir.

Allah'ın ona bahşettiği değerlerin parlaklığında kendisini çok değerli görebilir. Hâlbuki, başaklar nasıl olgunlaştıkça başlarını öne eğiyorlarsa, insan da elde ettiği her değerde başını öne eğebilmeli ve tevazu ile edep tacını takınabilmeli, elde ettiği ilmin Allah Teala'nın bahşettiği ilmin karşısında okyanusta bir damla olduğunu bilmeli, acziyetini fark edebilmelidir.

Âlime sormuşlar; neyi bilirsin? Âlim, "haddimi" demiş. Allah'ın insana koyduğu hududu bilip bu sınırlar içinde yaşamaktır edep.

Nefsine yenik düşen ise kendisine konulan sınırları aşmak ister. Edepten uzaklaştıkça, hayâ perdeleri bir bir yırtılır. İnsan, insan olma vasfını gönül penceresinden uçurunca, gönlün sakladığı

tüm güzellikler gidiverir peşi sıra. Artık iyiliğe, güzelliğe dair her şey gönül köşkünden ayrılmış, köşkü bir viraneye çevirmiştir. Gönül köşkünün sultanı artık nefistir. "Nefis üç köşeli dikene benzer, ne türlü koyarsan koy batar." denildiği gibi gönüle yerleşen nefis gönlü viraneye çevirir. Virane dikenlerle doludur. Öyle dikenler ki, dokunanın gönlünde onarılmaz yaralar açar.

Bizler, "Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım." İltifatına mazhar olmuş, ahlak ve edebî timsali bir peygamberin ümmeti olarak Efendimiz'in ahlakını ve edebini kendimize örnek almalıyız. Onun hayâsı bakire kızların hayâsından da üstündü. O âlemlerin sultanıydı; fakat tevazu kulpuna sımsıkı bağlıydı. Çünkü onun ahlakı Kur'an ahlakıydı. O zaman misafiri Allah olan gönüllerimizi nefsimize emanet etmeyelim.

"Edeb bir tac imiş nur-u Hüda'dan

Giy o tacı emin ol her türlü beladan"

Edep tacını takalım ve emin kılalım kendimizi her türlü beladan.

"Ehl-i irfan meclisinde istedim kıldım talep

İlim en geride imiş illa edeb illa edeb"

Konu: Gençlik ve önemi

Abdurrahman Akbaş
Müdür

I. Plan

- Gençlik döneminin önemi
- Gençliğin görev ve sorumlulukları
- Gençliğin çeşitli sorunları ve ihtiyaçları

II. İşlenişi

Vaazın başında genel olarak, gençlik döneminin insan hayatının en önemli devresi ve nimet olduğu vurgulanır. Gençlik döneminin faydalı bir şekilde geçirilmesi için insanın büyük çaba harcaması gerektiği anlatılır. Daha sonra da gençlerin kendilerine, Yüce Allah'a ve anne ve babalarına, topluma karşı sorumluluklarının önemi ifade edilir. Özellikle gençlerin zararlı alışkanlıklardan kaçınmaları ve arkadaş seçiminde dikkatli olmaları anlatılır.

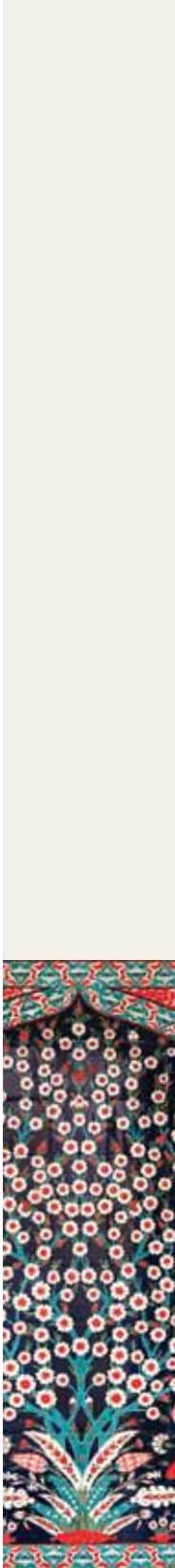
Gençlere model olması için Kur'an-ı Kerim'de yer alan peygamberlerin gençlik dönemi ile ashab-ı kehf ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte tevhit mücadelesinde canı, malı ile gayret eden ashap ve ülkemizde bilim ve sanat alanında yetişmiş, büyük başarılar elde etmiş ve örnek davranışlar sergileyenler anlatılır.

Ebeveynin ve eğitimcilerin gençlerin psikolojilerine uygun ve hoşgörülü davranmaları, hayata karşı kaygılarını azaltmaları tavsiye edilmeli ve girişimcilik ruhlarını, umutlarını artırıcı konuşmalar yapmaları ve ibadet alışkanlığını sürdürmelerini teşvik etmeleri hususu da ifade edilmelidir. Gençlerin sorunlarına karşı, aile, öğretmenlere, işverenlere ve yöneticilerin işbirliği içerisinde olmalarına vurgu yapılarak vaaza son verilir.

III. Özet sunum

Gençlik dönemi; insan hayatının en önemli, en kritik ve en sorunlu dönemidir. Çünkü genç insan; fizyolojik, ruhsal, duygusal, eğitim ve öğretim, edep ve ahlak, kültür ve alışkanlık bakımından gelişim, değişim ve etkileşim sürecindedir. İnsan geleceğini

bu dönemde kazanır, eğitimini bu dönemde alır, işine ve mesleğine bu dönemde sahip olur. Kimliğini, karakterini ve kişiliğini bu dönemde elde eder, iyi veya kötü alışkanlıkları, faydalı veya zararlı bilgileri bu dönemde edinir, yuvasını bu dönemde kurar. Disiplinli ve düzenli çalışma, anne-babaya, büyüklere ve çevreye saygı, hoşgörü, sabır ve yardımlaşma, gibi güzel erdemler bu dönemde kazanılır ve sonraki dönemlere taşınır.

Gençleri olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında zararlı alışkanlıklar gelir. Bunların en yaygın olanları; alkol, uyuşturucu, kumar, fuhuş ve sigaradır. Gençlerin madde bağımlılığının ağına düşmelerinde arkadaş etkisinin büyük olduğu unutulmamalıdır.

Gençlerin ibadet alışkanlığı kazanmaları ve cemaate devam etmeleri onları zararlı alışkanlıklardan ve günahlardan da uzaklaştırır. Zira ibadet Yüce Allah'a güven ve teslimiyeti artırır. Gençlerin hayata karşı gelecek kaygılarının ve psikolojik gerginliklerini azaltarak yarınlarına umutla bakmalarına katkı sağlar. Bunun için de gençlik dönemlerinde yapılan ibadetlerin değeri Allah katında büyüktür.

IV. Konu ile ilgili bazı ayetler

Sonra o gün nimetlerden mutlaka sorulacaksınız. (Tekasür, 102/8.)

Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek "Haydi gelsene!" dedi. O (Hz. Yusuf) ise, "Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler." dedi. (Yusuf, 12/23.)

"(Yahya dünyaya gelip büyüyünce

onu peygamber yaptık ve kendisine) 'Ey Yahya kitaba sımsıkı sarıl' dedik. Biz ona daha çocuk iken hikmet ve katımızdan kalp yumuşaklığı ve ruh temizliği vermiştik. O, Allah'tan sakınan, anne babasına iyi davranan bir kimse idi. İsyancı bir zorba değildi." (Meryem, 12- 15.)

Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yığitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. (Kehf, 18/13.)

Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. (Maide, 5/90.)

Konu ile ilgili ayrıca şu ayetlere de bakılabilir: Al-i İmrân, 3/37; En'âm, 6/74-83-162; Meryem, 19/41-48; Şuarâ, 26/69-76; Sâffât, 37/88-102; Yusuf, 12/22-24; Tâhâ, 20/17-18; Kasas, 28/14-19; Meryem, 19/18; Hac, 22/5; Mümin, 40/67; Kehf, 18/13-21.

V. Konu ile ilgili bazı hadisler

İki nimet vardır ki insanlardan çoğu bu konuda aldanmıştır: Sağlık ve boş zaman (Tirmizî, Zühd, 1, V, 550.)

Ey gençler! Sizden evliliğe gücü yetenler evlensin. Çünkü evlilik gözü harama bakmaktan korur, tenasül uzvunu zinadan alıkoyar. Evlenmeye gücü yetmeyen kimseye oruç tutmasını tavsiye ederim. Çünkü orucun şehveti kıran bir gücü vardır. (Buhârî, 2-3. VI, 117; Ebû Dâvud, Nikâh, 1. II, 539.)

"Allah, yedi sınıf insanı hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde (arşının) gölgesinde gölgelendirecektir. (Bunlar, şu özelliğe sahip müminlerdir):

Adil yöneticiler, Rabbine ibadet ile yetişen gençler, kalbi mescit-

lere bağılı olanlar (yani namazlarını cemaatle camilerde kılanlar) Allah için birbirlerini seven, Allah için bir araya gelen ve Allah için ayrılan kimseler, asil ve güzel bir kadın kendisini arzu ettiği hâlde 'ben Allah'tan korkarım' diyerek iltifat etmeyen kimseler, sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek kadar gizli sadaka verenler, تنها yerlerde Allah'ı anıp gözyaşı dökebilecekler." (Buhârî, Ezan, 36.)

VI. Konu ile ilgili bazı hikmetli sözler

Ey genç;
İbret al zamaneden,
Sayılma talihsizlerden (Ferîduddin Attar)

İki şeyin elden gitmeden, değerini anlamak zordur: Biri sağlık, ötekide gençliktir. (Hz. Ali)

Gençlik tutulmaz elle, geçirme boş emelle. (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Gençlikte günler kısa, yıllar uzun, yaşlılıkta ise, yıllar kısa, günler uzundur. (Panin)

Ey genç, ey toy kişi, her ne kadar, senin varlığının irmağı, kendini sana, saf duru ve lekesiz gibi gösterirse de aldanma... Bir kimse, kendi deresini nasıl temizleyebilir? İnsanın bilgisi, ancak Allah'ın ilminden feyiz alınca yararlı olur. (Mevlana)

VII. Verilebilecek mesajlar

Gençlik, hayatın en kıymetli sermayesidir. Gençlik dönemini iyi yöneten ve yönlendirenler yaşlandıklarında hayatı huzurlu ve mutlu yaşarlar.

Gençlik milletlerin en değerli varlığı ve geleceğidir. İyi yetişmiş gençlik, iyi bir gelecektir.

Huzurlu aile ortamı, gençlerin beden, ruhen ve zihnen sağlıklı

yetiştirilmelerini, gelecek kaygılarını aşmalarını sağlar.

Gençlerin hayata hazırlanmasında ebeveynlerin, öğretmenlerin büyük sorumluluğu vardır.

Anne-baba ve eğitimciler gençlere hoşgörülü davranmalı, onurlarını zedeleyecek tavırlarda bulunmamalıdır.

Gençler, Allah, peygamber ve insan sevgisi, hoşgörü, fedakârlık, sorumluluk gibi değerlerle yetiştirilmelidir.

İbadet bilinci ve alışkanlığı gençlerin nefislerine sahip olma ve kötü davranışlardan uzaklaşmalarını sağlar, hayatı disipline ederek huzur ve mutluluk verir.

VIII. Yararlanılabilecek diğer bazı kaynaklar

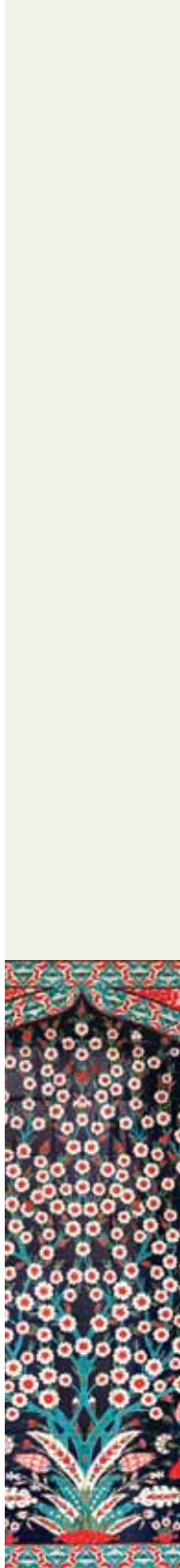
• Riyazü's-Salihîn, Peygamber Efendimizden Hayat Ölçüleri, Hazırlayanlar: Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, Prof. Dr. İsmail L. Çakan, Doç Dr. Raşit Küçük, Erkam Yayınları, İstanbul 1997.

• Yıldırım Doğan, Alkol ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı, Gençlik ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Konya 1983.

• Turgay Gündüz, Gençlik Dönemi ve Eğitim, İslam'ın Eğitim Anlayışı Çerçevesinde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimine Yeni Bir Bakış, Ensâr Neşriyat, İstanbul 2003.

• Hayati Hökelekli, Hz. Peygamberin Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı, Hz. Peygamber ve Gençlik, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

• Nevzat Yüksel, Türkiye'de Gençlik Sorunları ve Çözüm Yolları, Bayrak, Yayınları, İstanbul 1994.

Arş. Gör. Ayşe Betül Oruç
Konya Necmettin Erbakan Üniv.
İlahiyat Fak.

Hz. Peygamber döneminde çalışma hayatı ve meslekler

Hz. Peygamber dönemi, İslam tarihi araştırmalarında en önemli zaman dilimini oluşturmaktadır. Bu nedenle söz konusu dönem siyasi, askerî, toplumsal ve iktisadi alanda pek çok araştırmacıya ilham kaynağı olmuştur. Asr-ı saadet olarak bilinen bu dönemle ilgili yapılan önemli çalışmalardan biri de Elnure Azizova tarafından kaleme alınan, “Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler” (İSAM yay. 2011, 502 s.) adlı eserdir.

Yazar, sosyal hayatın bir parçası olan çalışma hayatı ve meslekleri konu edinen bu kitabında öncelikle ele aldığı mesleğin önemini ortaya koyan giriş mahiyetinde bilgiler vermiştir. Ayrıca müellif Cahiliye Döneminde bu mesleklerin durumunu, mesleği icra eden önemli şahsiyetleri, İslam’ın bu mesleğe bakışını ve onunla ilgili dinî hükmünü beyan etmiştir. Ardından bu mesleği icra eden sahabilerin isimlerini, kullandıkları aletleri, bahsi geçen mesleğin icra edildiği bölgeleri ayrı ayrı zikretmiştir.

Eser giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmada kullanılan kaynaklar bir tasnifle verilerek çalışmanın kapsamlı bir araştırmanın ürünü olduğu gözler önüne serilmektedir. Daha sonra çalışma konusu, tarihsel bir zemine oturtularak ‘çalışma’nın insan fitratının vazgeçilmezi olduğu vurgulanmakta; İslam’ın ‘çalışma’ya bakışı ortaya konulmaktadır.

Müellif kitapta, Hz. Peygamber döneminde icra edilen meslekleri iki bölüm altında, on altı başlıkta incelemiştir. Bölümlerin tasnifinde meslekler, meta ve hizmet üreten olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

“Meta Üreten Meslekler” başlıklı birinci bölümde ilk madde olarak insanların beslenme, giyinme, ulaşım, taşıma gibi pek çok ihtiyacını karşılayan hayvancılık ele alınmıştır. Yetiştirilen hayvan çeşitleri ve hayvanların ver-gilendirilmesi konuları üzerinde durulmuştur.

İkinci sırada ele alınan konu ise tarımdır. Bu kısımda dönemin zirai merkezleri belirtildikten sonra ziraatçı sahabeler ve onların ürettikleri sebze, meyve, hububat ve pamuk çeşitlerinden bahsedilmiş; sirke üretimi konusunda cahiliye döneminde cari uygulama ile İslam'ın şarapçılık ile sirke üretimini birbirinden ayırma yöntemi tarihî seyir itibarıyla ortaya konulmuştur.

Üçüncü olarak giyim kuşama ilgili meslekler hakkında bilgi verilmiştir. Bu başlık altında eğricilik, dokumacılık, terzilik, boyacılık konuları işlenmiş; ilgili mesleklerin Cahiliye Döneminden asr-ı saadete kadar geçirdiği değişim ortaya konulmuştur. Örneğin erkeklerin ipekli kıyafet giymelerinin yasaklanması bu kısımda ele alınmıştır. Yine, Cahiliye'de hor görülen mesleklerden terzilik, Hz. Peygamber tarafından bunun bir peygamber mesleği olduğu belirtilerek teşvik edilmiştir. Dördüncü kısımda inşaatla ilgili meslekler ele alınmış. Birinci bölümde ele alınan konu ise madencilikle ilgili mesleklerdir.

“Hizmet Üreten Meslekler” başlığındaki ikinci bölümde öncelikle ulaşım ve taşımacılıkla ilgili meslekler ele alınmıştır. Geniş çöllere sahip Arap Yarımadasında dönemin yaygın ulaşım ve taşıma yöntemi kervancılıktı. Müellif burada kervancılık için kaçınılmaz meslek grupları olan kervanı oluşturanların can ve mal güvenliğini sağlayan muhafızlık; uçsuz bucaksız çöllerde kervana yol gösteren kılavuzluk ve kervandakilere coşku veren hâdîlik hakkında bilgi vermiş; kılavuzlukta Duaymîs'in darb-ı mesele konu olan ününden; hâdîlikte Enşece ve Berâ'nın şöhretinden bahsetmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber döneminde Kureyş kervanlarını ele geçir-

CAHİLİYE'DE
HOR GÖRÜLEN
MESLEKLERDEN
TERZİLİK, HZ.
PEYGAMBER
TARAFINDAN
BUNUN BİR
PEYGAMBER
MESLEĞİ OLDUĞU
BELİRTİLEREK
TEŞVİK EDİLMİŞTİR.

mek için düzenlenen askeri operasyonlar bir tablo hâlinde verilmiştir. Burada kervanların sahip olduğu mali güç dikkat çekmektedir. İkinci sırada ticaret konusuna yer veren yazar, asr-ı saadette ithalat ve ihracatla iştigal eden sahibeleri işlerini sürdürdükleri merkezlerle birlikte aktar-

maktadır. Devamında yer verilen İslam'ın yasakladığı cahiliye dönemi alışveriş şekilleri hakkında bilgi veren tablo ise konuyla ilgili fıkhi hükümleri derli toplu bir biçimde sunması bakımından dikkat çekicidir. Üçüncü kısımda sağlıkla ilgili meslekler ele alınmıştır. Bu kısımda tabiplik, hemşirelik, ebelik, sütanneliği, hacamatçılık, sünnetçilik ve baytarlık konuları işlenmiş; ilgili mesleklerde öne çıkan isimler ve yaygın metotları açıklanmıştır. Söz konusu bölümde dikkat çeken önemli bir konu da tezyinle ilgili mesleklerdir. Kuaförlük, dövmeçilik, berberlik ve attarlık gibi farklı mesleklerin de bu dönemde icra edildiği belirtilmektedir. Son olarak eğlence hayatıyla ilgili mesleklerden bahsedilerek müzisyenlik, şairlik ve oyunculuk hakkında bilgi verilmiştir.

Ele aldığımız bu eserde yazar, cahiliye döneminde çalışma hayatına karşı koşullanmış; kimi meslekleri küçümseyerek bunları kölelere bırakan toplumun İslam ile birlikte el emeğine saygı gösteren; hür köle, genç yaşlı ayırmadan herkesin dünya ve ahiret hayatı için dengeli bir çalışma disiplinine girdiğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan eser, çalışma hayatı konusunda cahiliye ile İslam toplumunun ayırt edilmesi bakımından büyük bir önemi haizdir.